

Právnická fakulta

Mgr. Denisa Linhartová

Odčínování duševních útrap primárních obětí

Compensation for mental suffering of primary victims

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: doc. JUDr. PhDr. David Elischer, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 4. dubna 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 385 835 znaků včetně mezer.

V Praze dne 4. dubna 2023

Mgr. Denisa Linhartová

Poděkování

Na prvním místě bych ráda poděkovala doc. JUDr. PhDr. Davidovi Elischerovi, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení této práce. Dále bych ráda poděkovala JUDr. Aleně Němcové, Ph.D., za zkušenosti, které mi předala během mé studentské a koncipientské praxe, možnost podílet se na kauzách, které se staly inspirací pro vznik této práce a zejména cenné přátelství. Na závěr děkuji všem odborníkům, kolegům a přátelům za podnětné diskuse k tématu nejen v oblasti právní, ale i lékařské, filosofické a společenské, které byly velmi obohacující.

ÚVOD	1
1. VÝVOJ ODČIŇOVÁNÍ PSYCHICKÉ ÚJMY V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU	4
1.1 Vývoj odškodňování újmy na zdraví a duševních útrap	4
1.1.1 Angloamerický právní systém	5
1.1.2 Obecný zákoník občanský „ABGB“	6
1.1.3 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník	9
1.1.3.1 Vyhláška č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ZSU	9
1.1.3.2 Vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ZSU	11
1.1.3.3 Reflexní újma sekundárních poškozených	13
1.2 Duševní útrapy v zák. č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku	18
1.2.1 Škoda na zdraví nově jako újma na zdraví	19
1.2.2 Újma na přirozených právech člověka (§ 2956 OZ)	21
1.2.3 Ublížení na zdraví (§ 2958 OZ)	22
1.2.4 Usmrcení či zvlášť závažné zranění osoby blízké (§ 2959 OZ)	24
1.3 Shrnutí	25
2. DUŠEVNÍ ÚTRAPY V OBČANSKOPRÁVNÍCH VZTAZÍCH	28
2.1 (Dis)kontinuita právní úpravy	28
2.2 Vznik Metodiky	30
2.3 Duševní útrapy jako přechodná újma na zdraví	35
2.3.1 Fyzické bolesti, jejich léčba a případné léčebné komplikace	36
2.3.2 Omezení související s léčbou poruchy zdraví	40
2.3.3 Psychická újma související s fyzickou újmou na zdraví	48
2.3.4 Psychická újma související s traumatickou událostí	55
2.3.5 Ušlé události	61
2.4 Duševní útrapy jako překážka lepší budoucnosti	65
2.4.1 Pojem a náhrada ZSU dle Metodiky	65
2.4.2 Odčinění trvalých psychických újem	74
3. DUŠEVNÍ ÚTRAPY V PRACOVNĚPRÁVNÍCH VZTAZÍCH	87
3.1 Dualita občanskoprávní a pracovněprávní úpravy	87
3.2 Duševní útrapy v Nařízení 276/2015	93
3.2.1 Psychická újma jako přechodná újma na zdraví	93
3.2.2 Psychická újma jako překážka lepší budoucnosti	96
3.3 Další nemajetková újma v pracovněprávních vztazích	102
4. DISPOZICE S NÁROKEM NA NÁHRADU ÚJMY NA ZDRAVÍ	107
4.1 Přejedání	107
4.2 Postoupení	115
4.3 Promlčení	121
5. NÁVRHY DE LEGE FERENDA	131
5.1 Formální	132
5.2 Materiální	135
ZÁVĚR	142

SEZNAM ZKRATEK	I
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	II
ABSTRAKT	XII
ABSTRACT	XIII

*Štěstí lze nalézt i v těch nejtemnějších dobách,
pokud si člověk vzpomene, že se má obrátit ke světlu.*

Albus Brumbál

J. K. Rowling, Harry Potter a vězeň z Azkabanu

Úvod

Německý filosof Arthur Schopenhauer v 19. století prohlásil: „*Zdraví není vším, ale bez zdraví je všechno ničím*“. A mohli bychom říct, že měl pravdu. Již po dlouhá staletí si je společnost vědoma, že zdraví je zcela zásadní pro kvalitu života. Ne nadarmo jedno staré přísloví říká, že zdravý člověk má mnoho přání, ale nemocný jen jediné.

Světová zdravotnická organizace v roce 1946 definovala zdraví jako „*stav plné tělesné, duševní a sociální pohody, a nikoliv jen jako nepřítomnost nemoci či vady*“.¹ Již v první polovině 20. století si tak byla vědoma důležitosti nejen fyzického, ale i duševního zdraví, jehož podporu označila za jeden z úkolů k naplnění svých cílů a prosperitu zdraví v co největším rozsahu prohlásila za základní lidské právo.² Svět se v té době musel vypořádávat s následky 2. světové války, která na duších mnoha zúčastněných zanechala nevyhlášené šrámy. Když v roce 1954 Eleanor Roosevelt přednášela v Torontu na Mezinárodním kongresu duševního zdraví, zapsala do svého deníku: „*Mám pocit, že většina z nás má jen velmi málo informací, co se dá v oblasti duševního zdraví dělat. A to je pro nás jeden z největších problémů.*“³

Duševní zdraví se stalo poprvé v historii významnějším tématem na poli politickém, medicínském i právním. Psychiatrická společnost po 2. světové válce formou nově vzniklých psychiatrických asociací intenzivně pracovala na systematizaci duševních onemocnění, rozvoji psychoterapie, diagnostiky i léčby, což přispělo ke vzniku psychofarmakoterapie či psychochirurgie. V oblasti práva se zákonodárci zaměřili zejména na zakotvení ochrany života a zdraví napříč světovými právními řády. Na mezinárodním poli tak byla ochrana zdraví zakotvena například v čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv či v čl. 35 Listiny základních práv a svobod Evropské unie. V právním řádu České republiky byla zakotvena v čl. 7 Listiny základních práv a svobod, občanském zákoníku či trestním zákoníku, ale i v mnoha jiných zákonech a podzákonných předpisech.

¹ Tato definice poprvé zazněla na mezinárodní zdravotnické konferenci WHO v New Yorku dne 22. 7. 1946. Následně byla promítnuta do Ústavy WHO.

² Ústava WHO, čl. 2 písm. m).

³ ROOSEVELT, Eleanor, "My Day, August 21, 1954," [online]. The Eleanor Roosevelt Papers Digital Edition. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z https://www2.gwu.edu/~erpapers/myday/displaydoc.cfm?_y=1954&_f=md002939.

I přes výše uvedené významné kroky je i nyní duševní zdraví celosvětovým problémem. V roce 2015 první dáma USA Michelle Obama spustila kampaň Change Direction, jejímž cílem bylo zvýšit povědomí o duševních onemocněních a odstranění stigmat, která kolem nich stále existují. Dle informací z kampaně v té době trpělo v USA duševním onemocněním až 40 milionů lidí.⁴ Vysoká čísla však nejsou problémem pouze USA. Dle statistik WHO v roce 2019 na světě žilo více než 970 milionů osob s duševním onemocněním, z nichž převážnou část představovaly úzkostné poruchy (31 %), depresivní poruchy (29 %) a vývojové poruchy (11 %).⁵ Jen během roku 2020 se vlivem pandemie COVID-19 počet osob trpících úzkostnými a depresivními poruchami zvýšil o 27 %.⁶ Situace v České republice bohužel není o moc příznivější. V roce 2017 trpělo potížemi, které lze označit za duševní onemocnění, až 22 % Čechů.⁷ Počet duševně nemocných mezi lety 2010-2022 vzrostl rovněž o 22 %, kdy v roce 2021 bylo evidováno přes 750 tisíc duševně nemocných Čechů (mezi nejčastěji diagnostikovaná onemocnění se řadí zejména depresivní, úzkostné a panické poruchy)⁸

Vzhledem k výše uvedenému není pochyb, že duševní poruchy trápí velkou část populace. Závažnost této problematiky si uvědomuje společnost po celém světě, ani téměř 70 let po vystoupení Eleanor Roosevelt se však na zhoršující se situaci nedaří najít vhodné řešení. A to bohužel ani v oblasti práva. Zákonodárce, jakož i další složky státní moci, sice již dlouhou dobu usilují o zvýšení ochrany zdraví v právním řádu, ta je však v praxi často neefektivní – a v oblasti duševních poruch obzvláště. Aktuální systém odčínování přechodné újmy na zdraví v občanském právu obsahuje přes 800 položek poruch zdraví. Ani jedna se přitom nevěnuje duševním onemocněním. A v pracovněprávní oblasti není situace o moc lepší. Z více než 650 položek je duševním poruchám věnována pouze jedna.

Český právní řád má tak položku na každý zlomený článek prstu, zlomenou, nalomenou či odštípnutou kost v těle, každou oděrku na kůži o velikosti jen pár centimetrů, veškeré duševní

⁴ ANDERSON, Stacy. *Michelle Obama promotes awareness on mental healthcare* [online]. Federal News Network. 4. 3. 2015 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://federalnewsnetwork.com/government-news/2015/03/michelle-obama-promotes-awareness-of-mental-health-care/>.

⁵ World mental health report: transforming mental health for all. Geneva: World Health Organization; 2022. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

⁶ Tamtéž.

⁷ Národní ústav duševního zdraví. *Kolika lidí se duševní onemocněním týká* [online]. Narovinu.net [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://narovinu.net/dusevni-zdravi-a-nemoc/>.

⁸ NZIP. *Duševní onemocnění v Česku* [online]. nzip.cz [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://nzip.cz/infografika-dusevni-onemocneni-v-cesku>.

poruchy v celé jejich rozmanitosti však i po desítkách let snahy psychiatrů (a nutno říct že úspěšné) o jejich systematizaci a diagnostiku shrnuje do jediné položky. Je přitom nesporné, že duševní porucha je pro poškozeného mnohdy více omezující a útrpnější než leckteré fyzické poranění.

Již zmíněný nepoměr položek fyzických a duševních poruch však není jediným problémem. I přes opakované snahy zákonodárců i moci výkonné o vytvoření efektivního systému je současný systém zatížen tolika vadami, že se stal předmětem kritiky nejen odborné veřejnosti a veřejného ochránce práv, ale i samotného Ústavního soudu. Reforma systému odčínování újmy na zdraví je proto v nejbližší době nevyhnutelná, její autory však nečeká lehký úkol. Vyjma rozsáhlé judikatury soudů a jejich hodnocení aktuální úpravy totiž doktrína v otázce odčínování duševních poruch *de facto* mlčí. V odborné právní literatuře sice existují monografie, které se věnují odčínování nemajetkových újem, pracovních úrazů, újem na zdraví obecně či Metodice Nejvyššího soudu, žádná však aktuální systém nehodnotí perspektivou duševních poruch. Cílem této práce je tedy doplnit doktrínu o tuto chybějící problematiku, analyzovat současný systém odčínování újem na zdraví, odhalit jeho nedostatky a vznést návrhy *de lege ferenda* tak, aby vznikl systém komplexní, který umožní co nejefektivnější odčinění všech újem na zdraví, tedy jak fyzických, tak duševních.

Toho bude docíleno nejdříve zhodnocením již neplatné právní úpravy v první kapitole prostřednictvím historicko-komparativní metody. Mají-li být totiž návrhy *de lege ferenda* skutečně účinné, je třeba je činit s vědomím nedostatků i již dřívějších neplatných úprav. Předmětem druhé kapitoly bude analýza odčínování újmy na zdraví v občanskoprávních vztazích z perspektivy přechodných i trvalých duševních poruch, a to včetně duševních útrap, které sice nedosahují intenzity psychiatrických onemocnění, i přes to je však nezbytné trvat na jejich odčinění. Ve třetí kapitole bude následně s pomocí komparativní metody zhodnocen systém odčínování újmy na zdraví v pracovněprávní oblasti. Dále se práce zaměří na dispozici s nárokem, konkrétně přechod, převod a promlčení, které jsou rovněž významným faktorem pro efektivní odčínování jednotlivých nároků. Jako výsledek provedené analýzy a komparace budou na závěr představeny konkrétní návrhy *de lege ferenda*, které by měly přinést nejen řešení aktuálně nedostatečné úpravy duševních poruch, ale rovněž řešení dalších formálních a věcných nedostatků.

1. Vývoj odčiniování psychické újmy v českém právním řádu

Duševní útrapy, často označovány rovněž jako psychické bolesti, jsou v našem právním řádu relativně novým konceptem. Poprvé v něm totiž byly zakotveny až zákonem č. 89/2012 Sb., občanským zákoníkem (dále také jen „OZ“). Neznamená to však, že by tento typ újmy vznikl až ve 21. století. K újmě na zdraví samozřejmě docházelo již od pradávna, mnohdy výrazně krutějšími a intenzivnějšími způsoby než nyní. Zatímco historicky jsou nejčastěji zaznamenány újmy tělesné, např. v souvislosti se souboji, fyzickými tresty či mučením, o psychickém prožívání těchto událostí se již v takovém rozsahu nepojednává. Nejedná se přitom o dvě izolované roviny. Je přirozené, že jakýkoliv zásah do tělesné schránky má rovněž negativní dopad do roviny psychické, stejně tak se intenzivní psychická újma může negativně projevit na tělesných funkcích člověka. V mnoha případech se však psychické strádání osoby navenek fyzicky nikterak neprojeví, zůstává „izolované“ pouze v mysli člověka a pro jeho okolí je obtížně identifikovatelné. Objektivizaci psychického strádání ztěžuje rovněž skutečnost, že prožívání traumatu je velmi individuální proces, který se u každé osoby liší, a to nejen povahou traumatu, ale rovněž samotnou reakcí na něj. Je tak velmi obtížné generalizovat co psychické bolesti způsobuje, v jakém rozsahu a podobě se u poškozeného projeví a jak je vhodně odčinit. I přes tyto překážky však právní systémy byly nuceny se s těmito nároky vypořádávat a hledat tak nejvhodnější systém jejich odčiniování.

1.1 Vývoj odškodňování újmy na zdraví a duševních útrap

Jak již bylo zmíněno, k zásahům do osobnostních práv osob, včetně jejich tělesné a duševní integrity, docházelo v naší společnosti od pradávna. Již za doby římského práva se poškozený vůči takovým zásahům mohl bránit žalobou, a to tzv. *actio infamia* nebo *actio iniuriarum aestimatoria*. *Actio infamia* mohla směřovat proti širokému typu zásahů do osobnostních práv, včetně fyzického ublížení na těle, nejčastěji však byla obranou proti újmě na cti, důstojnosti a vážnosti poškozeného. V případě úspěchu se však žalobce nedomohl náhrady škody, nýbrž zapříčinil stav „nevážnosti“ škůdce, který tím např. ztratil právo volit, být volen či se přiřazenit do senátorských rodin.⁹ *Actio iniuriarum aestimatoria* představuje civilní žalobu znějící na finanční odškodnění v případě urážky na cti poškozeného. Finančního odškodnění se poškozený dále mohl domáhat v případě smrti či „poškození“ otroka, otrokyně či čtyřnohého

⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN: 978-80-7380-566-1, s. 55 a násl.

zvířete. Toto odškodnění však nebylo poskytováno z titulu útrap, nýbrž poškození věci (za kterou byli otroci považováni) a výše odškodnění se tudíž odvíjela od jejich ekonomické hodnoty na trhu.¹⁰ Úvahy o odškodňování zásahů do tělesné integrity osob se následně objevují v *Constitutio Criminalis Carolina*, trestním řádu z roku 1523, který stanovil nárok na odčinění bolesti a dalších nároků v souvislosti s nezákonným mučením.¹¹

1.1.1 Angloamerický právní systém

V angloamerickém právním systému se duševní útrapy (tzv. *psychological injuries*) objevují počátkem 18. století zejména v souvislosti s rozvojem železniční dopravy, která s narůstající popularitou a množstvím cestujících přinesla mnoho hromadných nehod, v důsledku kterých docházelo k vážným poraněním velkých skupin osob. V USA se o duševních útrapách začalo hovořit ve větším měřítku zejména v druhé polovině 19. století v souvislosti s občanskou válkou, v důsledku které se u mnoha osob projevil zejména úzkost, deprese či chronické bolesti.¹² I přes to, že zásahy do duševní integrity poškozených způsobené válkou či tragickými nehodami byly značné, angloamerické soudy se k odškodňování tohoto typu újem stavěly velmi rezervovaně.

Zatímco prokázat fyzická poranění nebylo zpravidla problematické, neboť byly často pouhým okem viditelná (zmrzačení, ztráty končetin, zjizvení pokožky aj.), případně je bylo možné prokázat medicínskými diagnostickými postupy, následky způsobené na duševním zdraví nebylo často možné jednoznačně identifikovat. Soudy tak nebyly schopny újmu dostatečně objektivizovat a z důvodu absence objektivizačních kritérií, která jsou běžným nástrojem v současných právních řádech, nebyly nakloněny přiznání odškodnění poškozeným v případech, kde důkazy byly založeny ryze na subjektivním vnímání poškozeného. Z těchto důvodů bylo odškodnění přiznáváno pouze těm, u nichž se duševní újma projevila tělesně.¹³ Byť se tento přístup jeví jako velmi striktní, jeho účelem byla ochrana před uplatňováním smyšlených a podvodných nároků, které by v případě akceptování ryze subjektivních důkazů

¹⁰ SVÁTEK, Jan. *Lex Aquilia a římský delikt damnum iniuria datum*. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin.

¹¹ PAVELEK, Ondřej. *Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-785-9, s. 23.

¹² KOCH J. WILLIAM et al. *Psychological Injuries. Forensic Assessment, Treatment, and Law*. American Psychology-Law Society Series. 2005. ISBN: 9780195188288.

¹³ SMRŽ, Ivo. Duševní újmy na zdraví a jejich odčinnování v civilním právu. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2019, č. 2, s. 15-44.

musely být odškodňovány. Tělesné projevy duševní újmy jsou tak dodnes v mnoha právních řádech podmínkou přiznání odškodnění jako jeden z nástrojů její objektivizace.¹⁴

1.1.2 Obecný zákoník občanský „ABGB“

V evropských právních řádech dochází ke snaze o kodifikaci zásahů do tělesné integrity ve formě bolestného až na přelomu 18. a 19. století v souvislosti s prvními snahami o vymezení nemajetkové újmy, resp. jejím oddělením od újmy majetkové.¹⁵ Explicitní požadavek na odškodnění bolestného se prvně objevuje v Pruském zemském zákoníku z roku 1794.¹⁶ Ten se společně s francouzským *Code Civil* stává inspirací pro kodifikaci bolestného v Obecném zákoníku občanském (dále jen „ABGB“), který bolestné explicitně zakotvuje v § 1325 již od svého počátku:

Škůdce uhradí poškozenému náklady na léčení, ušlý výdělek anebo, stane-li se poškozený neschopným vydělávati, také výdělek, který mu v budoucnu ujde a zaplatí mu, žádá-li toho poškozený, mimoto bolestné přiměřené vyšetřeným okolnostem.

Z uvedeného sice vyplývá, že bolestné se hradí dle okolností daného případu a výše odškodnění je na úvaze soudu, není však zřejmé, zda se jedná pouze o odškodnění bolesti fyzické nebo rovněž psychické. Odborná literatura se kloní k názoru, že se jednalo zejména o bolesti fyzické, přičemž o odškodnění psychických bolestí mohlo jít po vzoru angloamerických soudů pouze v případech, kdy se duševní újma dala identifikovat pomocí zjevných tělesných projevů.¹⁷ K tomuto názoru dochází odborníci zejména proto, že v době počátku účinnosti ABGB nebyla lékařská věda na takové úrovni, aby byla schopna diagnostikovat duševní újmu bez vnějších tělesných projevů, v důsledku čehož ji nebylo možné objektivizovat.¹⁸ Jaký typ újmy a v jakém rozsahu byl dle § 1325 ABGB odškodňován nejlépe reflektuje soudobá judikatura Nejvyššího soudu Československé republiky (dále také jen „NS ČSR“):

¹⁴ Tamtéž, s. 31.

¹⁵ PAVELEK (2020), *op. cit.*, s. 24.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ SMRŽ (2019), *op. cit.*

¹⁸ Tamtéž.

K odškodnění psychických bolestí u primárních poškozených se NS ČSR vyjádřil v rozhodnutí ze dne 12. 9. 1923: „dle § 1325 ABGB nelze žádati bolestné za čistě psychické bolesti, to jest takové, jež s utrpeným poraněním, otřesením nervů, nejsou v nutné souvislosti jako na příklad starost o budoucnost apod. (...) Bylo zjištěno, že žalobce utrpěl tělesné poškození, jež mělo za následek poruchu v nervovém systému, jež měla škodný vliv na zdravotní stav žalobcův, a proto je nutno považovati za tělesné bolesti, to tím spíše, když dle výpovědi znaleckého svědka byl žalobce následkem toho úplně neschopen jakékoliv činnosti po 14 dnů a neschopen jíti za svým povoláním po 4 týdny.“¹⁹

NS ČSR se k psychickým bolestem vyjádřil dále ve svém rozhodnutí ze dne 12. 6. 1925: „Psychickým utrpením jsou pouze takové stavy, jež nejsou vyvolány přímo porušením zdraví a chorobným stavem, nýbrž vznikají ze vzdálenějších účinků poškození, působících na mysl jako př. zármutek, bezútěšnost, pokleslost mysli apod.; bolení hlavy, závratě, mdloby a povšechná ochablost tělesná jsou však příznaky chorobného stavu a náležejí k utrpením tělesným, třeba se nedaly objektivně dokázati změnami na těle poškozeného. Byla-li žalobkyně již před tím churava, nemůže to býti při vyměření bolestného žalovanému počítáno k dobru, ježto tělesné poškození, které jí v tomto stavu způsobil, bylo pro žalobkyni tím citelnějším a přispělo tím spíše ku zvýšení a prodloužení jejího tělesného utrpení.“²⁰

V citovaném případě se NS ČSR zastal žalobkyně, která v souvislosti s utrpeným tělesným zraněním trpěla rovněž bolestmi hlavy, závratěmi, mdlobami a slabostí. Žalovaný argumentoval, že tyto problémy se u žalobkyně objevovaly již v minulosti a nejsou v příčinné souvislosti se spáchaným skutkem. Nejvyšší soud nicméně shledal, že byť tyto predispozice poškozené mohly mít vliv na konečnou délku a trvání újmy, potíže by se nedostavily nebýt původního tělesného zranění způsobeného žalovaným, a je tedy třeba je odškodnit. Nejvyšší soud sice uvedl, že tyto bolesti patří k bolestem tělesným „byť se nedaly objektivně dokázati změnami na těle poškozené“, neznamená to však, že by rezignoval na požadavek objektivnosti. V uvedeném případě byly totiž potíže objektivizovány posudkem soudního znalce.

V judikatuře NS ČSR se objevují rovněž nároky na náhradu psychické újmy pozůstalých, např. v rozhodnutí ze dne 21. 1. 1920: „Podle § 1325 ABGB jest bolestné odškodněním jen

¹⁹ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 12. 9. 1923, sp. zn. Rv I 165/23.

²⁰ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 12. 6. 1925, sp. zn. Rv I 724/25.

za tělesné útrapy, vzniklé poraněnému z utrpěného úrazu, nikoli však za osobě třetí smrti jiného způsobené útrapy, tím méně pak duševní svízele. Odškodnění takového druhu to jest za bolesti, které způsobí smrt někoho osobě třetí, zákon v § 1325 ABGB nestanovil a ze všeobecného předpisu § 1295 ABGB odvoditi je nelze, poněvadž netvoří újmu majetkovou, jakou toto ustanovení má na mysli.²¹ V projednávané věci se pozůstalý manžel domáhal odškodnění za smrt manželky usmrcené při autonehodě, a to jednak z titulu duševních útrap, jednak z titulu ztráty bezplatné pracovní síly v domácnosti. Odvolací soud nárok na bolestné pozůstalému manželovi nepřiznal s odůvodněním, že bolestné náleží pouze primární oběti, což NS ČSR svým rozhodnutím potvrdil.

Dalším významným judikátem je rozhodnutí NS ČSR ze dne 13. 3. 1923 ve věci osmileté žalobkyně, která se domáhala mj. odškodnění duševních útrap za úmrtí své matky při dopravní nehodě.²² V tomto rozhodnutí shledal: „bolestné § 1325 ABGB jest náhradou pouze za bolesti tělesné, za útrapy duševní však požadováno býti nemůže (...) jest tudíž jisto, že žalující úmrtím své matky ztratila sice lásku a péči své vlastní matky, které jí nikdo nenahradí, avšak tuto nehmotnou škodu nelze ani penězi vyvážit“ a dále „bolestné je náhradou za tělesná muka a je osobním nárokem poraněného, za jistých předpokladů ovšem převoditelným. Náhrady za hoře, zármutek a lítost, způsobené usmrcením někoho osobě třetí, zákon občanský nezná. Není zajisté pochybnosti o tom, že předčasná ztráta matky (zvláště nenadálá smrt násilná) je pro dítě, zejména dítě ještě nedospělé, neštěstím a že ztráta ta přináší s sebou veliké a těžké újmy, často vůbec nenahraditelné. Avšak úvahy tyto nejsou s to, odůvodniti, by žalobkyni z důvodů slušnosti bylo přisouzeno něco, nač dle platného zákona a práva nemá nárok“. V tomto kontextu NS ČSR uvedl, že žalobkyni náleží pouze nárok na náhradu majetkové škody spočívající ve ztrátě výživy, resp. péče,²³ nicméně s ohledem na to, že se otec znovu oženil, žádná škoda ji nevznikla, neboť péče je zajištěna nevlastní matkou.

V kontextu výše uvedené judikatury lze shledat, že dle § 1325 ABGB měla být odškodňována pouze fyzická zranění, přičemž psychické bolesti bylo možné odškodnit jen v případech, kdy se projevovaly poruchou tělesných funkcí. V takovém případě byly

²¹ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 21. 1. 1920, sp. zn. Rv I 602/19.

²² Rozhodnutí NS ČSR ze dne 13. 3. 1923, sp. zn. Rv I 899/22.

²³ Dle § 141 ABGB náleží povinnost výživy otci, zatímco matka se má starat o zdraví a tělesnou zdatnost dětí. NS ČSR shledal, že ztratil-li otec bezplatnou pracovní sílu v domácnosti, kterou matka vykonávala, jedná se o majetkovou škodu na straně otce, který nyní musí shánět prostředky na výživu dětí a plnění své povinnosti.

považovány za újmu tělesnou, nikoliv duševní. Primární poškození měli vyjma bolestného rovněž nárok na náhradu překážky lepšího zaopatření, jakousi obdobu dnešního nároku na náhradu ztížení společenského uplatnění (dále také jen „ZSU“).²⁴ Sekundární oběti však nárok na odškodnění duševních útrap z titulu usmrcení osoby blízké neměly, neboť takový nárok ABGB nestanovil. Jediné nároky, na které měly pozůstalé osoby nárok, byly nároky majetkové – typicky náhrada nákladů pohřbu zesnulého či náhrada výživy při ztrátě živitele.

1.1.3 Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „**ObčZ**“), upravoval odškodnění škody na zdraví v § 444: *Při škodě na zdraví se jednorázově odškodňují bolesti poškozeného a ztížení jeho společenského uplatnění.* Vzhledem k tomu, že samotné ustanovení však nenabízí odpověď, jakým způsobem a v jakém rozsahu škodu na zdraví odškodňovat, upravovaly tuto otázku podzákoně předpisy.

1.1.3.1 Vyhláška č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ZSU

Dne 1. 5. 1965 nabyla účinnosti vyhláška č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ZSU,²⁵ jejíž přílohou byl tabulkový systém bodového hodnocení bolesti a ZSU, který stanovil pro jednotlivé diagnózy příslušný počet bodů. Hodnota jednoho bodu byla stanovena na 30,- Kčs, maximální výše odškodnění činila 120.000 Kčs za oba nároky společně, přičemž odškodnění bolesti nesmělo přesáhnout 36.000 Kčs.²⁶ Výši odškodnění však bylo v mimořádných případech možné zvýšit až na dvojnásobek.

Ačkoliv vyhláška uváděla, že „...za bolesti se považuje i ztížení zdravotní pohody, jako jsou závažné změny psychické, poruchy nervového ústrojí, stavy únavnosti, závratě nebo jiné fyzické útrapy a strasti z omezení pohybu a bezmocnosti“, zároveň vylučovala odškodnění za „*duševní reakce organismu, které jsou jen přechodného rázu*“.²⁷ Tyto negativní dopady do duševní sféry poškozeného byly odškodňovány jen jako součást fyzického poranění a výše odškodnění tedy byla přímo závislá na typu tělesného poranění. Tento systém tak nikterak nerefletoval skutečné psychické prožitky poškozených, když paušálně odškodňoval jakýsi pocit nepohodlí spojený

²⁴ Rozhodnutí NS ČSR ze dne 7. 11. 1923, sp. zn. Rv I 1156/23.

²⁵ Vyhláška ministerstev zdravotnictví a spravedlnosti, Státního úřadu sociálního zabezpečení a Ústřední rady odborů č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění.

²⁶ Tamtéž, § 7.

²⁷ Tamtéž, § 3 odst. 2 písm. a).

s fyzickým zraněním, zcela bez zohlednění jakýchkoliv okolností, které mohly mít na duševní strádání těchto osob vliv. Samotné psychické strádání bez souběžného fyzického zranění nebylo možné odškodnit vůbec.

Odškodnění duševních útrap trvalého rázu vyhláška připouštěla formou odškodnění ZSU položkami *vážné mozkové nebo duševní poruchy po těžkém poranění hlavy* v rozmezí 200-1200 bodů, *vážné duševní poruchy v souvislosti s jiným těžkým poraněním* v rozmezí 100-600 bodů a *vážné duševní poruchy vzniklé působením otřesných zážitků nebo jiných nepříznivých psychologických činitelů a tísnivých situacích (ověřené příslušným psychiatrickým pracovištěm)* v rozmezí 200-1000 bodů. Duševní újma tak byla odškodňována pouze v nejzávažnějších případech, a to buď v souvislosti se závažným tělesným poraněním, nebo v případech, kdy se rozvinuly do trvalé psychiatrické diagnózy (přičemž pro odškodnění nepostačoval posudek jakéhokoliv psychiatra, nýbrž alespoň přednosta kliniky či jeho zástupce).²⁸ Vyhláška tak vyžadovala poměrně vysokou míru objektivizace, což fakticky vylučovalo odškodnění velké skupiny osob, jejichž újma nedosahovala intenzity psychiatrického onemocnění, resp. ho nebylo možné diagnostikovat.

Vyhláška rovněž u hodnocení bolestného stanovila rozdíly ve výši újmy u mužů a žen. Již v pokynech pro vypracovávání posudku stanovila, že posudkový lékař má přihlídnout i k pohlaví poškozeného.²⁹ Vyhláška pak ženám přiznávala až trojnásobný počet bodů u ztráty vlasů a až o polovinu vyšší počet bodů u poškození obličeje provázející funkční poruchy, poškození nosu, zraku či deformace ušního boltce. Rozdílné hodnocení bylo rovněž stanoveno u poškození pánevního prstence, které bylo shodné pro muže a ženy nad 45 let věku, pro ženy do 45 let věku byl rozsah bodů cca dvojnásobný s ohledem na možný vliv na reprodukční funkce. Vyšší hodnocení ženám náleželo rovněž za keloidní jizvy, vyjma reprodukčních funkcí tak vyhláška zohledňovala rovněž poškození fyzického vzhledu žen. Tento rozdíl měl být odůvodněn skutečností, že případné zohyždění ženy snižuje její „šance“ se provdat a stát se manželkou a matkou.

Rozdílné hodnocení újmy pouze na základě pohlaví považuji za nevhodné. Stanovením vyššího významu estetického vzhledu žen vyhláška de facto sděluje, že na estetickém vzhledu

²⁸ Tamtéž, Příloha, část A, odst. III, bod 15.

²⁹ Tamtéž, § 6 odst. 2.

mužů tolik nezáleží, což lze v kontextu dnešních zásad považovat za diskriminační. Zohydění obličeje, ztráta vlasů či keloidní jizvy mohou být stejně traumatické i pro muže (v některých případech dokonce i více traumatické, neboť vnímání sebe sama je subjektivní záležitostí každé osoby) a není proto vhodné, aby rozdíly byly činěny takto paušálně. Je však třeba zdůraznit, že vyhláška byla účinná za doby ObčZ, který byl založen na jiných hodnotách než současný občanský zákoník.

1.1.3.2 Vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ZSU

Ustanovení § 444 ObčZ bylo s účinností od 1. 1. 2001 novelizováno přidáním druhého odstavce, který zmocňoval Ministerstvo zdravotnictví společně s Ministerstvem práce a sociálních věcí ke stanovení výše, do které lze odškodnit bolestné a ZSU, jakož i výše náhrad v jednotlivých případech. V návaznosti na to vstoupila dne 1. 1. 2002 v účinnost vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ZSU (dále také jen „**Vyhláška BolZSU**“), která přinesla řadu změn.

Pokud se jedná o odškodnění bolesti, vyhláška stanovila, že *„za bolest se považuje každé tělesné a duševní strádání způsobené škodou na zdraví“*, přičemž se *„hodnotí akutní fáze bolesti a přihlíží se zejména k rozsahu a způsobu poškození zdraví, jeho závažnosti, k průběhu náročnosti použité léčby a ke vzniklým komplikacím“*,³⁰ kdy výše bolestného mohla být s ohledem na náročný způsob léčení zvýšena až o polovinu, v případě mimořádně náročné léčby až o dvojnásobek. Hodnota jednoho bodu byla zvýšena na 120 Kč,³¹ přičemž maximální výše odškodnění již nebyla stanovena. I přes to, že vyhláška za bolest označila přímo duševní strádání, její příloha fakticky obsahovala výčet pouze tělesných poranění. Duševní strádání tedy bylo nadále odškodňováno jen jako součást fyzických zranění.

Vyhláška dále stanovila, že v rámci ZSU se odškodňují *„následky škody na zdraví, které jsou trvalého rázu a mají prokazatelně nepříznivý vliv na uplatnění poškozeného v životě a ve společnosti, zejména na uspokojování jeho životních a společenských potřeb, včetně výkonu dosavadního povolání nebo přípravy na povolání, dalšího vzdělávání a možnosti uplatnit se v životě rodinném, politickém, kulturním a sportovním, a to s ohledem na věk*

³⁰ § 4 odst. 1 Vyhlášky BolZSU.

³¹ Tamtéž, § 7 odst. 2.

poškozeného v době vzniku škody na zdraví“.³² I přes to, že duševní újma je bezesporu způsobilá dlouhodobě nepříznivě působit na uplatnění poškozeného v životě a ve společnosti, mezi odškodňovanými položkami nadále zůstaly pouze duševní poruchy související s těžkým poraněním hlavy či jiným těžkým poraněním, případně duševní poruchy potvrzené psychiatrickým pracovištěm. Vyhláška shodně jako předchozí úprava stanovila odškodnění za duševní poruchy vzniklé v souvislosti s poraněním hlavy, a to až v rozsahu 3000 bodů. Dále umožnila odškodnění duševních poruch v souvislosti s jiným fyzickým poraněním až 900 body. Pozitivní změnou však bylo přidání nové položky odškodnění duševních poruch způsobených otřesnými zážitky nebo jinými nepříznivými psychologickými činiteli či tísnivými situacemi v rozsahu 500-1500 bodů.³³ Tento typ duševních útrap však musel být objektivizován posudkem psychiatra.

Vyhláška rovněž výrazně upustila od rozdílných výší odškodnění na základě pohlaví. U posudků již nestanovila povinnost zohlednit pohlaví a převážná část rozdílných výší bodového hodnocení vymizela i z tabulkového systému. Rozdíly byly zachovány u ztráty vlasů, u poškození obličeje, sluchu či zraku však již mužům i ženám náležela stejná náhrada. V příloze č. 2 bylo nově podrobněji rozpracováno poškození reprodukčních orgánů, kdy hodnocení bylo stejné u obou pohlaví, lišilo se však dle věku. Tuto změnu lze dle mého názoru považovat za správnou, neboť rozdíly byly stanoveny již jen s ohledem na fyziologické rozdíly mezi muži a ženami (např. poškození či ztráta prsu ženy je hodnocena s ohledem na riziko poškození mléčných žláz, které u mužů nehrozí), nikoliv však z důvodů estetických.

Vyhláška se i přes uvedené změny k lepšímu stala terčem rozsáhlé kritiky, která vyústila dokonce v návrh na její zrušení ve spojení s § 444 odst. 2 ObčZ. Návrh podal v roce 2005 ústavní soudce Jaromír Jirsa, neboť se domníval, že takto určený způsob odškodňování je v rozporu s čl. 1 Ústavy. Svůj návrh odůvodnil takto:

„...celý systém odškodňování bolestí a ZSU, který je založen na konstrukci násobků vypočtených podle počtu bodů stanovených ministerstvem, následně zavazující soudní znalce, a ve svém důsledku i soud, je celý nedůstojný, odporující principům, které je nutno ctít v demokratické společnosti, má-li na mysli vážně ochranu lidské cti, důstojnosti a především

³² Tamtéž, § 3 odst. 1.

³³ Tamtéž, příloha č. 4.

zdraví a života. Pokud zákon vystaví konstrukci náhrady škody na zdraví (ústavně chráněného práva) na tom, že pověří úřad (Ministerstvo zdravotnictví), aby ohodnotil výši odškodnění bolesti a ZSU zcela nedůstojným způsobem, jako je tomu v případě vyhlášky č. 440/2001 Sb., jde o zásadní neúctu k právům člověka, a tedy o rozpor s ustanovením čl. 1 odst. 1 Ústavy. Způsob odškodňování je nedůstojný tím spíše, pokud umožňuje soudům zvyšovat odškodnění stanovené podle zákona ve spojení s vyhláškou pouze ve zvlášť výjimečných případech hodných mimořádného zřetele (§ 7 odst. 3 vyhl. č. 440/2001 Sb.).“³⁴

Návrhu na zrušení tohoto ustanovení však Ústavní soud (dále také jen „ÚS“) nevyhověl, když shledal, že samotná existence zmocňovacího ustanovení není protiústavní a shledají-li obecné soudy obsah Vyhlášky BolZSU jakožto podzákoného předpisu v rozporu se zákonem či mezinárodní smlouvou, mohou jej v souladu s čl. 95 odst. 1 Ústavy neaplikovat.³⁵ V praxi však soudy tohoto postupu příliš nevyužívaly a škoda na zdraví byla nadále ve většině případů odškodňována dle tabulek obsažených v přílohách vyhlášky.

1.1.3.3 Reflexní újma sekundárních poškozených

Právní řád se však nemusel vypořádat pouze s nároky primárních poškozených, nýbrž i tzv. reflexní újmu, kterou představuje citová újma sekundární oběti vyvolaná zásahem do zdraví či života oběti primární.³⁶ Tento typ újmy byl poprvé do právního řádu zakotven zák. č. 47/2004 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, který mj. novelizoval § 444 ObčZ o třetí odstavce. Ten s účinností od 1. 5. 2004 zavedl jednorázové odškodnění pozůstalých za škodu usmrcením. Na rozdíl od odškodnění bolesti a ZSU, jehož výši stanovily podzákoné právní předpisy, však toto ustanovení přímo stanovilo paušální částky v rozmezí 85.000 Kč až 240.000 Kč dle povahy vztahu mezi pozůstalým a usmrceným. Znamená to tedy, že do účinnosti této novely nebyla citová újma sekundárních poškozených odškodňována?

V oblasti pracovněprávních vztahů přiznával § 197 zák. č. 65/1965 Sb., zákoníku práce, od roku 1966 pozůstalým (vyjma nároku na náhradu nákladů pohřbu a výživy) rovněž nárok na jednorázové odškodnění. Tyto nároky však nebyly v konceptu nového zákoníku práce č. 262/2006 Sb., ponechány. Důvodem byla skutečnost, že současně se zákoníkem práce měl

³⁴ Nález ÚS ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05-2.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ HÁNĚLOVÁ, Kristýna. (R)evoluce v odškodňování duševních útrap? Trestněprávní revue, 2015, č. 11-12, s. 264-270.

nabyt účinnosti rovněž zákon o úrazovém pojištění zaměstnanců, který měl tuto úpravu v plném rozsahu nahradit. Zatímco zákoník práce v účinnost vstoupil, účinnost zákona o úrazovém pojištění zaměstnanců byla posunuta o rok. Na tuto přechodnou dobu proto byla náhrada těchto nároků upravena v přechodných ustanoveních zákoníku práce a řídila se zvláštním právním předpisem.³⁷ Datum nabytí účinnosti zmiňovaného zákona však bylo neustále odkládáno, když zákonem č. 182/2014 Sb. bylo odloženo až na 1. 1. 2017. Přetrvávající nežádoucí stav donutil zákonodárce k přijetí novely zákoníku práce,³⁸ konkrétní nároky i výše odškodnění tak byly opět do zákoníku práce zakotveny s účinností od 1. 10. 2015 po doplnění jedenácté části *Náhrada nemajetkové a majetkové újmy*.³⁹ Odškodnění pozůstalých bylo shodně jako v občanském zákoníku stanoveno na 240.000 Kč, okruh odškodňovaných osob byl však užší.⁴⁰

V oblasti občanskoprávních vztahů však odškodnění reflexní újmy až do 1. 5. 2004 skutečně nebylo upraveno. Vědoma si tohoto nedostatku, soudní praxe, byť ve výjimečných případech, dospěla k možnosti finančního odškodnění těchto osob v rámci práva na ochranu osobnosti.⁴¹ Jako první k tomuto názoru dospěl Krajský soud v Ostravě v roce 1998 v případě žaloby pozůstalých dětí, kterým zemřela matka následkem pochybení operatérů:

„Jestliže mezi fyzickými osobami existují sociální, morální, citové a kulturní vztahy vytvořené v rámci jejich soukromého a rodinného života, může porušením práva na život jedné z nich dojít k neoprávněnému zásahu do práva na soukromí druhé z těchto osob. Právo na soukromí totiž zahrnuje i právo fyzické osoby vytvořit a udržovat vztahy s jinými lidskými bytostmi, zejména v citové oblasti, aby tak fyzická osoba mohla rozvíjet a naplňovat vlastní osobnost. Protiprávní narušení těchto vztahů ze strany jiného představuje neoprávněný zásah do práva na soukromý a rodinný život fyzické osoby.“⁴²

³⁷ Ust. § 275 ZP ve znění účinném od 1. 1. 2007 do 30. 9. 2015.

³⁸ ELISCHER, D. et al. Náhrada majetkové a nemajetkové újmy podle občanského zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka. Praha: Leges, 2020, 398 s. ISBN 978-80-7502-382-7, s. 213.

³⁹ Zák. č. 205/2015 Sb., kterým se mění zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce a zrušuje zák. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců a zrušují nebo mění některé další zákony.

⁴⁰ Dle ust. § 271i ZP jednorázové odškodnění náleželo pouze manželovi, partnerovi, nezaopatřenému dítěti a rodičům zesnulého, pokud žili se zesnulým ve společné domácnosti.

⁴¹ ŠKÁROVÁ, Marta. § 444 [Škoda na zdraví]. In: ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol., Občanský zákoník I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1146.

⁴² Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 23. 1. 1998, sp. zn. 23 C 52/96.

Soud každému z pozůstalých potomků přiznal částku 50.000 Kč. Tento výklad následně potvrdil Ústavní soud, který dodal, že součástí respektování rodinného života je rovněž závazek státu umožnit normální rozvoj těchto vztahů.⁴³ Pozůstalí se tak mohli svých nároků domáhat žalobou s odkazem na § 11 ObčZ z titulu zásahu do osobnostních práv.

Mohlo by se zdát, že novelizací ObčZ a zakotvením paušálních částek odpadla potřeba využívat úpravu ochrany zásahu do osobnostních práv. Koneckonců částky byly zákonodárcem stanoveny paušálně a ze znění § 444 ObčZ nikterak nevyplývalo, že by bylo možné se od výše těchto náhrad odchýlit. Právě paušální výše částek však byla trnem v oku nejen odborné veřejnosti, ale rovněž soudům. Jak již bylo uvedeno, duševní prožívání traumatických situací se u jednotlivých osob liší a stejná událost může vyvolat u poškozených zcela odlišné reakce. Paušální náhrada tak nikterak nezohledňovala nejen intenzitu samotných útrap, ale rovněž skutečnou intenzitu vztahu mezi pozůstalým a usmrceným, jakož i okolnosti, za kterých tato osoba zemřela. Nevhodným řešením se jevil rovněž taxativně stanovený okruh odškodňovaných osob, neboť navozoval fikci, že určité vztahy jsou vždy vřelé a intenzivní, v důsledku čehož vznikl např. nárok na odškodnění útrap biologickému rodiči, který však usmrcené dítě nevychoval a dlouhodobě se s ním nestýkal, na úkor jiné osoby, která mohla dítě fakticky vychovávat a pečovat o něj již od útlého dětství. Stejně tak mohlo dojít k odškodnění manžela či manželky, který se zesnulým či zesnulou již fakticky nežil, avšak nedošlo k formálnímu ukončení vztahu formou rozvodu.

Na tuto skutečnost poukázal i Doubek ve svém článku: *„Jestliže má být odškodňována škoda, pak zde nějaká škoda musí reálně existovat. Zákonodárce však nebere ohled na to, zda je odškodňovaná osoba skutečně poškozeným, tedy zda vůbec pociťuje smrtí svého příbuzného určitou újmu, ani na to, že jiné osoby (např. prarodiče) mohou být smrtí svého příbuzného hluboce zasaženi a bezpochyby pociťují silnou citovou újmu. (...) Klademe-li si ambice odškodňovat citovou újmu pozůstalých bez ohledu na skutečné citové vazby mezi pozůstalými a zůstavitelem, dostáváme se do slepé uličky libovůle a bezpráví. Paušální stanovení výše nejenže odporuje koncepci náhrady škody, když je poskytována bez ohledu na vznik a výši újmy, ale je také v rozporu s ústavním principem proporcionality a rovnosti.“⁴⁴*

⁴³ Nález ÚS ze dne 1. 3. 2000, sp. zn. II. ÚS 517/99.

⁴⁴ DOUBEK, Pavel. Odškodnění újmy na zdraví v českém právu – příliš rigidní, nebo právní jistotu přinášející? Právní rozhledy, 2012, č. 23-24, s. 809-818.

Těchto nedostatků si byl vědom i Ústavní soud, který velmi krátce po přijetí této právní úpravy judikoval: „*Tímto ustanovením (§ 444 odst. 3 ObčZ) zákonodárce upravil způsob a rozsah náhrady za tento druh imateriální škody. Tato úprava neumožňuje svojí jednoznačností žádný prostor pro odlišný výklad. Je však natolik paušální, že ji nelze považovat za vyčerpávající řešení daného problému. Proto nevyklučuje, pokud jednorázové odškodnění není dostatečnou satisfakcí za vzniklou újmu na osobnostních právech, aby se dotčené osoby domáhaly další satisfakce podle ustanovení na ochranu osobnosti.*“⁴⁵

Toto dále rozvedli ve svém odlišném stanovisku soudci Stanislav Balík a Miroslav Výborný: „*Ust. § 444 odst. 3 ObčZ zavádí paušalizaci a stanovením pevné částky – nebylo-li by vykládáno extenzivně – nerovnost jak na straně škůdce, tak poškozeného. Na straně poškozeného není vzat v úvahu například rozdíl mezi tím, zda k usmrcení došlo na základě nedbalostního či úmyslného trestného činu, zda usmrcení bylo provedeno zvlášť zavrženíhodným způsobem, u manželky např. i to, zda manželství bylo harmonické, či např. dosud nepravomocně rozvedené. Nerovnost je i na straně škůdce, neboť stejnou škodu by nahrazoval škůdce odsouzený v trestním řízení k mírnějšímu trestu jako škůdce odsouzený k trestu přísnějšímu.*“⁴⁶

Žaloba na ochranu osobnosti se tedy stala prostředkem ke zvýšení zákonem stanoveného odškodnění, zároveň však způsobila nežádoucí dichotomii nároků, v důsledku čehož byla stejná újma odškodňována dle dvou odlišných režimů. Je nesporné, že smrtí osoby blízké dochází k zásahu do rodinného života a zároveň hodnot chráněných osobnostními právy, neboť tato ztráta obvykle zásadním způsobem mění život pozůstalých a vyrazuje je v určitých aspektech z běžného způsobu života obdobně jako vlastní poškození zdraví. V praxi však aplikace dvou odlišných režimů přinesla řadu problémů. Výhodou režimu ochrany osobnostních práv pro poškozené byla zejména skutečnost, že tímto způsobem se odškodnění mohly domáhat rovněž osoby, které nebyly v taxativním výčtu osob uvedených v § 444 odst. 3 ObčZ (např. prarodiče). S ohledem na nemožnost promlčení zásahu do osobnostních práv pak rovněž byla

⁴⁵ Nález ÚS ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04.

⁴⁶ Nález ÚS ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04, odlišné stanovisko soudců Stanislava Balíka a Miroslava Výborného.

k poškozeným vstřícnější promlčecí lhůta, která u žalob z titulu škod na zdraví činila „pouze“ 3 roky.⁴⁷

Úskalí užití odlišných úprav kritizovala ve svém odlišném stanovisku k výše uvedenému nálezu ústavní soudkyně Eliška Wágnerová, a to zejména proto, že zatímco u náhrad škody na zdraví se vyžaduje zavinění škůdce a kauzální nexus mezi způsobenou újmou a jeho jednáním, koncept zásahu do osobnostních práv je založen na objektivní odpovědnosti. K tomu uvedla: „*Prakticky může většinou přijatá koncepce mít v některých případech za následek to, že nároky pozůstalých uplatněné v režimu náhrady škody (např. pohřebné) nebudou rozhodnutím soudu uspokojeny, neboť zavinění potenciálního škůdce nebude zjištěno, zatímco nárokům na náhradu škody uplatněným v režimu sporu o ochranu osobnosti bude dán průchod (tuto možnost připouštím proto, že z dosavadní judikatury obecných soudů vyplývá, že soudy nečiní rozdíl mezi lidskou důstojností a ostatními základními právy), neboť zde půjde o odpovědnost za výsledek. Tento důsledek prokazuje problematičnost většinou zvoleného řešení, jakož i nekonceptčnost ObčZ, který je nepochybně poznamenán dobou svého vzniku.*“⁴⁸

Byť lze této kritice v mnoha ohledech přisvědčit, na výrok ÚS a navazující soudní praxi její stanovisko nemělo vliv a pozůstalí mohli uplatňovat své nároky jak z titulu náhrady škody na zdraví dle § 444 odst. 3 ObčZ, tak z titulu ochrany osobnostních práv. V rámci projednání takové žaloby bylo nezbytné přihlédnout k zadostiučinění, kterého se pozůstalému již dostalo (příp. mělo dostat) v rozličných formách morálního zadostiučinění, např. odsouzením škůdce v trestním řízení.⁴⁹ Pakliže se zadostiučinění jevílo s ohledem na okolnosti případu jako nedostačující, měl pozůstalý právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích, přičemž výši náhrady určil soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.

Byť nejsou duševní útrapy sekundárních obětí předmětem této práce, považuji za důležité výše zmíněný vývoj jejich odškodňování stručně uvést. Způsob odčiňování těchto nároků je totiž úzce spjat s mnoha aspekty odčiňování nároků primárních obětí – např. nevhodností

⁴⁷ Nepromlčitelnost zásahu do osobnostních práv však byla změněna rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia NS ze dne 12. 11. 2008, sp. zn. 31 Cdo 3161/2008. Pro uplatnění práv ze zásahu do osobnostních práv tak rovněž platila 3letá promlčecí lhůta.

⁴⁸ Nález ÚS ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04, odlišné stanovisko soudkyně Elišky Wágnerové.

⁴⁹ Rozsudek NS ze dne 10. 11. 2009, sp. zn. 30 Cdo 255/2008.

pausaálních výší náhrad, dichotomií uplatňování nároků dle režimu náhrady újmy na zdraví a zásahu do osobnostních práv, zavedení objektivizačních kritérií či nekonzistence občanskoprávní a pracovněprávní úpravy, která mnohdy stejné nároky odčítala různě, jak je tomu koneckonců dodnes. Limity předchozí úpravy v otázce odčítání nároků sekundárních obětí tak mají velký podíl na systému odčítání újmy primárních obětí, jak jej známe dnes.

1.2 Duševní útrapy v zák. č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku

Přijetím zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále také jen „OZ“) došlo v oblasti odškodňování újem na zdraví k významným změnám. Zákonodárce reflektoval dlouhodobou kritiku způsobu jejich odškodňování, když v důvodové zprávě uvedl:

„Pokud jde o nemajetkové újmy na zdraví nebo náhrady při usmrcení, opouští se pojetí § 444 odst. 2 a 3 platného ObčZ a vůbec myšlenka, že by sazebník výše náhrad měl a priori stanovit zákon nebo dokonce podzákonny předpis, aby se tak zjednodušilo rozhodování soudů. Nehledě k tomu, že obdobný přístup standardní zákonné úpravy nevolí a nabízejí soudům – ačli vůbec (např. francouzský Code civil nebo švýcarský Zivilgesetzbuch) tyto otázky vůbec neřeší a dávají soudci volnou ruku - je třeba hlavně poukázat, že rozhodnutí jednotlivého právního případu náleží jen soudci a zákonodárná moc, natož moc výkonná nemá v působnosti nařizovat soudu, jak má jednotlivý případ rozhodnout. Soukromý život je nekonečně variabilní a snaha po jeho nivelizaci v záležitostech tak navýsost individuálních jako jsou bolest, důsledky újmy na zdraví pro další budoucnost postiženého nebo ztráta blízkého člověka není důvodná. Není např. žádný důvod založit manželu nebo sourozenci právo při usmrcení druhého manžela či sourozence na zaplacení částky 240 000 nebo 175 000 Kč, jak je tomu v současné právní úpravě. Za určitých okolností to může být příliš málo, za jiných příliš mnoho. Je např. zřejmý rozdíl, trvá-li manželství jen krátkou dobu nebo několik desetiletí, jaké byly poměry mezi manžely za trvání manželství, bylo-li zahájeno řízení o rozvod manželství, žili-li manželé vůbec spolu a z jakých důvodů žili odloučeně atd. Tyto a další okolnosti se mohou a mají do výše náhrady kladně nebo záporně promítnout. Odpovědnost za spravedlivé rozhodnutí v konkrétním případě nemůže ze soudce nikdo sejmout a snaha o nivelizaci soukromého života v jeho rozmanitostech nevyvolá nic jiného než rigor nesrovnávající se s povahou jednotlivých případů. Náhrada nemajetkových újem v souvislosti s jinými zásahy do osobní sféry (jméno, čest, pověst, soukromí) nebo např. poskytnutí zadostiučinění za újmy způsobené nekalou soutěží nebo delikty proti obchodní firmě nejsou ani v současné právní úpravě co do výše konkrétně stanovovány,

*aniž to vyvolává v rozhodovací praxi obtíže. Podobné je to např. s výší výživného a v řadě dalších případů. Pociťují-li někteří představitelé soudní moci potřebu tabulek, vzorců nebo klíčů speciálně pro tyto účely, nic nebrání tomu, aby se soudní praxe sama shodla na zásadách, podle nichž bude postupováno.*⁵⁰

Zákonodárce tak shodně jako kritici dosavadní právní úpravy poukázal na skutečnost, že paušalizované odškodňování škod na zdraví je zcela nevhodné, a to nejen pro nedostatečné zohlednění okolností jednotlivých případů, ale rovněž pro střet moci výkonné s mocí soudní. S ohledem na to došlo při rekonstrukci těchto nároků v občanském zákoníku k zásadním změnám.

1.2.1 Škoda na zdraví nově jako újma na zdraví

Jak vyplývá z důvodové zprávy i samotné systematizace OZ, újma na zdraví byla začleněna do pododdílu *Náhrada při újmě na přirozených právech člověka*. Občanský zákoník tak opustil pojem *škoda na zdraví* a nahradil jej pojmem *újma*. Jedná se rovněž o vítanou změnu, neboť dosavadní právní úprava způsobovala interpretační rozpory těchto pojmů. Za účinnosti ObčZ judikatura vnímala škodu jako újmu, která nastala v majetkové sféře a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem (penězi), přičemž skutečnou škodou je újma spočívající v tom, oč se dosavadní stav majetku poškozeného vlivem škodné události zhoršil.⁵¹ Toto pojetí navázalo zejména na historický vývoj deliktního práva, který byl založen na obchodovatelnosti statků. Některé statky, mezi něž se řadí rovněž přirozená práva člověka, však nejsou předmětem obchodování, nemají tržní cenu a zhoršení jejich stavu nelze racionálně vyčíslit. Z těchto důvodů vznikl koncept nemajetkových újem, které jsou často definovány jako opak újmy majetkové, tedy jako „*újma, která se neprojevuje snížením jmění poškozeného, ale újma, která vznikne narušením integrity člověka, tj. projeví se v osobnostní sféře člověka.*“⁵²

Podřazení nároku pod škodu či újmu nicméně není rozdílem pouze terminologickým,⁵³ má totiž významný vliv na způsob jejího odškodňování. Zatímco u náhrady škody je nezbytné

⁵⁰ Vláda ČR: *Důvodová zpráva k OZ č. 89/2012 Dz* [online]. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁵¹ Stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 18. 11. 1970, sp. zn. Cpj 80/70.

⁵² PAVELEK (2020), *op. cit.*, s. 5.

⁵³ V souvislosti s terminologií je vhodné poukázat na skutečnost, že dle ObčZ se škoda na zdraví odškodňovala, počínaje účinností OZ a podřazením tohoto typu nároku pod újmu se již neodškodňuje, nýbrž odčínuje.

prokázat odpovědnost škůdce za škodlivý následek, a tedy kauzální nexus mezi jeho protiprávním jednáním a škodlivým následkem, újma může být nahrazena na základě objektivní odpovědnosti, tedy i bez zavinění. Tento rozdíl se významně projevil u škod na zdraví v ObčZ, který připouštěl již dříve zmiňovanou dvojkolejnost uplatnění nároků v režimu zásahu do osobnostních práv (objektivní odpovědnost) i režimu škod na zdraví (požadavek zavinění a příčinné souvislosti). V praxi tedy mohlo docházet k případům, kdy se poškozený nedomohl náhrady škody na zdraví, ale odškodnění za zásah do osobnostních práv mu bylo přiznáno.⁵⁴

Tato problematika byla konečně předmětem posouzení ÚS v již zmiňovaném nálezu Pl. ÚS 16/04. Ve svém disentujícím stanovisku soudci Stanislav Balík a Miroslav Výborný poukázali na skutečnost, že ObčZ neobsahuje definici skutečné škody a skutečnou škodou tedy může být i nemateriální újma.⁵⁵ Na tento názor navázala ve svém stanovisku Eliška Wágnerová, která se rovněž domnívá, že pod skutečnou škodu lze zařadit rovněž nemajetkovou újmu.⁵⁶ Tento svůj názor zakládá zejména na skutečnosti, že v ObčZ není vymezen objekt náhrady škody. Systematickým výkladem se vrací k § 1293 ABGB, který vymezuje objekt *jměním, právem či osobou* a shledává, že objektem náhrady skutečné škody dle ObčZ jsou shodně tyto tři složky a jako škodu lze tedy nahrazovat rovněž újmu způsobenou zásahem do práv osoby. Tento extenzivní výklad se však v soudní praxi neuchytil a obecné soudy nadále setrvaly u restriktivního výkladu skutečné škody jako škody majetkové. S ohledem na názorovou nejednotnost pléna ÚS však tento přístup nelze soudům příliš vyčítat.

Nejednotnost názorů soudců ÚS, dvojkolejnost uplatňování nároků, jakož i restriktivní přístup obecných soudů, společně poukazují na nevhodnou, resp. nejednoznačnou, úpravu odčítování nemajetkových újem v dosavadní právní úpravě. Zatímco odškodňování majetkové škody je postavené najisto, odčítování nemajetkové újmy je nejednoznačné a mezi oběma typy újem vzniká jakási nerovnost. Tuto nerovnost můžeme pozorovat i v aktuální právní úpravě. Ustanovení § 2894 OZ totiž stanoví, že zatímco újma na jmění (škoda) se nahrazuje vždy, nemajetková újma se nahrazuje pouze v případech, kdy toto bylo mezi stranami ujednáno či stanoví-li tak zákon. Zákonodárce tak činí náhradu nemajetkové újmy v podstatě podřadnou náhradě majetkové škody, hodnou náhrady pouze ve vybraných případech. Domnívám se,

⁵⁴ DOUBEK (2012), *op.cit.*, s. 809-818.

⁵⁵ Nález ÚS ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04, odlišné stanovisko soudců Stanislava Balíka a Miroslava Výborného.

⁵⁶ Tamtéž, odlišné stanovisko soudkyně Elišky Wágnerové.

že tato úprava není vhodná, a to s ohledem na hodnoty, na kterých je OZ (a konečně i celý právní řád) založen. Ustanovení § 3 OZ stanoví, že soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým. Odstavec 2 písm. a) dále stanoví, že každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí. Tyto základní hodnoty, které by se měly promítnout do celé oblasti soukromého práva, však požívají v případě zásahu do nich slabší ochrany, než je tomu při zásahu do práv majetkových. Zásah do osobnostních práv přitom může být (a zpravidla často bývá) pro poškozeného mnohem citelnějším a traumatizujícím než pouhá majetková škoda.⁵⁷

1.2.2 Újma na přirozených právech člověka (§ 2956 OZ)

Pojem duševní útrapy nalezneme v OZ pouze na dvou místech. Prvním je § 2956 OZ: *Vznikne-li škůdci povinnost odčinit člověku újmu na jeho přirozeném právu chráněném ustanoveními první části tohoto zákona, nahradí škodu i nemajetkovou újmu, kterou tím způsobil; jako nemajetkovou újmu odčiní i způsobené duševní útrapy.*

Předně je třeba poznamenat, že přirozenými právy jsou nadány pouze fyzické osoby.⁵⁸ Právnícká osoba jistě může utrpět nemajetkovou újmu způsobenou např. nekalosoutěžním jednáním jiné osoby, tato újma však nebude následkem zásahu do přirozených práv a nebude mít ani povahu duševních útrap. Co se duševními útrapami rozumí nicméně OZ neuvádí. Komentář Bezoušky a kolektivu stanoví, že se jedná o „*vnitřní mučivé pocity, které mohou, ale nemusejí mít přímou vazbu na tělesná zranění (prožívaná trýzeň, strach a utrpení, negativně vnímaný stres, smutek a zármutek, úlek, znepokojení, pocit ponížení apod.)*“⁵⁹ Tichý např. duševní útrapy definuje jako „*subjektivní vnitřní trýznivé pocity, které souvisejí s tělesnými poruchami zpravidla jako následek, mohou však mít čistě psychický základ, zcela nezávislý na tělesné poruše. Na druhé straně mohou být provázány tělesnými projevy, např. pláčem či koktáním*“⁶⁰

⁵⁷ Dojde-li např. při dopravní nehodě ke zranění či úmrtí některého z účastníků, je tento typ újmy mnohem citelnější než majetková škoda spočívající např. v poškození automobilu.

⁵⁸ Ust. § 19 OZ.

⁵⁹ BEZOUŠKA, Petr. § 2956 [Následek porušení přirozeného práva člověka]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1700.

⁶⁰ TICHÝ, Luboš. *Ke čtyřem základním otázkám nemajetkové újmy*. Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva (2020), č. 8, s. 618-640.

Ochranu přirozených práv si klade za cíl zejména § 81 OZ: *Chráněna je osobnost člověka včetně jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. Ochrany požívají zejména důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.*⁶¹

Ačkoliv se tak může zdát, že § 2956 OZ bude základem pro odčínování duševních útrap při zásahu do všech přirozených práv, pro uplatnění práv vzniklých újmou na zdraví se neuplatní. Občanský zákoník, resp. soudní praxe, tak po dlouhé době opouští dvojkolejnost úpravy a tyto režimy striktně odděluje. Veškeré nároky spočívající v náhradě újem na zdraví mají být odčínovány dle § 2958 OZ. To potvrdil i Ústavní soud, když uvedl, že § 2958 OZ je vůči § 2956 OZ ve vztahu speciality a veškeré nároky vyplývající z újmy na zdraví mají být uplatňovány na základě tohoto speciálního ustanovení.⁶² Současně uvedl, že žaloba na ochranu osobnostních práv může s újmou na zdraví souviset např. v souvislosti se zdravotní péčí poskytovanou v důsledku utrpených zranění (porušení mlčenlivosti, nedůstojné zacházení aj.).

1.2.3 Ublížení na zdraví (§ 2958 OZ)

Odčínování újmy na zdraví se tedy řídí § 2958 OZ: *Při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.*

Byť by nároky vyplývající z újmy na zdraví mohly být odčínovány v rámci obecného režimu zásahu do přirozených práv, zákonodárce zvolil výrazně konkrétnější úpravu, a to zejména s ohledem na to o jak významný chráněný statek se jedná, jak frekventovaně k zásahům do něj dochází a jaké skupiny nároků mají být odčínovány.⁶³ Občanský zákoník tímto navázal na koncepci nároků stanovených v ABGB, občanském zákoníku z roku 1950 a ObčZ a tuto rozšířil,⁶⁴ když stanovil, že z majetkových nároků se odškodňuje zejména ztráta na výdělku po dobu pracovní neschopnosti a po jejím skončení, ztráta na důchodu, bezplatné

⁶¹ Toto ustanovení obsahově odpovídá § 11 ObčZ a navazuje na právní úpravu čl. 6, 7, 10, 13, 17 a 35 Listiny.

⁶² Nález ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

⁶³ ELISCHER, D. et al. (2020), *op. cit.*, s. 163.

⁶⁴ Tamtéž, s. 164.

práce a náklady léčení, z nemajetkových nároků se pak odčítají vytrpěné bolesti, ztížení společenského uplatnění a další nemajetkové újmy.

Pokud se jedná o odčítování bolesti a ZSU, OZ zcela upustil od paušálního způsobu odčítování stanoveného Vyhláškou BolZSU a tuto zrušil.⁶⁵ Po dlouhých letech existence podrobného sazebníku náhrad jednotlivých typů újem tak nastala situace, kdy výše náhrad byla ponechána zcela na úvaze soudu. Byť lze přisvědčit názoru zákonodárce, že újmu na zdraví nelze odčítovat paušálně, opačný extrém v podobě absolutní absence pravidel vedený toliko *zásadou slušnosti* dle mého názoru zakládá nebezpečný prostor pro nedůvodné rozdíly ve výši přiznávaného odškodnění, neboť naplnění podmínky slušnosti výše náhrady je otázkou spíše subjektivní a tato se u jednotlivých soudců či senátů může výrazně lišit. V praxi tak mohlo docházet k případům kdy za stejnou diagnózu, např. zlomeninu prstu, mohl každý z poškozených obdržet zcela odlišné odškodnění. Takový postup však zakládá nerovnost nejen mezi poškozenými, ale rovněž škůdci, a je v rozporu se zásadou legitimního očekávání a souměřitelnosti soudních rozhodnutí.

Zrušení Vyhlášky BolZSU rovněž způsobilo neexistenci podpůrného předpisu pro případy mimosoudního odškodnění nároků mezi škůdcem a poškozeným, kteří se do té doby mohli při svých jednáních opřít o poměrně konkrétní sazebník. Tato právní nejistota způsobila výrazné obavy o odčítování těchto nároků nejen mezi zúčastněnými subjekty (škůdci i poškozenými), ale i představiteli justice a advokáty.⁶⁶ Vzhledem k tomu, že k těmto nárokům neexistovala žádná judikatura, neboť do té doby nebyly o výši náhrad pochybnosti, advokáti nevěděli, v jakých výších mají nároky v soudních řízeních uplatňovat a zmíněná zásada slušnosti rovněž soudcům nedávala dostatečný návod v jakých výších nároky přiznávat. Vědom si tohoto problému, dospěl Nejvyšší soud (dále také jen „NS“) k názoru, že v rámci požadavku na vzájemnou souměřitelnost a předvídatelnost soudních rozhodnutí (§ 13 OZ), je nezbytné konkretizovat a nastavit základní východiska pro odčítování těchto nároků,⁶⁷ na základě čehož publikoval *Metodiku Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění dle § 2958 OZ)* (dále jen „**Metodika**“). Metodika sice není právně

⁶⁵ Ust. § 3080 odst. 237 a 238 OZ.

⁶⁶ ŽDÁREK, Roman, Jolana TĚŠINOVÁ, Marta ŠKÁROVÁ, Robert WALTR a František PÚRY. Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví. Vydání první. V Praze: C.H. Beck, 2015. xiv, 164. ISBN 9788074002809, s. 6.

⁶⁷ Preambule Metodiky.

závazná, nabídla však soudům pomocnou ruku, jak předvídatelně odčítovat vzniklé nároky za současného naplnění § 13 OZ. Od doby své publikace se stala všeobecně uznávanou a využívá se dodnes, soudům však nic nebrání, aby se od Metodiky odchýlily, dospějí-li k názoru, že pro naplnění zásady slušnosti je nezbytné přiznat odškodnění v jiné výši.

Zatímco právní nejistota ohledně odčítování vytrpěné bolesti a ZSU byla zažehnána publikovanou Metodikou, nároku *další nemajetkové újmy* (dále také jen „DNÚ“), který má plnit funkci univerzálního nároku pro odčinění veškeré nemateriální újmy, kterou může poškozený vytrpět, nebyla zákonodárcem věnována co do jejího obsahu či výše odčinění žádná pozornost. Z taxativního výčtu nároků stanovených v § 2958 OZ lze negativní definicí dovodit, že jako DNÚ bude odčítováno takové psychické strádání, které nebude odčiněno náhradou za vytrpěné bolesti a ZSU. Pro stanovení rozsahu, způsobu a výše odčinění duševních útrap dle § 2958 OZ je tak zcela zásadní vymezit rozsah odčítování psychické újmy v rámci bolestného a ZSU, a to jak dle zmíněné Metodiky, tak judikatury obecných soudů. Tato analýza je předmětem kapitoly č. 2.

1.2.4 Usmrcení či zvlášť závažné zranění osoby blízké (§ 2959 OZ)

Pojem duševních útrap nalezneme v OZ ještě na jednom místě, konkrétně § 2959 OZ: *Při usmrcení nebo zvlášť závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.*

Toto ustanovení navazuje na § 444 odst. 3 ObčZ a rozšiřuje jej, když nárok nově náleží rovněž osobám v souvislosti se zvlášť závažným zraněním blízké osoby. Pokud se jedná o výši odškodnění, zákonodárce v souladu s důvodovou zprávou upustil od paušálních částek a ponechává ji plně na úvaze soudu při zachování zásady slušnosti. Na rozdíl od bolestného a ZSU však po přijetí OZ nevzniká žádný nový metodický nástroj ani prováděcí předpis a výše odškodnění je tak dodnes ponechána na plné úvaze soudu. Soudní praxe si tak v průběhu let vytvořila objektivizační kritéria, která mají návodný charakter při posuzování způsobené újmy a výše jejího odčinění. Vytvoření objektivizačních kritérií a rámcových částek považuji za vhodné, neboť na jedné straně jsou alespoň natolik konkrétní, aby bylo naplněno legitimní očekávání stran a lze je podpůrně využít rovněž při mimosoudním jednání, na druhé straně nejsou stanovena paušálně a ponechávají soudům prostor pro volnou úvahu a možnost posoudit

každý případ dle jeho okolností, v souladu se zásadou slušnosti, bez zásahu moci výkonné, přičemž rovněž připouští další vývoj těchto kritérií v čase.

K novelizaci odčínování duševních útrap sekundárních poškozených však nedošlo plošně. V oblasti pracovněprávních vztahů zůstalo v platnosti paušální odškodnění ve výši 240.000 Kč.⁶⁸ Zákonodárce sice předpokládal, že paušální částka bude navyšována nařízením vlády v souladu s vývojem mzdové úrovně a životních nákladů, k tomu však nedošlo, když vláda po celou dobu platnosti tohoto ustanovení žádné takové nařízení nevydala. Rozdílná výše náhrad občanskoprávní a pracovněprávní úpravy je opět problematická, když na jedné straně dochází v čase k vývoji judikatury a výši přiznávaných náhrad (mj. rovněž s ohledem na vývoj mzdové úrovně a výši životních nákladů), na druhé straně je ponechána strnulá paušální náhrada, neboť vláda na základě svého zmocnění nekoná, úprava se v čase nikterak nevyvíjí a nereflakuje ani judikaturu. Tento systém navíc zakládá nerovnost poškozených, když rozdíl v náhradách záleží pouze na tom, při jaké příležitosti (výkon povolání či nikoliv) jim blízká osoba zemřela. Za jakýsi korektiv lze v tomto případě považovat § 271s zákoníku práce,⁶⁹ který umožňoval poškozeným uplatnit u soudu právo na přiměřené zvýšení paušální náhrady. V těchto řízeních se tedy i pozůstalí po osobách zemřelých následkem pracovního úrazu mohli domoci spravedlivé náhrady v souladu s aktuálním vývojem judikatury.

Zatímco nevhodnost rozdílné úpravy potvrzuje skutečnost, že zákoník práce byl k 1. 1. 2021 v této části novelizován, čímž došlo ke zrušení paušálních náhrad a jejich výše byla stanovena nově shodně s občanskoprávní judikaturou, v otázce odčinění nároků primárních poškozených nadále přetrvává dvojkolejnost úprav, jejímž výsledkem jsou zcela odlišné výše náhrad pro poškozené, a to opět pouze v závislosti na tom, zda k újmě na zdraví došlo při výkonu povolání či nikoliv. O dvojkolejnosti úprav a aktuálních náhradách poskytovaných dle zákoníku práce pojednává blíže kapitola č. 3.

1.3 Shrnutí

V této kapitole byl stručně shrnut vývoj odčínování duševních útrap v širším kontextu obecné úpravy odčínování újmy na zdraví. I přes to, že k psychickému strádání osob dochází odjakživa, neboť je to přirozenou součástí emočních reakcí na životní situace, právní věda

⁶⁸ Ust. § 271i ZP ve znění účinném od 1. 10. 2015 do 31. 12. 2020.

⁶⁹ Ust. § 271s ZP ve znění účinném od 1. 10. 2015 do 30. 12. 2020.

doposud nenašla zcela vhodný způsob, jak řešit úskalí, která tento institut přináší. Domnívám se proto, že při hodnocení současné právní úpravy a hledání vhodných návrhů *de lege ferenda* je nezbytné tak činit se znalostí vývoje právní úpravy a problémů, které v praxi přinášela.

V první řadě lze v historickém vývoji pozorovat trend ve změně důrazu od ekonomického aspektu škody na zdraví k aspektu ochrany zásahu do integrity. Zatímco na počátku dvacátého století byl kladen důraz zejména na ztrátu na výdělků, živitele či pracovní síly v domácnosti, na přelomu tisíciletí je vyjma majetkových nároků kladen větší důraz na zásah do lidské integrity.⁷⁰ I přes tento pozitivní vývoj se však stále nedaří zcela překonat problematické aspekty odčítání tohoto typu újmy.

Zásadním problémem odčítání duševních útrap, který historický vývoj potvrzuje, je jejich objektivizace. Byť existuje jakýsi společenský konsensus na situacích, při kterých k duševní újmě poškozeného standardně dochází (vážná újma na zdraví, úmrtí blízké osoby apod.), skutečná intenzita újmy se v jednotlivých případech může významně lišit, čemuž by měla odpovídat i forma a výše odškodnění. Jak poukázal Doubek, aby mohla být škoda nahrazena, musí skutečně vzniknout. Psychické strádání je však velmi subjektivní záležitostí a prokázání vzniku a rozsahu újmy tak může být obtížné. Z obavy ze zneužívání tohoto institutu tak historicky⁷¹ byla odčítána pouze taková újma, která byla objektivizována lékařskou vědou. Byť lze tento přístup považovat za racionální ochranu proti smyšleným nárokům, v mnoha případech znemožňuje odčinění skutečné újmy, kterou však nelze dostatečně objektivizovat. I přes neustálý pokrok lékařské vědy zákonodárce dospěl k závěru, že duševní újmu je nezbytné odčítat i v případech neosvědčených psychiatrickou diagnózou, a to u sekundárních poškozených, u nichž je vznik újmy presumován intenzitou zásahu, kterým je úmrtí osoby blízké. V případě primárních poškozených ke stejnému názoru dospěla se zpožděním a dávkou opatrnosti i soudní praxe, což je předmětem analýzy v následující kapitole.

⁷⁰ Tento vývoj lze sledovat na citovaných rozhodnutích. Zatímco v případě rozhodnutí NS ČSR ve věci sp. zn. Rv I 899/22 ze dne 13. 3. 1923 pozůstalá dcera v důsledku ztráty matky měla nárok pouze na náhradu péče, nikoliv na náhradu duševní újmy (ač její existence byla soudem konstatována), v případě rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ve věci sp. zn. 23 C 52/96 ze dne 23. 1. 1998 již byla pozůstalým dětem přiznána náhrada duševních útrap za ztrátu matky s odkazem na význam rodinných vazeb.

⁷¹ V některých státech je požadavek objektivizace duševní újmy lékařskou vědou zachován dodnes, např. v Rakousku či Německu.

Je-li existence duševní újmy dostatečně osvědčena, vyvstává otázka jakým způsobem a v jaké výši ji odčinit. Zákonodárci se po dlouhou dobu snažili nalézt vhodný způsob, kdy tak činili prostřednictvím paušalizovaných částek, a to jak na úrovni zákona, tak prostřednictvím podzákoných předpisů. Tento způsob se nicméně ukázal jako zcela nevhodný, když nereflektoval rozmanitost jednotlivých případů, což v praxi vyústilo v nešťastnou dvojkolejnost uplatňování nároků s pomocí režimu ochrany osobnostních práv za účelem dosažení vyššího odškodnění. Paušální částky tak de facto nebyly paušální, neboť jejich výše mohla být navýšena v soudním řízení. Zrušení paušálních částek bylo vítanou změnou, kterou nicméně vystřídala nejistota způsobená absolutní absencí jakýchkoliv pravidel. Ta byla nejen v rozporu s požadavkem legitimního očekávání, zúčastněným stranám rovněž zcela chybělo vodítko pro mimosoudní řešení nároků. Nejvyšší soud proto záhy přijal Metodiku, čímž však opět došlo k částečné paušalizaci nároků. Na rozdíl od předchozí úpravy nicméně Metodika nepředstavuje zásah moci výkonné do moci soudní, neboť není právně závazná,⁷² čímž dává soudům maximální prostor pro vlastní uvážení.

I přes to, že se právní řád postupně vypořádal s problematikou dvojkolejnosti uplatňování nároků, eliminoval podíl výkonné moci na stanovení výše náhrad ve prospěch soudního uvážení a upustil od paušálních náhrad, výše popsané problémy s odčínováním duševních útrap trvají. V současné době stále není postavené na jisto jak psychickou újmu primárních obětí odčinit. Nastavení způsobu a výše odčínování této újmy je rovněž obtížné, neboť paušální náhrady nejsou dostatečně flexibilní pro zohlednění všech okolností konkrétních případů, absolutní absence pravidel je však rovněž nevhodná, když pouhý požadavek na zásadu slušnosti je do velké míry subjektivní, a takový systém nenaplnuje požadavky § 13 OZ.

Potíže s objektivizací nároků a vhodného nastavení systému jejich odčinění by však neměly vést k rezignaci na snahu nalezení vhodného řešení. Tyto otázky jsou proto předmětem následujících kapitol.

⁷² Soudy se mohly odchýlit rovněž od podzákoných právních předpisů stanovující výši náhrad v případě, že tyto dle jejich názoru odporovaly zákonu (viz nález ÚS ze dne 16. 10. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 50/05-2). V praxi však tento postup nebyl příliš využíván a výše náhrad byly přisuzovány v souladu s vyhláškami.

2. Duševní útrapy v občanskoprávních vztazích

Jak již bylo uvedeno, rekonstrukcí občanského zákoníku došlo v oblasti odčinnosti nemateriálních újem na zdraví k zásadním změnám. Kritika dosavadní právní úpravy samotným zákonodárcem v důvodové zprávě a zcela nová koncepce pojetí nároků u odborné veřejnosti vyvolala diskusi ohledně otázky kontinuity pojetí jednotlivých nároků tak, jak byly do té doby chápány.

2.1 (Dis)kontinuita právní úpravy

Nová právní úprava rozdělila odbornou veřejnost na dvě skupiny. Zastánci kontinuity poukazovali na skutečnost, že i přes zmíněné koncepční změny zákonodárce zachoval terminologii nároků bolestného a ZSU. Z toho důvodu usuzovali, že zákonodárce chtěl zachovat kontinuitu existence a obsahu těchto nároků a diskontinuita se měla projevit pouze ve výši náhrad. Při zachování kontinuity by v souladu s judikaturou byly jednotlivé nároky považovány nadále za dílčí samostatné nároky, které samostatně vznikají, samostatně se odčínají a samostatně promlčují.

Doležal a Lavický ve své analýze nicméně poukázali rovněž na možnou diskontinuitu nároků.⁷³ Určitý problém totiž přivodil vznik nového nároku *další nemajetkové újmy*, který vnesl nejistotu do chápání obsahu jednotlivých nároků a jejich vzájemných vztahů. Vzhledem k tomu, že z právní úpravy zcela vymizelo bližší určení bolestného a ZSU obsahující jednotlivé položky a jejich hodnocení a zároveň nebylo zřejmé co má být obsahem DNÚ, začaly se objevovat názory, že újma na zdraví by měla být odčínována pouze jedinou souhrnnou částkou, která plně a spravedlivě nahradí všechny aspekty zásahu do integrity poškozeného.⁷⁴ Z pohledu hmotného práva by tak došlo ke vzniku jediného celistvého nároku, přičemž nároky vyjmenované v § 2958 OZ měly být chápány pouze jako vymezení jeho obsahu.⁷⁵ Zastánci diskontinuity poukazovali na skutečnost, že tento výklad usnadní uplatňování nároků poškozeným, kteří nebudou muset prokazovat existenci a rozsah jednotlivých dílčích nároků. Zároveň by nenastala skutečnost, že by část újmy nebyla odčiněna pro chybějící „položky“.

⁷³ DOLEŽAL, Tomáš, LAVICKÝ, Petr. Pojetí náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví podle nového občanského zákoníku a s tím související procesní aspekty. Právní rozhledy. Nakladatelství C.H. Beck, 2014, roč. 2014, č. 10. 358-363. ISSN 1210-6410.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

Soudy by se rovněž nemusely zabývat jednotlivými nároky a jejich překryvem a mohly by o výši odškodnění rozhodnout flexibilně jedinou plnou a spravedlivou náhradou. K zastáncům diskontinuity se připojili i autoři některých komentářů, např. Bezouška a kolektiv⁷⁶ či Melzer, Tégl a kolektiv.⁷⁷

Je pravdou, že odčिňování újmy na zdraví jedinou souhrnnou částkou by v praxi umožnilo soudům soustředit se na spravedlivou výši náhrady namísto přesného vymezení jednotlivých dílčích nároků, jejich obsahu a výše náhrady, hmotněprávně i procesně však přináší toto pojetí mnoho problémů. Největším problémem je dle mého názoru otázka vzniku a promlčení nároku. V praxi totiž újma na zdraví vzniká postupně, nikoliv v jediný moment, v mnoha případech navíc v delším časovém horizontu než po dobu plynutí promlčecí lhůty. Typickým příkladem jsou závažná zranění vyžadující dlouhodobou léčbu. Ta je často nezbytná např. u polytraumat, kdy léčba některého ze zranění může výrazně zpomalovat či omezovat léčbu jiného poranění (např. při současném poranění páteře a končetin není možné ihned zahájit rehabilitaci končetin, protože zranění páteře vylučuje vertikalizaci či chůzi o francouzských holích). Při takto komplikovaných léčbách rovněž dochází k častým reoperacím, a to jak plánovaným (např. vyndání osteosyntetického materiálu), tak neplánovaným v důsledku hojení a různých komplikací (vznik pakloubu, nekrotizace tkáně, redresy kloubů aj.). Po těchto operacích jsou zpravidla opět indikovány rehabilitace, v důsledku čehož nemusí dojít k ustálení zdravotního stavu, a tedy ani k možnosti posouzení ZSU. Kdy by v takovém případě mělo dojít ke vzniku a promlčení nároku?

Je nesporné, že část nároku vzniká již v okamžiku vzniku zranění. Pokud by se však od této chvíle počítal běh promlčecí lhůty, poškozený by svůj jediný a celistvý nárok musel uplatnit do tří let, a to i za předpokladu, že do té doby nedošlo k ustálení zdravotního stavu a nebyla ukončena léčba. Pokud by ke vzniku nároku naopak došlo až ustálením zdravotního stavu, poškozený by se nemohl domáhat žádné náhrady za do té doby vzniklé újmy, i přes to, že prokazatelně již částečně vznikla.

⁷⁶ BEZOUŠKA, Petr. § 2958 [Náhrada nemajetkové újmy při ublížení na zdraví]. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, marg. č. 8.

⁷⁷ MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1005, ISBN 978-80-7502-199-1.

Pojetí jediného nároku považuji za nevhodné rovněž z důvodu odčinění případných budoucích nároků. Pokud totiž k odčinění jediného a celistvého nároku dojde v době neukončené léčby, je nepochybné, že další nároky spočívající např. v dalších reoperacích či zhoršení zdravotního stavu tímto rozhodnutím nebudou odčiněny. Takové nároky poškozený v době uplatnění původního nároku nemůže vymezit (a často jejich vznik ani předpokládat) a soud je tedy nemůže zohlednit při rozhodování o výši náhrady. V případě jejich dodatečného uplatnění by však mohlo dojít k zamítnutí žaloby, a to nejen z důvodu promlčení, ale rovněž z důvodu překážky *res iudicata*.

I přes to, že lze v jediném a celistvém nároku spatřovat snahu o spravedlivější náhrady a větší flexibilitu soudů, domnívám se, že s ohledem na výše uvedené je toto pojetí v praxi zcela nevhodné. To potvrzuje i soudní praxe, která i po rekodifikaci OZ setrvala u samostatně vznikajících dílčích nároků. Tento postup následně potvrdil i Nejvyšší soud: „nárok na náhradu nemajetkové újmy dle § 2958 OZ tvoří jednotlivé, dílčí, samostatné nároky na náhradu za bolest, ZSU a DNÚ, jež samostatně vznikají a zanikají, a tedy se i samostatně promlčují.“⁷⁸ Byť je tento postup dle mého názoru správnou volbou v kontextu postupného vzniku nároků a jejich promlčení, přináší s sebou rovněž několik úskalí. Jedním z nich je bezesporu nezbytnost přesného vymezení a vzájemného oddělení jednotlivých nároků, v tomto případě tedy podřazení psychické újmy pod bolestné, ZSU či DNÚ.

2.2 Vznik Metodiky

Jak již bylo uvedeno v první kapitole, rekodifikací občanského zákoníku došlo k zásadním změnám v konceptu odčinování újmy na zdraví. Zákonodárce z důvodu nevhodnosti paušálních náhrad zrušil náhradovou vyhlášku, což u odborné veřejnosti rozpoutalo diskusi ohledně nového způsobu odčinování těchto nároků za situace, kdy neexistuje žádný „návod“ k jejich vyčíslení. Právě z důvodu této právní nejistoty vznikla Metodika. Její vznik, povaha a obsah jsou však v našem právním řádu natolik atypické, že se stala předmětem rozsáhlé kritiky, která trvá do současnosti. Vzhledem k tomu, že psychická újma je součástí nároků odčinovaných dle Metodiky, považuji pro komplexní zpracování problematiky nezbytné okolnosti jejího vzniku a kritiku zmínit.

⁷⁸ Usnesení NS ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

Nový občanský zákoník byl zveřejněn ve Sbírce zákonů v březnu 2012 s počátkem účinnosti dne 1. 1. 2014. Za účelem řešení absentujících pravidel pro odčínování nároků se v listopadu 2012 sešli zástupci Nejvyššího soudu a krajských soudů, v lednu 2013 byli k debatě přizváni rovněž zástupci lékařské veřejnosti.⁷⁹ V dubnu 2013 se poprvé sešla tzv. hlavní pracovní skupina. V Metodice se uvádí, že byla vypracována „*představiteli justice ve spolupráci se Společností medicínského práva, zástupci pojistitelů a dalších odborníků z oblasti práva a medicíny pod odbornou garancí 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.*“⁸⁰ Pokud se však zaměříme na konkrétní složení hlavní pracovní skupiny, zjistíme, že se jednalo o 4 soudce (z toho 3 soudce NS), 3 zástupce pojistitelů, 2 lékaře a 2 soudní znalce. Na obsahu Metodiky se v otázce hodnocení bolestného dále podílely jednotlivé lékařské společnosti.

Složení hlavní pracovní skupiny nepovažuji za příliš šťastné. Opodstatněnost účasti soudních znalců je nesporná, neboť jejich odbornost je pro hodnocení újmy v současné podobě zcela zásadní, zejména v otázce hodnocení ZSU. Účast lékařů je taktéž nepochybně účelná, neboť pouze oni jsou odborníky na posouzení jednotlivých diagnóz, způsob jejich léčby a zhodnocení jejich dopadů do životů poškozených. Trnem v oku je však hojná účast zástupců pojistitelů (druhá nejpočetněji zastoupená skupina). Odčínování újmy na zdraví se pojistitelů jistě dotýká, neboť tvoří velkou část jejich agendy. Nelze však pominout, že se jedná o soukromé podnikatelské subjekty, jejichž cílem je dosažení co nejvyššího zisku. Zatímco otázka výše náhrad se lékařů ani znalců de facto nedotýká, neboť v této věci nejsou nikterak majetkově zainteresováni⁸¹ a soudy jsou vázány požadavkem zákonodárce na plnou a spravedlivou výši náhrady a jsou za naplnění tohoto požadavku odpovědní, pojistitelé v otázce stanovení náhrad nemají odpovědnost vůči nikomu, přičemž jejich majetková účast je nepopíratelná, když přímo ovlivňuje jejich podnikatelské výsledky. Jejich zájmy jsou tedy přímo opačné zájmům osob, kterých se výše náhrad dotýká nejvíce – poškozených. Domnívám se proto, že pojistitelé se jakožto komerční subjekty vzniku Metodiky neměli účastnit (a už vůbec ne v takovém počtu), případně měla být jejich účast vyvážena účastí zástupců poškozených.

⁷⁹ Preambule Metodiky, bod. XI.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Znalci jsou sice majetkově zainteresováni formou znalečného, jeho výše se však neodvíjí od výše náhrady.

Tato disproporce se bohužel projevila i ve výši náhrad. Náhrady stanovené Vyhláškou BolZSU byly podrobeny rozsáhlé kritice, a to i ze strany Ústavního soudu, který je označil za zjevně disproporční vůči skutečné újmě poškozených.⁸² Odborná veřejnost tedy důvodně očekávala jejich výrazné zvýšení. K tomu sice došlo, nicméně dle mnohých nedostatečně (v některých případech dokonce bylo bodové hodnocení sníženo), což někteří připisují právě nevyváženému složení pracovní skupiny, resp. absenci zástupců poškozených.⁸³

Nejpočetněji zastoupenou skupinou byli představitelé justice, konkrétně tři soudci Nejvyššího soudu a předsedkyně Krajského soudu v Praze. Účast soudů je pochopitelná, neboť jsou to právě soudy, kterým hrozilo zahlcení spory a které mají povinnost rozhodovat o výši náhrad v souladu se všemi požadavky, které jsou na ně kladeny zákonodárcem. Nutno podotknout, že aktivitu soudců svým způsobem posvětil i sám zákonodárce, když v důvodové zprávě uvedl, že „*cítí-li někteří potřebu tabulek, nic nebrání tomu, aby se soudní praxe shodla na zásadách, podle nichž bude postupováno*“. V první řadě je otázkou, zda tři soudci NS a jedna soudkyně krajského soudu obstojí jako zástupci soudní praxe. Je pravdou, že preambule Metodiky uvádí, že problematika byla konzultována se soudci prvoinstančních i druhoinstančních soudů, otázkou zůstává, zda sedm dvoudenních seminářů dostačuje k vytvoření tak významného dokumentu, kterým Metodika v současné době je. Nelze totiž pominout, že soudní praxe se standardně v těchto otázkách tvoří mnoho let na základě jednotlivých případů a úskalí, které jsou soudci nuceni řešit. Zásady, které po letech ze soudní praxe vyplynou, jsou tedy zásadami tvořenými *ex post* na základě řešení konkrétních otázek. Diskuse k obsahu Metodiky však i s ohledem na krátký časový horizont mohla být diskusí toliko teoretickou, nejedná se tak o shodu soudní praxe, nýbrž jakousi soudní teorii zásad vytvořených *ex ante*. Taková činnost však soudům nenáleží, což otevřelo otázku překročení jejich kompetencí.

Listina základních práv a svobod (dále jen „**Listina**“) stanoví, že státní moc lze uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který stanoví zákon.⁸⁴ Nejvyšší soud je v rámci své věcné příslušnosti oprávněn, vyjma případů stanovených zvláštními předpisy a mezinárodními smlouvami, rozhodovat především o mimořádných opravných

⁸² Nález ÚS ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15.

⁸³ Mezi tyto odborníky se řadí např. MUDr. Mgr. Daniel Mališ, LL.M., Ph.D., který účast pojistitelů analyzuje a podrobuje kritice ve své rigorózní práci viz MALIŠ (2020).

⁸⁴ Čl. 2 odst. 2 Listiny.

prostředcích a dále sledovat a vyhodnocovat pravomocná rozhodnutí soudů nižších instancí a na jejich základě v zájmu jednotného rozhodování soudů zaujímat stanoviska ve věcech určitého druhu.⁸⁵ Metodika byla po projednání Občanskoprávním a obchodním kolegiem NS zveřejněna ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS.⁸⁶ Materiálně má tedy nejblíže ke stanovisku,⁸⁷ za stanovisko ji však nelze považovat, neboť nevznikla na základě vyhodnocení soudní praxe. S ohledem na to je rovněž sporné její zveřejnění ve sbírce, neboť zákon zveřejnění jiných dokumentů než rozhodnutí a stanovisek neumožňuje.⁸⁸ Nelze tedy než uzavřít, že NS neměl k vydání Metodiky kompetenci. To se stalo předmětem rozsáhlé kritiky nejen ze strany odborné veřejnosti, ale rovněž soudce NS Pavla Vrchy.⁸⁹

Postup, který Nejvyšší soud zvolil, je nejen v rozporu s jeho pravomocemi, ale rovněž v rozporu s principem dělby moci. Svým obsahem totiž Metodika de facto supluje zrušenou Vyhlášku BolZSU a slouží jako jakýsi prováděcí předpis k § 2958 OZ. Obsah Metodiky je rovněž v rozporu s úmyslem zákonodárce, který dosavadní právní úpravu opustil právě pro její paušálnost. Ke sjednocení způsobu odčítání nároků totiž nedošlo soudní praxí, nýbrž a priori. Soudy tak již od počátku následovaly paušální systém Metodiky, aniž by se podrobněji zabývaly otázkou spravedlivé výše náhrady. Tento přístup je však pochopitelný, neboť doporučení Nejvyššího soudu je umocněno jeho autoritou a postavením v rámci soudní hierarchie. Soudci se tak mohli domnívat, že odchýlení od Metodiky povede k pozdějšímu zrušení rozhodnutí právě ze strany NS. Na tomto přístupu soudů nezměnila nic ani deklarovaná nezávažnost Metodiky, která byla vydána toliko jako doporučení. Metodika tedy byla obecnými soudy v plném rozsahu akceptována a stala se každodenní součástí soudní praxe.

Lze uzavřít, že způsob přijetí Metodiky je v rozporu se zákonem i kompetencemi Nejvyššího soudu. Takové překročení kompetencí se jistě nesmí stát notorií, neboť by došlo k narušení dělby moci a principů, na kterých demokratický právní stát stojí. Domnívám se však, že přijetí Metodiky bylo lepším řešením než bez dalšího vyčkat na nabytí účinnosti OZ. Absence jakýchkoliv pravidel by totiž způsobila právní nejistotu u všech zúčastněných

⁸⁵ Ust. 14 odst. 3 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

⁸⁶ Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS č. 63/2014.

⁸⁷ To potvrzuje i recentní nález ÚS ze dne 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/222 ve kterém ÚS vyzval NS po 8 letech existence Metodiky ke sjednocení soudní praxe a přijetí závazného stanoviska.

⁸⁸ Ust. 24 zák. č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

⁸⁹ VRCHA, Pavel. Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 občanského zákoníku. *Tempus Mediocrum*. 2014, č. 12, s 34-35. ISSN 1214-7524.

a zahrnila soudy všech instancí na mnoho let, než by došlo alespoň k částečnému sjednocení soudní praxe. S ohledem na tuto skutečnost, nedostatek času k nalezení vhodného řešení a snahu o naplnění požadavku legitimního očekávání stanoveného v § 13 OZ lze snahu soudců NS a spolupracujících osob označit při nejmenším za záslužnou.⁹⁰ Přijetí Metodiky ocenil koneckonců i ústavní soudce Jaromír Jirsa: „zaplaťpánbůh, že ji máme – škůdci, nemocnice a pojišťovny se podle ní mohou usmířovat a nedopustit, aby se takto citlivé kauzy vůbec dostaly před soudy. Nemáme ji však proto, aby podle ní soudy soudily. (...) Když už se spor dostane před soud a budoucí žalovaný se odmítne usmířit, měly by sporné strany pocítit, že nemohou těžit z předvídatelnosti metodických tabulek – ale ocitnou se v soudním řízení, v němž platí pravidla jiná. Možná méně předvídatelná, ale to je riziko souzení.“⁹¹

V únoru 2021 podrobil Metodiku intenzivní kritice veřejný ochránce práv Stanislav Křeček.⁹² Ve své zprávě upozornil zejména na nedostatek kompetencí k přijetí Metodiky, nevhodnost zapojení soudců NS a zkritizoval vznik nového znaleckého odvětví. V návaznosti na tuto zprávu uspořádala ministryně spravedlnosti Marie Benešová kulatý stůl, který se konal dne 21. 9. 2021 na půdě Ministerstva spravedlnosti.⁹³ Předmětem jednání byl zejména vznik a obsah znaleckého odvětví *Hodnocení míry bolesti a funkčních schopností při újmách na zdraví*. Zatímco veřejný ochránce práv, zástupci České lékařské komory a České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně a znalci vznik a obsah odvětví kritizovali, soudci NS a zástupci pojistitelů jej podpořili.⁹⁴ Právnická fakulta Univerzity Karlovy nabídla zúčastněným

⁹⁰ Je rovněž vhodné zmínit, že zúčastnění soudci se na tvorbě Metodiky podíleli dobrovolně z vlastní iniciativy, nad rámec svých pracovních povinností a de facto ve volném čase.

⁹¹ JIRSA, Jaromír. *Odčinění újmy na zdraví „ponovu“* [online]. Právní prostor. 2. 3. 2016 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/odcineni-ujmy-na-zdravi-ponovu>.

⁹² Zpráva veřejného ochránce práv o šetření ve věci Metodiky k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 OZ ze dne 22. 2. 2021 ve věci sp. zn. 6709/2019/VOP/DK.

⁹³ Veřejný ochránce práv. *Diskuse o znaleckým posuzování nemajetkové újmy na zdraví bude pokračovat u kulatého stolu na Ministerstvu spravedlnosti* [online]. 2. 7. 2021 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/aktualne/diskuze_o_znaleckem_posuzovani_nemajetkove_ujmy_na_zdravi_bude_pokracovat_u_kulateho_stolu_na_ministerstvu_spravedlnosti/.

⁹⁴ Veřejný ochránce práv. *O posuzování náhrady nemajetkové újmy na zdraví diskutovali na Ministerstvu spravedlnosti lékaři, úředníci, soudci i právníci z kanceláře ombudsmana* [online]. 23. 9. 2021 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/aktualne/o_posuzovani_nahrady_nemajetkove_ujmy_na_zdravi_diskutovali_na_ministerstvu_spravedlnosti_lekari_urednici_soudci_i_pravnici_z_kancelare_ombudsmana/.

půdu pro další jednání a hledání vhodného řešení a dne 19. 11. 2021 proběhlo první setkání tzv. stálé konference k odčinění újmy na životě a zdraví.⁹⁵

Lze očekávat, že se Metodika dočká významné úpravy. Její revize se koneckonců plánuje již dlouho. Ministerstvo spravedlnosti již v roce 2019 zařadilo na jednání vlády bod týkající se revize Metodiky z důvodu věcných chyb.⁹⁶ Revizi měla provést Česká lékařská společnost Jana Evangelisty Purkyně formou veřejné zakázky v hodnotě 5 milionů Kč,⁹⁷ k revizi však do dnešního dne nedošlo. Je otázkou, jaký výsledek budou mít další jednání (k druhému setkání stálé konference dodnes, po 16 měsících, prozatím nedošlo), domnívám se však, že současný stav vyžaduje nejen procesní, ale i hmotněprávní změnu, jejíž nezbytnost je rozvedena v následujících kapitolách.

2.3 Duševní útrapy jako přechodná újma na zdraví

Přestože Vyhláška BolZSU byla přijetím OZ zrušena a odborná veřejnost očekávala, že dojde k zásadní změně v odčincování újmy na zdraví, Metodika na zrušenou vyhlášku poněkud překvapivě navázala a užívá její etiologický přístup. K povaze bolestného uvádí:

smyslem náhrady za bolest je vedle samotného bolestivého stavu odškodnit i určitou míru nepohodlí, stresu či obtíží spojených s utrpenou zdravotní újmou, a to v rozsahu, v němž tyto zásahy do osobnostní sféry poškozeného z povahy věci souvisí s bolestí obvykle doprovázející stavy popsané v jednotlivých položkách (tzv. bolest v širším smyslu). Případné další obtíže, jejichž míra je excesivní tím, že překračuje obvyklou zátěž poškozeného při podrobení se omezením plynoucím z léčby (nad rámec komplikací ocenitelných procentním zvýšením), představují další nemajetkovou újmu podle § 2958 OZ.⁹⁸

Jako příklady takto excesivních případů jmenuje např. mnohatýdenní přišití končetiny v nepřirozené poloze či selhání orgánů následkem úrazu, které samo o sobě nebolí,

⁹⁵ Právnická fakulta Univerzity Karlovy. *První zasedání stálé konference k odčincování újmy na životě a zdraví, již zítra 19.11.* [online]. 18. 11. 2021 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.prf.cuni.cz/aktuality/prvni-zasedani-stale-konference-k-odcineni-ujem-na-zivote-a-zdravi-jiz-zitra-19-11>.

⁹⁶ Vláda ČR. *Jednání vlády dne 25. 11. 2019. Návrh bodu č.j. 1024/19* [online] Aplikace oDok [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://apps.odok.cz/djv-agenda?date=2019-11-25>.

⁹⁷ Česká justice. *Ministerstvo chce upravit metodiku Nejvyššího soudu k nemajetkové újmě* [online]. 21. 11. 2019 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.ceska-justice.cz/2019/11/ministerstvo-chce-upravit-metodiku-nejvyssiho-soudu-k-nemajetkove-ujme/>.

⁹⁸ Preambule Metodiky.

ale zraněného ohrožuje na životě. Ke způsobu stanovení jednotlivých náhrad Metodika neuvádí nic víc, než že došlo k revizi Vyhlášky BolZSU a změně proporcí mezi jednotlivými bolestnými stavy. Dále uvádí, že skutečné přepracování systému ohodnocení bolesti vyžaduje delší dobu a práce v tomto směru pokračují. Přehled bolesti má být tedy pouhým východiskem, které bude aktualizováno, aby co nejlépe reflektovalo jednotlivé bolestné stavy a s tím spojené obtíže. K aktualizacím však nedošlo a původní přehled bolestí (již 8 let) platí dodnes.

Současný systém odčínování bolestného považuji za zcela nedostačující, neboť nereflektuje velké množství újem, které u poškozených běžně vznikají. Je nezbytné si uvědomit, že u většiny poškozených naštěstí nedojde ke vzniku trvalých následků a jejich poranění se podaří zcela vyléčit. Těmto osobám tedy nevznikne nárok na náhradu ZSU. Veškerá újma na zdraví přechodného typu by proto měla být plně odčiněna náhradou bolestného, případně DNÚ. V praxi však systém odčínování bolestného stanovený Metodikou naráží na své limity, v mnoha případech je neefektivní a neposkytuje poškozeným plnou kompenzaci vytrpěné újmy, jak dokazují následující podkapitoly.

Hovoříme-li o přechodných újmách na zdraví, mám za to, že tyto je možné rozdělit do následujících pěti podskupin:

2.3.1 Fyzické bolesti, jejich léčba a případné léčebné komplikace

I když Metodika uvádí, že přehled bolesti vznikl přepracováním Vyhlášky BolZSU, je vhodné rovněž zmínit, že klasifikace byla vytvořena na základě mezinárodně užívané klasifikace nemocí vydané WHO, konkrétně její desáté revize, tzv. MKN-10. Ta se v České republice užívá od roku 1994 např. pro vykazování poskytnuté zdravotní péče či vedení zdravotnické dokumentace.⁹⁹ K jejímu vypracování však nebyla použita celá MKN-10, nýbrž pouze její 19. kapitola *Poranění, otravy a některé jiné následky vnějších příčin*. Na základě této klasifikace byl vytvořen přehled bolesti v části B Metodiky, který obsahuje přes 800 položek. Ke každé položce náleží počet bodů, který je následně násoben hodnotou bodu pro daný kalendářní rok a tento součin stanoví výši náhrady. Hodnota bodů u jednotlivých položek je diskutabilní (např. Mališ se domnívá, že by měla být dvojnásobná až trojnásobná),¹⁰⁰ o existenci nároku však není pochyb a odčinění „primární diagnózy“ v praxi nečiní mnoho potíží.

⁹⁹ ÚZIS. *O MKN-10* [online]. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://mkn10.uzis.cz/o-mkn>.

¹⁰⁰ MALIŠ, Daniel. *Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví*. Praha, 2021. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, s. 60.

V případě komplikací zdravotního stavu či léčby Metodika připouští navýšení náhrad o 5 % v případě lehkých komplikací, které neprodlouží léčbu základní diagnózy ani nemají prokazatelný vliv na celkový stav, o 10 % v případě středně závažných komplikací, které prodlužují léčbu či vyžadují další operace, o 15 % v případě závažných komplikací, které prudce zhoršují akutní stav, vyžadují více reoperací a vyžadují intenzivní léčbu a o 20 % v případě těžkých komplikací, které závažně ohrožují zdraví či život. V tomto ohledu došlo k zásadní změně, neboť Vyhláška BolZSU umožňovala navýšit bolestné až o 100 %.¹⁰¹ Navýšení o maximálně 20 % je zcela nedostatečné, když v mnoha případech jsou komplikace související s léčbou mnohem závažnější než primární diagnóza z jejíž hodnoty je navýšení počítáno. V některých případech je navíc navýšení náhrady v nominální hodnotě tak zanedbatelné, že neodpovídá skutečně vytrpěným komplikacím, natož požadavku na plné odčinění újmy.

Tyto výtky demonstruje následující případ z praxe. Poškozený utrpěl následkem protiprávního jednání cizí osoby mnohačetná poranění, včetně poranění dutiny břišní. Podstoupil operační zákrok bez komplikací, nastalo však velmi komplikované hojení operační rány, ze které opakovaně vytékal hnisající a zapáchající sekret. Rána byla velmi často čištěna a převazována, ani tak však hojení nebylo úspěšné, proto byl indikován tzv. VAC systém. Poškozený byl vystaven bolestivému hojení rány, omezen pravidelnými návštěvami u lékařů (zpočátku i obden) a nad to mu byl nasazen podtlakový systém odsávající zapáchající sekret do rezervoáru, který nosil neustále u sebe a musel jej udržovat a měnit. Poškozený by obdržel náhradu bolestného za operační ránu v dutině břišní při velikosti rány 5 cm ve výši 10.089 Kč.¹⁰² V souladu s Metodikou by bylo na místě náhradu navýšit o 10 %, neboť komplikace prodloužily léčbu, nezhoršily však prudce zdravotní stav. Za několikaměsíční nepříjemnou léčbu by tak poškozenému náležel doplatek 1.089 Kč. Takovou výši náhrady zcela jistě nelze považovat za v souladu se zásadou slušnosti vyjádřenou v § 2958 OZ. Jak tedy ke spravedlivé náhradě dospět?

Zvýšení náhrady umožňuje § 2957 OZ v případě okolností zvláštního zřetele hodných. Za ty však považuje zejména okolnosti na straně škůdce (např. lest, pohružka, rasová či náboženská motivace), na straně poškozeného se má jednat zejména o obavy ze ztráty života

¹⁰¹ Ust. § 6 odst. 1 Vyhlášky BolZSU.

¹⁰² Náhrada je stanovena jako součin hodnoty 1 bodu pro rok 2023 (403,53 Kč) a 25 bodů za položku S3112 *Rána břišní stěny hluboká pronikající do dutiny a 1 cm části B* Metodiky.

či vážného poškození zdraví. Komplikované hojení rány, které však svou povahou neohrožuje poškozeného na životě ani nezpůsobuje vážnou újmu na zdraví, by ve světle § 2957 OZ neobstálo. Způsoby docílení spravedlivého odčinění jsou dle mého názoru v současné chvíli dva:

A) Poskytnutí náhrady navýšené o 10 % za současného poskytnutí náhrady DNÚ, která bude plně vyvažovat vytrpěné bolesti a obtíže poškozeného a bude v souladu se zásadou slušnosti. Takový postup je de facto v souladu s preambulí Metodiky, tedy že DNÚ se poskytuje za další obtíže, jejichž míra je excesivní tím, že překračuje obvyklou zátěž poškozeného při podrobení se omezením plynoucím z léčby (nad rámec komplikací ocenitelných procentním zvýšením). Tuto definici Nejvyšší soud upřesnil ve svém rozhodnutí ze dne 1. 11. 2017: „DNÚ jsou spojené se zásahem do zdraví, který nespočívá v přechodné bolesti ani ve fyzické či psychické újmě dlouhodobého (trvalého) charakteru, nýbrž jde o specifické okolnosti vymykající se obvyklému průběhu léčby a stabilizace zdravotního stavu, které nenastávají pravidelně, ale zvyšují intenzitu utrpěné újmy na zdraví nad obvyklou míru.“¹⁰³ V uvedeném případě však vytrpěná újma částečně spočívá v přechodné bolesti (hnisající rána, citlivá a bolestivá pokožka) a částečně v dalších obtížích a omezeních souvisejících s komplikacemi (VAC systém a jeho „obsluha“, klidový režim, časté kontroly u lékařů). Přechodná bolest by proto měla být odčiněna jako součást bolestného, dodatečné obtíže již jako DNÚ. V uvedeném případě by celková náhrada popsané újmy byla tvořena těmito položkami:

ÚJMA	TYP NÁROKU	NÁHRADA ¹⁰⁴
Operační rána v dutině břišní o délce 5 cm – <i>položka S3112</i>	Bolestné	10.089 Kč
Bolestivé komplikace - hojení rány (hnisání, citlivá a bolestivá pokožka, čištění a převazy ran)	Navýšení bolestného pro komplikace o 10 %	1.089 Kč
Obtíže související s komplikacemi (VAC systém, klidový režim, časté návštěvy u lékařů)	Další nemajetková újma	Dle soudcovského uvážení a v souladu se zásadou slušnosti s přihlédnutím k povaze, intenzitě a délce obtíží

¹⁰³ Usnesení NS ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

¹⁰⁴ Výše náhrady odpovídá hodnotě bodu pro rok 2023.

B) Alternativním řešením je náhrada újmy jedinou souhrnnou částkou bolestného stanovenou na základě volného soudcovského uvážení bez aplikace limitujícího systému Metodiky. Definice tzv. bolesti v širším smyslu totiž uvádí, že bolestné zahrnuje i určitou míru nepohodlí, stres či obtíže spojené se zdravotní újmou, a to v rozsahu v němž souvisí s bolestí. Je-li určitá míra těchto obtíží obsažena v hodnocení primární diagnózy (v případě operace břišní dutiny např. anestezie, hospitalizace, ošetření rány, užívání léků) aniž by byla samostatně odčínována jako DNÚ, lze dojít k závěru, že určitá míra obtíží je kompenzována rovněž v souvislosti s odčiněním komplikací. Soud by tak mohl dojít k závěru, že vytrpěné obtíže mají být součástí odčinění komplikací primární diagnózy v rámci bolestného, avšak výše takové náhrady je nedostatečná, a proto je třeba se odchýlit od bodového hodnocení Metodiky. Neoddělitelnost obtíží a fyzické bolesti konstatoval i Nejvyšší soud: „Rovněž nelze oddělit vnímání fyzické bolesti poškozeným od negativního vnímání diskomfortu spojeného s léčením. Míru takových obtíží je třeba zohlednit při stanovení výše bolestného, neboť bodové hodnocení lékaře (znalce) je pouze východiskem, na jehož základě soud určuje konečnou výši náhrady s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem každého případu“.¹⁰⁵ Tímto opět zdůraznil nezávaznost Metodiky, která má být toliko východiskem pro stanovení náhrady, nikoliv striktním návodem.

Domnívám se, že za současného nastavení systému nároků nelze bez dalšího určit, která alternativa je vhodnější. V případě mimosoudního řešení sporu je v praxi využívána spíše alternativa A. Částečná aplikace Metodiky totiž poskytuje stranám společné východisko pro jednání. V praxi je tak odčinění bolestného a případných komplikací učiněno na základě Metodiky a je mezi stranami nesporné, další jednání je poté vedeno již jen v otázce výše DNÚ. I tento postup má však své limity, neboť jak bylo rozebráno výše, odčinění bolestivých stavů může být při aplikaci Metodiky nedostatečné.¹⁰⁶ V soudním řízení se jeví jako vhodnější alternativa B. V takovém případě dojde k posouzení veškerých okolností daného případu včetně povahy a intenzity komplikací, bolestivých stavů a souvisejících obtíží a soud stanoví náhradu jedinou souhrnnou částkou, která plně a spravedlivě odčiní zjištěné újmy. Tento postup považuji za praktičtější, neboť soud nebude muset zkoumat jaká část újmy byla odčiněna již v rámci „primární diagnózy“, jaká v rámci komplikací, zda byla výše těchto náhrad dostatečná

¹⁰⁵ Rozhodnutí NS ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

¹⁰⁶ Mohlo by být sice zohledněno v dodatečném nároku DNÚ, došlo by však ke stírání hranic mezi nároky, kdy by de facto část bolestného byla odčiněna jako DNÚ. To je rovněž v rozporu s předestřeným názorem NS, že DNÚ nemá odčínovat přechodné bolestivé stavy.

a jaká zbývající újma má být odčiněna jako DNÚ a jakou částkou. V praxi se totiž bolestivé stavy a obtíže prolínají (např. nespavost způsobená bolestivým zraněním a následné užívání léků pro nespavost), a proto může být velmi obtížné tyto újmy oddělit. Dle mého názoru rovněž alternativa B lépe naplňuje požadavek zásady slušnosti a záměr zákonodárce, aby byla náhrada stanovena dle okolností daného případu a nikoliv paušálně. Užití alternativy B v soudním řízení je rovněž v souladu s již dříve citovaným názorem ústavního soudce Jaromíra Jirsy: „*Nemáme ji [Metodiku] však proto, aby podle ní soudy soudily. (...) Když už se spor dostane před soud a budoucí žalovaný se odmítne usmířit, měly by sporné strany pocítit, že nemohou těžit z předvídatelnosti metodických tabulek – ale ocitnou se v soudním řízení, v němž platí pravidla jiná. Možná méně předvídatelná, ale to je riziko souzení.*“¹⁰⁷

Byť se jeví alternativa B jako vhodnější, nebude-li zákonodárcem či judikaturou stanoveno jinak, považují oba způsoby v současné době za správné, dojde-li jimi k naplnění požadavků § 2958 OZ, tedy poskytnutí spravedlivé výše náhrady. Na striktním oddělení nároků koneckonců netrvá ani samotný Ústavní soud, který v nálezu ze dne 9. 2. 2021 uvedl: „*za situace, kdy jsou tyto konkrétně označené újmy plně a spravedlivě odškodněny, není z pohledu ústavního pořádku překážkou, do které kategorie byly obecnými soudy zařazeny*“.¹⁰⁸

2.3.2 Omezení související s léčbou poruchy zdraví

Jak již bylo uvedeno, Metodika zavedla pojem širší bolesti: *smyslem náhrady za bolest je vedle samotného bolestivého stavu odškodnit i určitou míru nepohodlí, stresu či obtíží spojených s utrpěnou zdravotní újmu, a to v rozsahu, v němž tyto zásahy do osobnostní sféry poškozeného z povahy věci souvisí s bolestí obvykle doprovázející stavy popsané v jednotlivých položkách.*¹⁰⁹

Má-li se jednat o prožitky, které souvisí s újmu z povahy věci, musí se jednat o takové prožitky, které utrpěná újma způsobuje de facto vždy či alespoň pravidelně. Mezi takové nepříjemné prožitky lze ze zdravotního hlediska řadit např. hospitalizaci, která je nedílnou součástí mnoha poranění či jejich operačních řešení, různé fixační nástroje (např. sádry, krční límce), klidový režim a jiná omezení (nemožnost sledování obrazovek při poranění očí,

¹⁰⁷ JIRSA (2016), *op. cit.*

¹⁰⁸ Nález ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

¹⁰⁹ Preambule Metodiky.

nemožnost sportovat, nosit těžká břemena aj.), dietní omezení, farmakoterapie či různé rehabilitace, které jsou přirozenou součástí léčby mnoha úrazů pohybového ústrojí. Tato omezení přirozeně omezují poškozeného i v jiných aspektech jeho života, např. v podobě pracovní neschopnosti a odloučení od rodiny a přátel po dobu hospitalizace a následné léčby, omezení péče o rodinu (např. nemožnost uklízet, vařit, pečovat o nezletilé děti či další rodinné příslušníky) či nemožnosti vykonávat volnočasové aktivity (sportovat, cestovat, hrát na hudební nástroje atd.).

Podobné pojetí zastává i Nejvyšší soud, který za příklady obtíží uvádí odloučení od rodiny a přátel, nemožnost vykonávat práci a věnovat se svým zálibám, sdílení nemocničního pokoje s dalšími pacienty, nesamostatnost či závislost na péči třetích osob, vedlejší účinky léků či obavy z nepříznivého vývoje zdravotního stavu či dalších léčebných zákroků.¹¹⁰ Tyto obtíže související se zdravotní újmou jsou dle něj zahrnuty již v ohodnocení bolesti, když k tomuto uvádí: „výkladem § 2958 OZ nelze dovodit, že nyní má být pojem bolest chápán toliko jako fyzická bolest bez souvislosti s duševními aspekty bolestivých stavů“ a dále doplňuje, že nelze oddělit vnímání fyzické bolesti od diskomfortu spojeného s léčením.¹¹¹ K samostatnému nároku na náhradu DNÚ dále uvádí, že tato náleží v případě „specifických okolností vymykajícím se obvyklému průběhu léčby a stabilizace zdravotního stavu, které nenastávají pravidelně, ale zvyšují intenzitu utrpené újmy na zdraví nad obvyklou míru.“¹¹² Dle jeho názoru by totiž nepřiměřené rozšíření zbytkové kategorie DNÚ vedlo k vynětí standardních situací z rámce odškodnění bolesti a ZSU a k nesystemovému stírání rozdílů mezi jednotlivými druhy újem na zdraví. Nejvyšší soud tak zastává názor, že obtíže související standardně s danou újmou na zdraví jsou součástí bolestného a jako DNÚ mají být odčiňovány pouze v případech neobvyklé (komplikovanější) léčby.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu podrobil Mališ tvrdé kritice.¹¹³ Předně považuje za absurdní, že v rámci bolestného by měly být kompenzovány i obtíže, které s fyzickými bolestmi nikterak nesouvisí. Dle jeho názoru se v tomto kontextu Metodika vrací co do příčinné souvislosti o krok zpět, když podotýká, že obtíže jsou důsledkem samotné újmy na zdraví, nikoliv bolesti, a proto dle jeho názoru není možné tento typ újmy odčiňovat v rámci bolestného. Pro demonstraci své

¹¹⁰ Usnesení NS ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ MALIŠ (2021), *op. cit.*, s. 105-109.

teze uvádí např. obavy poškozeného ze ztráty vidění (které jsou důsledkem poškození oka, nikoliv jeho bolestivosti) či obavy ženy z budoucí nemožnosti otěhotnět (které jsou důsledkem ruptury dělohy, nikoliv bolestivosti podbřišku).

Mališovu výtku ohledně příčinné souvislosti považuji za oprávněnou, jeho přístup však shledávám jako příliš formalistický. Je pravdou, že zatímco část obtíží vzniká skutečně důsledkem fyzických bolestí (např. nespavost či nezbytnost analgetik kvůli bolestem), převážná část obtíží je zapříčiněna újmou na zdraví jako takovou (např. dietní omezení může být indikováno za účelem léčby poraněného trávicího traktu, aniž by nutně poškozený trpěl bolestmi břicha). Pokud bychom se v rámci bolestného omezili pouze na náhradu újem, které jsou skutečně fyzicky bolestivé, pak by z části B Metodiky muselo být vyřazeno mnoho položek. Mezi takové lze zařadit např. poranění okohybného nervu (S041), které se projevuje nejčastěji dvojitým či rozostřeným viděním, nebo poranění lícního nervu (S045), které se nejčastěji projevuje poruchou mimických svalů v obličeji či změnou chuti. Mezi další nebolestivé položky lze zařadit i poranění očí, cév, tepen či nervů, únavu či mdloby z horka, anafylaktický šok, místní projevy po očkování, ušní barotrauma a mnoho dalších.

Mališův restriktivní přístup k obtížím považuji rovněž za nelogický z toho hlediska, že přítomností bolesti se zabývá při posuzování obtíží, nikoliv však u samotných položek bolestného. Dle jeho výtek bychom v každém případě museli zkoumat, zda se daná položka projevila skutečně fyzickými bolestmi, jinou (např. neurologickou) poruchou či se neprojevila vůbec.¹¹⁴ Stricto sensu by pak nebolestivé položky neměly být v rámci bolestného odčiněny, ačkoliv jsou velmi závažné či život ohrožující.

Je pravdou, že jazykový výklad pojmu *bolestné* indikuje primárně bolestivý stav. Materiální obsah pojmu je však mnohem širší, když zahrnuje i fyzicky nebolestivé újmy (a to nejen dle Metodiky, ale již od doby účinnosti náhradových vyhlášek). V praxi rovněž nebolestivost těchto položek nikdo nenamítá a jejich odčinění nečiní potíže při mimosoudních jednáních ani v soudních řízeních. Mališovy výtky by tak bylo možné překonat pouhou změnou terminologie v souvislosti s plánovanou revizí Metodiky, resp. systému odčínování újem na zdraví dle § 2958 OZ. V definici tzv. širší bolesti by bylo vhodnější nahradit „*a to v rozsahu,*

¹¹⁴ V případě rozsáhlého poranění dutiny břišní je provedena operace, při které jsou teprve zjištěna různá poranění cév či orgánů, aniž by se tyto stihly projevit „navenek“, např. poruchou trávení, bolestivostí, tlakem na hrudi aj.

v němž tyto zásahy do osobnostní sféry poškozeného z povahy věci souvisí s bolestí obvykle doprovázející stavy popsané v jednotlivých položkách“ pojmem „souvisí s poruchou zdraví“. Tato změna by tak vyřešila výtky disentuujících o nezbytné přítomnosti bolesti jakožto podmínky vzniku nároku.

Konečně se s ohledem na vše výše uvedené domnívám, že namísto pojmu *bolestné* by bylo vhodnější užívat pojem *přechodné újmy na zdraví*. Pokud by se jevil jako příliš široký, protože pod tento typ újmy by šly podřadit např. i nemoci, mohl by být nahrazen pojmem *Poranění a jiné přechodné újmy na zdraví* (s pojmem poranění pracuje rovněž MKN-10) anebo doplnění současného bolestného o *Bolesti a jiné přechodné újmy na zdraví*. Tato změna pojmosloví by lépe reflektovala současnou definici širší bolesti, názor Nejvyššího soudu o neoddělitelnosti fyzicky bolestivých stavů, psychických bolestí a dalších obtíží a rovněž umožnila doplnění části B Metodiky o další položky, které v její současné podobě schází. Užitím slova *přechodné* by byl nárok dostatečně oddělen od ZSU a tyto dva nároky by tak lépe umožňovaly plné odčinění újmy na zdraví – přechodné v režimu „nového“ pojmu a trvalé v režimu ZSU. Rovněž by odpadla otázka případné kauzality mezi jednotlivými typy přechodných újem, neboť by nebyly vázány na bolest, nýbrž újmu na zdraví jako takovou.

Další výtka Mališe směřuje ke skutečnosti, že Nejvyšší soud činí z DNÚ jakousi zbytkovou kategorii, podřadnou bolestnému a ZSU, která má být odčiňována jen v ojedinělých a excesivních případech. Je pravdou, že NS ve svých rozhodnutích odkazuje mj. na Vyhlášku BolZSU a svá rozhodnutí tedy částečně opírá o právní předpisy, které byly zákonodárcem zrušeny pro jejich rozsáhlou kritiku. Za příliš restriktivní považuje přístup Nejvyššího soudu i Ústavní soud, který namítá, že mimořádnost a zvláštní intenzita újmy nevyplývá ani z textu zákona, ani ze systematiky dalších dvou nároků – bolestného a ZSU – u kterých není mimořádná intenzita požadována.¹¹⁵ Mališ v těchto rozhodnutích NS shledává jeho neochotu oprostít se od starého nefunkčního systému a nastavit systém zcela nový, který bude v souladu se změnou hodnotového paradigmatu, jež OZ představuje.¹¹⁶ Domnívá se proto, že obtíže spojené s újmou na zdraví by měly být odčiňovány vždy jako DNÚ. S tímto přístupem však dle mého názoru nelze zcela souhlasit.

¹¹⁵ Nález ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

¹¹⁶ MALIŠ (2021), *op. cit.*, s. 117.

Jak jsem již uvedla, současný systém odčínování újem stanovený Metodikou nepovažují za dostatečný. Pokud by bolestné kompenzovalo pouze bolest, resp. i nebolestivé položky uvedené v části B Metodiky, a veškeré další obtíže i újmy byly kompenzovány jako DNÚ, v praxi by stanovení výše náhrady bylo velmi obtížné. Mališ totiž navrhuje jako DNÚ odčínovat i újmu spočívající v hospitalizaci, pobytu s dalšími pacienty v nemocničním pokoji či užití různých pomůcek, např. bažanta či podložní mísy pro vyměšování. Ačkoliv je nepochybné, že se jedná o negativní prožitky poškozených, domnívám se, že tyto mají být odčínovány jako součást bolestného (vyplývají-li z povahy utrpěného poranění). V opačném případě by totiž odčinění újmy bylo velmi obtížné, což ukazuje následující fiktivní příklad:

Poškozený byl převezen po dopravní nehodě do nemocnice, kde byl akutně operován pro mnohačetná poranění, zejména poranění dutiny břišní, zlomeninu klíční kosti, přetržené kolenní vazy, pohmoždění krční páteře a povrchové rány. V rámci primárního ošetření podstoupil operaci břicha a kolenních vazů, zlomená klíční kost a krční páteř byla řešena konzervativně přiložením krčního límce a fixátorem klíční kosti. Po operačním výkonu je hospitalizován, z důvodu poranění klíční kosti a krční páteře není schopen ani chůze o francouzských holích a je upoután na lůžko. Nemocniční pokoj sdílí s dalšími pacienty, užívá analgetika a v prvních dnech hospitalizace je zcela odkázán na pomoc zdravotnického personálu. Pokud bychom na tento případ aplikovali Mališův přístup, pak by náhrada bolestného náležela poškozenému pouze za vytrpěné operace a konzervativní řešení poranění krční páteře a klíční kosti. Dále by poškozenému náležela náhrada DNÚ za hospitalizaci, sdílení nemocničního pokoje s dalšími pacienty, užívání medikace, nemohoucnost péče o svou osobu, užívání pomůcek atd. Prokázání těchto obtíží by v praxi jistě nečinilo potíže, zásadnější otázkou je nicméně výše adekvátní náhrady. Kolik by měl poškozený obdržet za den hospitalizace? A kolik za sdílení nemocničního pokoje s dalšími pacienty? Co když se jejich počet v průběhu hospitalizace měnil? Mělo by se zohlednit, zda byli poškozenému dobrými společníky a zlepšovali jeho psychický stav, protože nebyl zcela osamocen anebo byli mrzutí a nepříjemní? Jak by mělo být odčiněno užívání medikace, opakované zavádění kanyl či převazování operačních ran? Jaká je adekvátní náhrada za užívání tzv. bažanta či podložní mísy? A jaký vliv bude mít na poskytnutí náhrady adaptační funkce mozku? Měla by být náhrada s prodlužujícím se trváním obtíží navyšována, protože s přetrvávajícím vyloučením z dosavadního života se újma stupňuje, anebo naopak snižována, neboť poškozený se na novou situaci postupně adaptuje a nevnímá ji tak tíživě jako v prvních dnech?

Jak je z výše uvedeného zřejmé, stanovení náhrady za jednotlivé obtíže v těchto případech by bylo velmi obtížné, neboť se jich vyskytuje souběžně velké množství v různých intenzitách a délkách trvání. Takový přístup by byl bezesporu nejen zcela zahlcující, ale rovněž by vedl k nedůvodným rozdílům mezi poškozenými. Každý poškozený, který utrpí např. přetržení kolenních vazů a podstoupí jejich operaci, bude nezbytně hospitalizován, užívat medikaci a rehabilitovat. Jedná se právě o ty obtíže, které souvisí se zdravotní újmou „z povahy věci“ a nastávají téměř vždy. V případě, že by každá obtíž byla posuzována zvlášť, vedlo by to v jednotlivých případech k nedůvodným rozdílům ve výších náhrad. Jako vhodnější se tedy jeví všechny obtíže, které jsou při běžném chodu věci spjaty s primární diagnózou, odčítovat jako součást této diagnózy, což je rovněž v souladu s požadavkem legitimního očekávání vyjádřeným v § 13 OZ.

S ohledem na výše uvedené se tedy musím přiklonit na stranu Nejvyššího soudu, tedy že běžné obtíže související s poruchou zdraví mají být odčiněny jako součást bolestného. To však neznamená, že aktuální výše náhrad bolestného je plně kompenzuje. Jeví-li se v mnoha případech náhrada jako nedostatečná, měl by být tento nedostatek řešen již zmiňovanou revizí Metodiky, zejména revizí bodových hodnocení jednotlivých položek. Do té doby musí soudy kriticky hodnotit výši náhrad dle Metodiky a případně ji na projednávanou věc neaplikovat.

V mnoha případech však poškozený trpí obtížemi a omezeními, které standardně nenastávají a vymykají se běžné rekonvalescenci utrpěných poranění. Jakým způsobem tyto obtíže odčinit?

Metodika stanoví, že jako DNÚ mají být odčiněny ty obtíže jejichž míra je excesivní tím, že překračuje obvyklou zátěž poškozeného při podrobení se omezením plynoucím z léčby, a to nad rámec komplikací ocenitelných procentním zvýšením. Jako příklady těchto obtíží uvádí mnohatýdenní přišití končetiny v nepřirozené poloze při rekonstrukční chirurgii, diskomfort při délce hospitalizace přesahující obvyklou mez či selhání funkce orgánů ohrožující poškozeného na životě. Nejvyšší soud toto pojetí dále rozvinul: *„jde o specifické okolnosti vymykající se obvyklému průběhu léčby a stabilizace zdravotního stavu, které nenastávají pravidelně, ale zvyšují intenzitu utrpěné újmy na zdraví nad obvyklou míru“*.¹¹⁷

¹¹⁷ Usnesení NS ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

Nárokem na náhradu DNÚ se Nejvyšší soud zabýval i ve věci dovolatele, který uplatňoval nárok na základě několikaměsíční hospitalizace, kdy po její dobu trpěl pocity méněcennosti a nesamostatnosti, obavami z léčby, sdílení pokoje s ostatními pacienty, pocitem studu při nezbytnosti péče ze strany ošetřovatelek a dcery a konečně odloučení od své manželky, která prodělala mozkovou příhodu, byla v domácím léčení upoutána na lůžko a poškozený o ni před událostí pečoval. Nejvyšší soud uzavřel, že pocity méněcennosti, nesamostatnosti, odloučení od blízkých osob, jakož i omezení soukromí při sdílení nemocničního pokoje s dalšími pacienty nepředstavují vybočení z obvyklého způsobu léčby a nejde tak o strádání, které by mělo být odčiněno nad rámec bolestného.¹¹⁸

Nad rámec toho však uvedl, že akutní psychické strádání vyvolané nemožností postarat se o osobu blízkou, nemá-li navíc poškozený povědomí o tom, že o osobu na něm závislou bude postaráno v rámci rodinné solidarity, nelze považovat za běžné obtíže spojené s ublížením na zdraví. Toto rozhodnutí nebylo do dnešního dne překonáno, jak již však bylo řečeno, Ústavní soud považuje přístup Nejvyššího soudu za příliš restriktivní. Domnívám se, že pro zodpovězení otázky, zda mají nároky povahu DNÚ, je nezbytné si zodpovědět otázku, zda daná obtíž nastává běžně, anebo v daném případě nastaly skutečnosti, které pravidelně nenastávají. V uvedeném případě se dle mého názoru skutečně jednalo o běžné obtíže. Sdílení pokoje s dalšími osobami a odloučení od rodiny je přirozeným (byť bezpochyby negativním) prožitkem každého, kdo je hospitalizován v nemocničním zařízení. Pocit méněcennosti či studu je přirozenou reakcí na každé poranění, které učiní poškozenou osobu, byť dočasně, závislou na péči třetí osoby. Je však běžné, že po prodělané operaci není pacient schopen se sám obléknout, osprchovat či si dojít na toaletu a vyžaduje i k těmto běžným potřebám asistenci.

Za příklad excesivních potíží souvisejících s léčbou si dovolím popsat jeden příklad z praxe. Poškozený při dopravní nehodě utrpěl závažná poranění horních i dolních končetin včetně hemoragického šoku v důsledku kterého byl přímo ohrožen na životě. Lékaři jeho život zachránili, následovala však velmi komplikovaná léčba. Jen v první fázi léčby byl přes 3 měsíce hospitalizován na různých nemocničních odděleních. Během hospitalizace podstoupil operace dolních končetin, nastala však významná nekróza tkání a vyvstalo riziko amputace. Končetinu se podařilo zachránit, po 10 operačních zákrocích byl poškozený po tříměsíční hospitalizaci propuštěn, na což navázala dvouměsíční hospitalizace v rehabilitačním ústavu. Po propuštění

¹¹⁸ Rozsudek NS ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2635/2018.

následovala velmi dlouhá ambulantní rehabilitační léčba, byl nucen podstoupit další operace v celkové anestezii s hospitalizací a další rehabilitační pobyty. Jen během prvních dvou let léčby byl přes rok a půl hospitalizován a podstupoval bolestivé rehabilitace. Po celou tuto dobu byl navíc z důvodu pandemie COVID-19 izolován, když ve zdravotnických zařízení nebyly umožněny návštěvy rodiny a přátel.

Poškozený obdržel kompenzaci bolestného za „primární diagnózy“ a operace. Rehabilitační léčba včetně opakovaných dlouhodobých hospitalizací však odčiněna nebyla. Poškozenému rovněž nevznikl nárok na náhradu ZSU, neboť nedošlo k ustálení zdravotního stavu. Po dobu 2 let tak de facto neobdržel žádnou náhradu za každodenní obtíže související s pokračující léčbou. O existenci újmy přitom není pochyb, o čemž svědčí rovněž skutečnost, že náklady léčby dle § 2960 OZ byly průběžně nahrazovány (např. náklady na léky a rehabilitace, cestovní výdaje, lázeňské poplatky). Je nelogické, aby tyto náklady poškozených související s léčbou byly bez dalšího odčiňovány, avšak omezení a strasti touto léčbou způsobené nikoliv. V tomto případě je dle mého názoru nesporné, že popsaná léčba je nestandardní a excesivní, když její rozsah a intenzita nejen zatěžovali poškozeného, ale rovněž jej zásadním způsobem vyřadili z osobního, pracovního a společenského života. V takovém případě nelze setrvat na názoru, že tyto obtíže byly odčiněny jako součást bolestného a bude nezbytné je odčinit samostatně jako DNÚ dle následujícího schématu:

ÚJMA	TYP NÁROKU	NÁHRADA
Běžné obtíže související s poruchou zdraví (hospitalizace, užívání léků, sdílení pokoje s dalšími pacienty...)	Bolestné	Součástí základní sazby primární diagnózy
Další obtíže z důvodu komplikované léčby (např. zánět v operační ráně, nekróza, medikace, kontroly u lékařů)	Navýšení bolestného pro komplikace	Součástí navýšení bolestného pro komplikace léčby, jeví-li se náhrada jako nedostatečná, lze stanovit jinou částkou bez aplikace Metodiky
Excesivní potíže (neobvykle dlouhá léčba, opakované operace a hospitalizace, dlouhodobé rehabilitace, život ohrožující stavy...)	Další nemajetková újma	Dle soudcovského uvážení a v souladu se zásadou slušnosti s přihlédnutím k povaze, intenzitě a délce obtíží

Odčinění nároků dle tohoto schématu však není jediným správným řešením. Shodně jako u případů popsaných v předchozí podkapitole má soud možnost zcela upustit od aplikace

Metodiky a oddělování nároků. V takovém případě může poškozenému přiznat jedinou náhradu bolestného v částce vyšší než dle Metodiky, která odčiní rovněž excesivní omezení. Takový postup však přichází v úvahu de facto pouze v případech, kdy je nárok uplatňován teprve po ukončení léčby. V praxi však dochází k uplatnění nároku na náhradu bolesti již po utrpění poranění či podstoupení operace, aniž by byla léčba ukončena. V takovém případě nelze v přiznávané náhradě zohlednit veškeré obtíže, které poškozeného teprve v souvislosti s léčbou čekají. Vhodnějším způsobem se tedy jeví odčinění bolestného bezprostředně po zranění či operaci a nároky spočívající v excesivních obtížích uplatnit až po ukončení léčby jako DNÚ.

2.3.3 Psychická újma související s fyzickou újmou na zdraví

Je přirozené, že újma na zdraví je pro každou osobu nepříjemná a zpravidla s sebou nese jen nepříjemná omezení, ale rovněž negativní emoce. Zásah do tělesné integrity proto představuje nejen navenek projevenou fyzickou újmu, ale rovněž újmu psychickou. Ta přitom nemusí být způsobena jen samotnou újmou na zdraví. Nejvyšší soud již v roce 2012 rozhodl, že vážná duševní porucha může být způsobena nejen samotnou traumatickou událostí či újmou na zdraví, ale rovněž jinými otrěsnými zážitky souvisejícími s úrazovým dějem – např. dlouhodobou hospitalizací, invaliditou, ztrátou zaměstnání, vytržením ze známého prostředí a zažitých stereotypů, zpretrháním sociálních vazeb, existenční nejistotou či nejistou prognózou do budoucna.¹¹⁹

Evropská vodítka psychosociální následné péče popisují následky traumatických událostí v psychické rovině jako šok, ztrátu bezpečí a pocitu kontroly, pocity bezmoci, rozrušení a intenzivní tělesné stresové reakce.¹²⁰ Tyto potíže se mohou projevit navenek (např. pláč, třes, nespavost, popírání či odmítání situace, odtažitost či podrážděnost vůči okolí) anebo se mohou odehrávat pouze v mysli poškozeného (pocity úzkosti či bezmoci, obavy o budoucnost, stesk po domově během hospitalizace aj.). Jedná se o přirozenou reakci, která nastává téměř vždy, avšak v různých intenzitách. Naštěstí pro poškozené se mnohdy jedná o reakce přechodné, které buď postupem času úplně vymizí, anebo jejich intenzita (i díky adaptační schopnosti mozku) klesne. Nejvyšší intenzity dosahují psychické potíže zpravidla bezprostředně po utrpění újmy. V první fázi léčby proto bývají často tlumeny léky či psychologickou intervencí. Rozhovor

¹¹⁹ Rozsudek NS ze dne 23. 8. 2012, sp. zn. 25 Cdo 3305/2011.

¹²⁰ EUROPA-IP. European Guideline for Target Group oriented psychosocial aftercare – Implementation. DOI: 10.1017/S1049023X11006303.

s psychologem mnohdy pomůže se lépe adaptovat na nově vzniklou situaci a v některých případech již není další intervence nutná. Je třeba tyto případy odčínovat?

Jak již bylo uvedeno, pojem širší bolesti stanoví, že součástí náhrady bolestného je i odčinění určité míry nepohodlí, stresu či obtíží spojených s utrpěnou zdravotní újmou, a to v rozsahu, v němž tyto zásahy z povahy věci souvisí s bolestí. Domnívám se, že mezi tyto reakce lze zařadit de facto všechny výše uvedené, tedy např. pláč, sebelítost, pocity bezmoci, obavy o budoucnost, podrážděnost, odmítání situace aj. V případě, že tyto negativní psychické stavy trvají pouze bezprostředně po události, nedosahují vyšší intenzity a není nezbytná další psychologická intervence či psychofarmakologická léčba, jsou dle mého názoru skutečně zahrnuty již v náhradě bolesti a nemají být odčínovány jako samostatný nárok.

V případech, kdy zhoršení psychického stavu dosahuje vyšší intenzity, jedná se např. o pacienta staršího věku či naopak dítě, je zapotřebí opakovaná psychofarmakoterapie, psychologická či psychiatrická intervence, pacient je maladaptivní a v průběhu léčby obtížně komunikuje, nedostatečně spolupracuje či dochází v důsledku těchto skutečností ke komplikaci léčby primární diagnózy, lze v souladu s Metodikou náhradu bolestného zvýšit z důvodu komplikací. Metodika z důvodu psychické alterace připouští navýšení o 5 %, při prodloužení léčby z důvodu špatného psychického stavu lze aplikovat rovněž navýšení o 10 %. Pokud by se ani po tomto navýšení náhrada nejevila jako dostačující, lze postupovat shodně jako u fyzických komplikací, tedy odčiněním bolestného dle Metodiky a přiznání náhrady DNÚ nebo odčiněním bolestného jedinou souhrnnou částkou bez aplikace Metodiky.

Výše uvedeným postupem však nejsou psychické újmy zdaleka vyčerpány. Nelze totiž pominout, že důsledkem újmy na zdraví může dojít rovněž k rozvoji duševních poruch. Zásah do duševní schránky poškozeného je často natolik významný, že pro něj znamená větší omezení než samotné fyzické poranění. To koneckonců potvrzuje i již zmíněný projekt Evropské komise, který uvádí, že léčba emocionálního traumatu vyžaduje mnohdy delší léčbu než zranění fyzické.¹²¹ Na tyto případy však Metodika nepamatuje, když psychickou újmu zohledňuje maximálně jako komplikaci při léčbě fyzického poranění. Škůdci či jejich pojistitelé tak mnohdy odmítají psychickou újmu nahrazovat právě čistě z důvodu její absence v Metodice.

¹²¹ Tamtéž.

Je paradoxní, že v praxi jsou bez problémů poškozeným propláceny náklady na psychofarmaka či psychoterapie jakožto náklady léčení dle § 2960 OZ, avšak samotná duševní porucha odčiněna není. Ta může mít podobu např. duševní poruchy způsobené poškozením mozku (poruchy nálady, disociativní poruchy, úzkostné poruchy), postkomočního syndromu, afektivní poruchy, úzkostné a depresivní poruchy, posttraumatické stresové poruchy, poruchy přizpůsobení aj. Tyto poruchy mohou být v některých případech přímým následkem fyzických poranění (např. postkomoční syndrom či duševní poruchy způsobené poškozením mozku), některé s nimi mohou souviset nepřímou a některé s nimi nesouvisí vůbec, když jsou vyvolány škodnou událostí jako takovou, nikoliv fyzickým poraněním (o tomto více v podkapitole 2.3.4.).

Jako příklad psychické újmy přímo související s fyzickým poraněním lze uvést případ, který projednával Okresní soud v Trutnově. Žalobkyně v roce 2014 podstoupila operaci, při které v dutině břišní zůstala zalomená operační jehla. Ta žalobkyni způsobovala bolesti břicha, podbřišku a oblasti levé kyčle, na které opakovaně upozorňovala lékaře. Bolesti neustoupily ani po několika měsících a staly se každodenní součástí jejího života. Právě každodenní bolesti postupně zhoršily její psychický stav, omezovaly žalobkyni v běžném pracovním i společenském životě, měla obavy o své zdraví, a nakonec byla nucena vyhledat psychiatrickou pomoc. Po více než 2 letech od operace praktický lékař žalobkyni odeslal na RTG vyšetření, při kterém se na zalomenou jehlu přišlo, po jejím chirurgickém odstranění (25 měsíců od původní operace) potíže žalobkyně ustaly. Soud žalobkyni přiznal náhradu psychické újmy ve výši 150.000 Kč.¹²²

Dalším příkladem je případ poškozené, která utrpěla újmu při masáži, při které masér neodborně manipuloval s lihovým kahanem v blízkosti lehátka, které vzplálo a způsobilo poškozené popáleniny II. stupně na hrudníku, břiše a pravé ruce. U poškozené se v důsledku popálenin rozvinula posttraumatická stresová porucha (dále jen „PTSD“) vyžadující psychiatrickou léčbu, která se nakonec stala předmětem dovolání a řízení u NS. Soud prvního stupně totiž obviněného odsoudil za přečin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti, kdy vážnou poruchu zdraví ve smyslu trestního zákoníku spatřoval právě v PTSD, soud druhého stupně zamítl odvolání obviněného do kvalifikace trestného činu a obviněný tuto kvalifikaci napadl

¹²² Nárok byl přiznán ve výroku rozsudku ve výši 100.000 Kč, částku 50.000 Kč žalovaný uhradil žalobkyni před podáním žaloby. Rozsudek Okresního soudu v Trutnově ze dne 20. 4. 2017, sp. zn. 19 C 18/2017.

dovoláním. Nejvyšší soud konstatoval, že PTSD skutečně může představovat vážnou poruchu zdraví ve smyslu trestního zákoníku,¹²³ ta však musí být objektivizována znaleckým posudkem z odvětví psychiatrie s uvedením rozsahu a projevů utrpěné újmy.

V souvislosti s psychickými obtížemi je třeba mít na paměti, že pro každého poškozeného znamená újma na zdraví zcela odlišný zásah do života – zatímco poranění prstů ruky může být pro jednoho „prostým“ zraněním, pro pianistu či truhláře může být zcela zásadním zásahem do života. Jiné následky bude mít poranění pohybového aparátu pro profesionálního sportovce (pro kterého může i komplikovanější zlomenina znamenat ukončení kariéry či zmeškání důležité události, např. olympijských her) či studenta taneční konzervatoře (který může zmeškat celý ročník či pro něj může vyústit dokonce v ukončení studia a zmaření budoucí kariéry) na rozdíl od učitele zeměpisu, který své povolání může vykonávat případně i s ortézou či omezenou mobilitou. Zatímco zlomená ruka tak u jednoho poškozeného může vyvolat běžnou reakci, u jiného může vést až k poruše přizpůsobení či úzkostné a depresivní poruše, které je třeba odčinit nad rámec tzv. širší bolesti. Je proto zcela nezbytné každý případ posuzovat individuálně.

První snahy o odčínování tohoto typu újmy se objevily u znalců, kteří se duševní poruchy snažili hodnotit analogicky dle existujících položek Metodiky – nejčastěji jako ložiskové poranění mozku (*S063*)¹²⁴ či nitrolební poranění (*S069*).¹²⁵ To se však mnohdy setkávalo s neúspěchem, neboť škůdce namítal, že taková analogie je nepřipustná a není-li pro duševní poruchu v Metodice položka, nelze ji odčinit. Tato problematika se tak dostala až k Nejvyššímu soudu, který se nejen touto otázkou zabýval v případě dovolatelky, u které se projevila PTSD po napadení psem.¹²⁶ Dovolatelka v řízení u soudů nižšího stupně uplatnila bolestné za PTSD odpovídající 200 bodům, žalovaná proti nárokům namítala, že takovou položku Metodika nezná a nelze ji proto odčinit. Nejvyšší soud se k nároku vyjádřil takto:

¹²³ Usnesení NS ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 6 Tdo 320/2018, shodně rovněž usnesení NS ze dne 19. 7. 2017, sp. zn. 8 Tdo 751/2017.

¹²⁴ Ohodnoceno ve znaleckém rozsudku předloženém v řízení, které bylo předmětem usnesení NS ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

¹²⁵ Ohodnoceno ve znaleckém rozsudku předloženém v řízení u Krajského soudu v Praze ve věci sp. zn. 6 T 24/2020.

¹²⁶ Usnesení NS ze dne 31. 10. 2019, sp. zn. 6 Tdo 1309/2019.

„Jestliže tyto obtíže byly dočasné a postupně vymizely, mohou být posouzeny jako vytrpěná bolest, jak zřejmě učinil znalec, byť doporučující Metodika v části B nemá samostatnou bodovou položku pro takovou diagnózu. Soud však může uvážit, zda takovou újmu, která pojmově pod bolest spadá, ocení jako tzv. duševní poruchu vzniklou následkem traumatu, potvrzenou psychiatrickým pracovištěm, například v rozmezí 60–300 bodů. Ostatně i nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ZSU způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, používané v pracovněprávních vztazích, obsahuje obdobnou položku (22. Akutní depresivní a stresový syndrom potvrzený psychiatrickým pracovištěm - 100 až 200 bodů) v sazebníku pro ohodnocení bolesti pro jednotlivá poškození zdraví způsobená pracovním úrazem (Příloha I nařízení). Mají-li snad obtíže označené soudem za psychickou bolest jinou povahu, tj. takovou, že je nelze podřadit ani pod bolest ani ZSU, není vyloučeno, aby byly podřazeny pod tzv. DNÚ vyvolanou ublížením na zdraví, pokud soud vyloží, v čem spočívá, jak se projevuje a jakou má pro poškozeného závažnost.“¹²⁷

Nelze si nevšimnout, že se v tomto rozhodnutí promítl opakovaný apel České psychiatrické společnosti na doplnění Metodiky o položku *vážná duševní porucha vzniklá následkem traumatu potvrzená psychiatrickým pracovištěm* s hodnocením 60-300 bodů, která rovněž poukazovala na existenci položky č. 22 v nařízení vlády týkajícího se odškodňování pracovních úrazů.¹²⁸ Tento apel již před tímto rozhodnutím Nejvyššího soudu převzal a publikoval Petr Vojtek, soudce NS a jeden z autorů Metodiky, který doplnění této položky do Metodiky podpořil již v roce 2018.¹²⁹ Byť lze rozhodnutí NS bezesporu uvítat, neboť napravuje jeden ze zásadních nedostatků Metodiky a v praxi usnadňuje uplatnění nároků mnoha poškozeným, doplnění této položky lze považovat pouze za provizorní, nikoliv vyčerpávající, řešení.

Předně se domnívám, že je nevhodné rozsáhlou kategorií duševních poruch pokrýt pouze jedinou položkou. Jako provizorní řešení je to jistě dostačující (primárním cílem je konečně umožnění náhrad, což položka umožňuje), jedna položka však nemůže zastat obsáhlý výčet duševních poruch v jejich mnoha formách. Při existenci téměř 800 položek fyzických poranění

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Česká společnost ČLS JEP. *Stanovisko výboru PS k aktuálním změnám v posuzování bolestného a ztížení společenského uplatnění* [online] psychiatrie.cz [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.psychiatrie.cz/deni-aktuality/3134-stanovisko-vyboru-ps-k-aktualnim-zmenam-v-posuzovani-bolestneho-a-ztizeneho-spolecenskeho-uplatneni>.

¹²⁹ VOJTEK, Petr. *Aktuální problémy náhrady nemajetkové újmy na zdraví podle občanského zákoníku* [online]. 2018. Právnická fakulta Masarykova Univerzita [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.law.muni.cz/sborniky/pracpravo2018/files/002.html>.

se toto nastavení jeví navíc jako nedůstojné, když z duševních poruch opět činí jakousi zbytkovou kategorii. Nelze se přitom vylouvat na případnou nemožnost poruchy objektivizovat či vymezit. Současná lékařská věda duševní poruchy nejen pojmenovává, ale vymezuje rovněž jejich nejčastější příčiny a projevy. Toto vymezení nabízí přímo MKN-10 v kapitole *F – Poruchy duševní a poruchy chování*. V rámci revize Metodiky by proto bylo vhodné doplnit do části B samostatnou kapitolu duševních poruch, mezi jejíž položky by se mohly řadit např.:

- Poruchy osobnosti a chování způsobené poškozením mozku (*F07*)
- Afektivní poruchy (*F30-39*)
- Úzkostné poruchy (*F41*)
- Reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení (*F43*) – akutní stresová reakce, PTSD, porucha přizpůsobení a jiné reakce na těžký stres
- Disociativní poruchy (*F44*)
- Neorganické poruchy spánku (*F51*) - nespavost, noční můry.

Je třeba uvést, že kapitola *F* je velmi obsáhlá a zahrnuje veškeré duševní poruchy, včetně těch, které nevznikají důsledkem vnějších příčin. Výše uvedené poruchy jsou pouze příklady poruch, které u poškozených běžně vznikají, a proto by bylo vhodné jim v Metodice věnovat vlastní položky. Tyto by měly být doplněny rovněž o jednu „zbytkovou“ položku, která by umožnila odčinění případných dalších neuvedených duševních poruch. Výběr položek je však otázkou odbornou, kterou by měli vyřešit zejména lékaři – psychiatři, a to nejen s ohledem na příčiny vzniku jednotlivých poruch, ale rovněž délku jejich trvání. Zatímco většina poruch je pouze přechodná a jejich intenzita postupně klesá, některé mohou být trvalého rázu – např. poruchy osobnosti způsobené poškozením mozku. Další odbornou otázkou je tedy rozřazení těchto poruch mezi bolestné a ZSU.

Otázkou pro odborníky je rovněž vhodné nastavení bodového hodnocení jednotlivých položek. Rozdělení poruch na jednotlivé položky umožní jejich efektivnější odčinění v mimosoudních jednáních, ale rovněž před soudy – duševní poruchy se liší projevy i intenzitou a není proto vhodné, aby strany sporu „pátraly“ kde v bodovém spektru jedné položky nalézt příslušný počet bodů pro zcela odlišné poruchy jakými jsou např. akutní stresová reakce a PTSD či porucha osobnosti. Pro jednotlivé položky mohou být stanoveny rozsahy bodů (např. zmiňovaných 60-300 pro akutní stresovou reakci, 200-500 bodů pro PTSD) anebo

mohou být body stupňovány podle intenzity jako v případě nařízení vlády týkající se odškodňování pracovních úrazů na stupně *lehké, středně těžké, těžké*. Součástí revize Metodiky by však měla být i revize bodového hodnocení celé části B, je proto na odbornících, aby navrhli takové bodové spektrum, které bude přiměřené v poměru k dalším položkám. Doplnění části B Metodiky o kapitulu duševních újem však považuji za nezbytný krok k efektivnímu odčiňování přechodných duševních újem na zdraví. Dokud však nedojde k revizi Metodiky, měla by být psychická újma odčiňována následovně:

ÚJMA	TYP NÁROKU	NÁHRADA
Běžné psychické obtíže související s poruchou zdraví (nespavost, pláč z bolesti, lítost nad situací...) trvající bezprostředně po škodní události	Bolestné	Součástí základní sazby primární diagnózy
Další psychické obtíže, které komplikují léčbu poranění (psychologická intervence, psychofarmakologická léčba, odmítání situace, nespoupráce při léčbě...)	Navýšení bolestného pro komplikace o 5 % či 10 % pro psychickou alteraci	Součástí navýšení bolestného pro komplikace léčby, jeví-li se náhrada jako nedostatečná, lze stanovit jinou částkou bez aplikace Metodiky
Psychické potíže dosahující intenzity duševní poruchy (porucha přizpůsobení, úzkostná a depresivní porucha, PTSD...)	Bolestné v rozsahu 60-300 bodů dle rozhodnutí NS	Jeví-li se náhrada jako nedostatečná, lze přiznat 300 bodů a nad rámec toho DNÚ, případně nárok odčinit jednou částkou stanovenou dle soudcovského uvážení v souladu se zásadou slušnosti s přihlédnutím k povaze, intenzitě a délce újmy bez aplikace Metodiky

V případě revize Metodiky v souladu s výše uvedenými návrhy by tabulka měla být upravena tak, že v druhém řádku by měla být možnost navýšit bolestné o komplikace i ve vyšším procentuálním rozsahu, aby bylo hodnocení více flexibilní s ohledem na různé intenzity psychické újmy. U duševních poruch (třetí řádek) by došlo k nahrazení rozsahu 60-300 bodů novou podkapitolou části B Metodiky obsahující jednotlivé duševní poruchy a odpovídající počet bodů. Taková změna by reflektovala různé podoby a intenzitu duševních poruch a umožnila jejich efektivnější odčiňování.

2.3.4 Psychická újma související s traumatickou událostí

Výše uvedená podkapitola se věnovala psychické újmě v souvislosti s fyzickými poraněními, a to buď přímo (např. postkomoční syndrom či duševní poruchy způsobené poškozením mozku), anebo nepřímo (porucha přizpůsobení či PTSD způsobená popáleninami, zohyděním, zmrzačením aj.). V mnoha případech však psychická újma není způsobena zásahem do fyzické integrity, nýbrž samotnou stresovou či traumatickou událostí. K fyzickému poranění přitom nemusí vůbec dojít a újma vznikne pouze v rovině psychické.

Jak je zřejmé z předchozích kapitol, právní řád klade důraz zejména na odčinění fyzické újmy na zdraví, kdy psychická újma je vnímána spíše jako součást újmy fyzické, tedy jako jakási újma sekundární. V mnoha případech je to však naopak – poškozeného mnohem významněji zasáhne a omezí újma psychická a případné fyzické poranění buď ani nevznikne anebo je méně významné. Příkladem takové újmy jsou trestné činy znásilnění. Byť při činu může dojít k fyzickým poraněním např. ve formě zhmožděnin, krvácení či trhlín ve vaginálních stěnách, mnohem závažnější bývají následky na duši oběti.¹³⁰ Fyzická poranění se totiž zpravidla zcela zahojí, oběť si však ponese celoživotní trauma, které mnohdy naruší její sociální vazby, intimní vztahy i každodenní život a bude vyžadovat dlouhodobou léčbu a psychologickou intervenci.

Obdobným případem jsou pokusy o vraždy. Jedná-li se např. o pokus formou otravy, pro poškozeného může být mnohem závažnější skutečnost, že mohl přijít o život, než fyzická bolest či zásah lékařů. Stejně tomu může být při napadení nožem, kdy je útok veden do oblasti hrudníku s cílem usmrtit, poškozenému se však podaří uskočit a je zasažen „jen“ do ruky. I přes bolestivé poranění ruky je pro něj horší skutečnost, že byl vystaven přímému ohrožení života, které mohlo při jiném běhu událostí skončit zcela fatálně. V těchto případech tak sice k fyzickému poranění rovněž dochází, nelze však říct, že by bylo příčinou psychické újmy, neboť touto je převážně samotná traumatická událost.

Případy pokusů o vraždu představují jednu ze skupin, které demonstrují nedostatečné odčiňování psychické újmy. V mnoha případech totiž k fyzické újmě nemusí dojít vůbec, např. chce-li pachatel svou oběť usmrtit výstřelem ze zbraně, ale mine. V takovém případě oběť

¹³⁰ Tento průměr však nemusí platit vždy, zejména v případech, kdy znásilnění doprovází i fyzický útok. Je proto nezbytné vždy posoudit skutkové okolnosti jednotlivých případů a k obětem přistupovat citlivě.

neutrčí fyzické poranění. Jaké nároky jí tedy vzniknou? Pokud se u oběti projeví psychické potíže v podobě dlouhotrvající duševní poruchy, lze uvažovat o náhradě ZSU. V případě přechodných duševních poruch¹³¹ lze uvažovat o náhradě bolestného dle zmíněného judikátu NS v rozsahu 60-300 bodů. Je však náhrada odpovídající 300 bodům (pro rok 2023 částka 121.000 Kč) adekvátní? A znamená to, že oběť takového činu, u které se nerozvinula žádná duševní porucha, nemá nárok na žádnou náhradu újmy?

Fyzický útok na člověka je zásahem do lidské osobnosti narušením jeho fyzické a morální integrity, přičemž nedotknutelnost tohoto statku je chráněna čl. 7 Listiny. Ustanovení § 2956 OZ stanoví, že vznikne-li škůdci povinnost nahradit poškozenému újmu způsobenou na jeho přirozených právech chráněných dle části první OZ, nahradí rovněž nemajetkovou újmu, včetně duševních útrap. Ustanovení § 2957 OZ dále k výši přiměřeného zadostiučinění uvádí, že se *vezme v úvahu rovněž obava poškozeného ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví, pokud takovou obavu hrozba nebo jiná příčina vyvolala.*

Krajský soud v Brně se například zabýval případem poškozeného, který byl fyzicky napaden pachatelem, který jej po dobu několika minut tlačil na zábradlí ve 3. poschodí bytového domu a vyhrožoval mu shobením „dolů“. Soud dospěl k názoru, že u poškozeného existovala, byť po krátkou dobu, důvodná obava z vážného poškození zdraví a přiznal mu na základě § 2956 OZ ve spojení § 2957 OZ náhradu duševních útrap ve výši 10.000 Kč.¹³² Soud v odůvodnění rozsudku argumentoval mj. tím, že obavy trvaly pouze po krátkou dobu a nedošlo k žádnému fyzickému poranění ani vzniku psychické újmy, která by dosahovala intenzity duševní poruchy, tedy nevznikla újma ve smyslu § 2958 OZ. Samotná hrozba ublížení na zdraví však je dostatečným důvodem pro odčinění zásahu do psychiky poškozeného.

Tento přístup soudu vhodně demonstruje vztah ustanovení § 2956 OZ a § 2958 OZ. Jak upozornil Ústavní soud,¹³³ ustanovení § 2958 OZ je vůči § 2956 OZ ustanovením speciálním a má být užíváno ve všech případech odčinování újmy na zdraví. V praxi však může dojít k situaci, kdy je útok mířen na zdraví či život poškozeného, újmu na zdraví však fakticky nezpůsobí, a to ani v rovině fyzické, ani psychické. V případě psychické újmy je tedy nezbytné

¹³¹ Většina duševních poruch vznikajících následkem traumatické události se dle MKN-10 daří vyléčit zpravidla v řádech měsíců až jednoho roku.

¹³² Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 27. 9. 2017, sp. zn. 70 Co 132/2017.

¹³³ Nález ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

rozdílit, kdy se jedná již o újmu na zdraví a kdy se jedná „jen“ o zásah do lidské integrity. Dosáhne-li psychická újma intenzity duševní poruchy, tedy zejména je-li nezbytná psychologická či psychiatrická intervence, psychofarmakologická léčba či se projeví symptomaticky, jedná se o újmu na zdraví ve smyslu § 2958 OZ, která by měla být odčiněna náhradou bolestného či DNÚ. Jedná-li se o zásah do integrity člověka, který lze ze skutkových okolností alespoň v základech objektivizovat, jedná se o nemajetkovou újmu na přirozených právech ve smyslu § 2956 OZ.

To potvrzuje i Nejvyšší soud, který se zastal nezletilé oběti zvlášť závažného zločinu znásilnění.¹³⁴ Té soudy nižších stupňů nepřiznaly v adhezním řízení žádné odškodnění, neboť znaleckým zkoumáním nebyla zjištěna žádná duševní porucha. Nejvyšší soud však přisvědčil námitkám Nejvyššího státního zástupce, který uvedl, že již ze samotné povahy trestného činu znásilnění dochází k závažnému zásahu do osobnosti oběti, který snižuje její důstojnost a zasahuje do nejintimnější složky osobního života. Proto je i v těchto případech na místě ji přiznat náhradu nemajetkové újmy za zásah do osobnostních práv dle § 13 OZ.¹³⁵ Soudy se však v těchto případech nemohou spolehnout na aplikaci Metodiky, ve snaze přiznat spravedlivou výši náhrady tak volí různé postupy:

Okresní soud v Ostravě v roce 2018 projednával případ znásilnění oběti manželem ve společné domácnosti. Oběť požadovala náhradu duševních útrap ve výši 250.000 Kč. Soud obžalovaného uznal vinným a v adhezním řízení přiznal poškozené částku 50.000 Kč, když výši náhrady odůvodnil zejména majetkovými poměry obžalovaného (vyživovací povinnost ke 4 dětem) a skutečností, že poškozená neutrpěla žádné fyzické poranění a psychická újma nedosáhla intenzity duševního onemocnění, tedy nedošlo k újmě na zdraví.¹³⁶ Poškozené byla přiznána náhrada za zásah do jejích osobnostních práv.

V roce 2021 Krajský soud v Českých Budějovicích projednával případ opakovaného znásilnění nezletilé oběti. Ta v adhezním řízení uplatnila nárok na náhradu duševních útrap ve výši 200.000 Kč, který odůvodnila vznikem PTSD projevující se poruchami nálad, úzkostmi a sebepoškozováním, vyžadující dlouhodobou ambulantní psychiatrickou léčbu. Soud její nárok shledal za oprávněný a přiznal ji náhradu ve výši 199.000 Kč (částka 1.000 Kč byla

¹³⁴ Rozsudek NS ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 6 Tdo 347/2014.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Rozsudek Okresního soudu v Ostravě ze dne 17. 7. 2018, sp. zn. 5 T 209/2015.

uhrazena obžalovaným v průběhu řízení). I přes to, že u oběti došlo k újmě na zdraví, soud se vůbec nezabýval možnou náhradou bolestného za PTSD a oběti přiznal pouze náhradu DNÚ. Za spravedlivou náhradu přitom považoval částku výrazně vyšší, než kdyby se řídil doporučením Nejvyššího soudu. I při přiznání částky v maximální doporučené výši (300 bodů) by náhrada činila pouze necelých 107.000 Kč.

Jiný přístup zvolil Krajský soud v Praze v roce 2020 rovněž při pojednávání zvláště závažného zločinu znásilnění.¹³⁷ V tomto případě oběť neutrpěla fyzické poranění, došlo však ke vzniku duševního onemocnění, se kterým se do doby řízení před soudem (2 roky od události) stále psychiatricky léčila. Poškozená v adhezním řízení uplatnila nárok na náhradu bolestného za PTSD, kterou znalec analogicky ohodnotil 110 body položkou Metodiky *S069 – Jiná nitrolební poranění* a dále nárok na náhradu DNÚ. Soud poškozené přiznal bolestné za PTSD v plné výši a dále náhradu DNÚ ve výši 300.000 Kč. V odůvodnění mj. uvedl: *„je nepochybné, že poškozená prožívala značné duševní útrapy, když ji obžalovaný násilím donutil k pohlavnímu styku, a to i přes její vytrvalý odpor. Obžalovaný tedy velmi výrazným způsobem zasáhl do osobnostních práv poškozené, do její osobnosti a tělesné integrity a jejího práva rozhodovat o vlastním těle. Útok obžalovaného byl pro poškozenou mimořádně traumatizujícím zážitkem, o čemž svědčí fakt, že poškozená je i po téměř dvou letech v souvislosti s útokem psychiatricky léčena.“*¹³⁸ Poškozené tak za duševní strádání přiznal částku v celkové výši 332.000 Kč.

Shodný přístup zvolil i Městský soud v Praze v případě znásilnění projednávaného v roce 2019.¹³⁹ V tomto případě odsouzený přepadl oběť cestou do jejího bydliště, fyzicky ji napadl až upadla do bezvědomí a poté na ní vykonal pohlavní styk. Oběť uplatnila nárok na náhradu bolestného za fyzická poranění v rozsahu 80 bodů a bolestné za PTSD v hodnotě 200 bodů. Dále uplatnila nárok na náhradu DNÚ ve výši 1 milionu Kč. Soud nárokům poškozené částečně vyhověl, když ji přiznal bolestné v plné výši (za PTSD ve výši 59.000 Kč) a náhradu DNÚ ve výši 400.000 Kč. Soud přiznanou výši nároku zdůvodnil nejen závažností spáchaného činu, ale rovněž úmyslem pachatele a obavami oběti o svůj život.

¹³⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 19. 10. 2020, sp. zn. 6 T 24/2020.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 27. 6. 2019, sp. zn. 49 T 3/2019.

Výše uvedené příklady ukazují, že soudy ve snaze dosáhnout spravedlivého odčinění újmy obětí zvolily různé způsoby. Jak ukazuje první příklad, nedojde-li ke vzniku újmy na zdraví, má být újma odčiněna formou náhrady za zásah do osobnostních práv dle § 2956 OZ. V případě újmy na zdraví se však variant nabízí několik. První variantou je odčinění veškeré újmy formou náhrady DNÚ dle § 2958 OZ jedinou částkou. Takový způsob umožňuje soudu zvolit spravedlivou výši náhrady, aniž by se musel zabývat počtem bodů bolestného za duševní poruchu, posouzení, zda je taková náhrada dostatečná a případným stanovením „doplatku“ za další významné skutečnosti nezahrnuté v bolestném. Je totiž třeba mít na paměti, že do výše náhrady by se měly promítnout i okolnosti každého případu, které tabulkový systém bodového hodnocení nikterak nezohledňuje. Duševní poruchy přitom nelze jednoduše generalizovat. Vznikne-li PTSD např. následkem dopravní nehody, která u poškozeného trvá pouze po přechodnou dobu (v polovině případů vymizí již do 6 měsíců),¹⁴⁰ může být náhrada bolestného za duševní poruchu sama o sobě dostatečná. Vznikne-li však důsledkem právě zmiňovaných sexuálních trestných činů, je nepochybné, že zásah do osobnosti, důstojnosti a integrity oběti byl nejen způsoben úmyslně, ale v psychické rovině je mnohem závažnější, stejně jako případné projevy, intenzita a trvání duševní poruchy. Právě z důvodu rozmanitosti okolností jednotlivých případů může být pro soudy v praxi snazší volit náhradu újmy jedinou souhrnnou částkou.

Druhým způsobem odčinění duševní újmy na zdraví vyplývajícím z uvedených případů je přiznání náhrady bolestného za duševní poruchu za současného přiznání DNÚ. Takový způsob se jeví jako vhodnější, a to ryze z následujících praktických důvodů. Nejvyšší soud jakož i odborná veřejnost u duševní poruchy apeluje na její objektivizaci psychiatrem, případně přímo znalcem z odvětví psychiatrie. Znalci mohou existenci duševní poruchy konstatovat, nemají však odbornost stanovit výši adekvátní náhrady. Z hlediska uplatnění nároku je tedy pro oběť snazší je-li duševní porucha ohodnocena znalcem na základě již existujících vodítek (analogicky dle Metodiky, anebo v rozsahu 60-300 bodů dle doporučení NS). Takový postup dle mého názoru zvyšuje šance oběti na přiznání alespoň nějaké náhrady v adhezním řízení, neboť mnohé trestní soudy v obavě z nadměrného dokazování odkazují poškozené s veškerými nároky na civilní řízení. V tom sice oběť své nároky může řádně uplatnit i prokázat, v praxi je však pro ni další soudní řízení velmi zatěžující, zejména jedná-li se o oběť, která v důsledku trestného činu trpí duševní poruchou. Soud by tak k přiznání náhrady bolestného mohl být spíše

¹⁴⁰ V klasifikaci MKN-10 pod kódem F 43.1.

nakloněn, neboť existenci nároku dostatečně objektivizují lékařské zprávy, případně výslech oběti a znalce, a ani výše nároku nevyžaduje nadměrné dokazování, když je dána Metodikou, případně rozsahem stanoveným judikaturou NS. Vzhledem k tomu, že navržená částka bolestného však zpravidla nebude dostačující pro úplné odčinění způsobené újmy, může oběť uplatnit rovněž nárok na náhradu DNÚ. Výše tohoto nároku již zpravidla bude předmětem rozsáhlejšího dokazování, a tedy de facto i ochoty soudu se podrobněji zabývat uplatněnými nároky a způsobenou újmu.

Lze tedy shrnout, že nedejde-li ke vzniku újmy na zdraví (vzniku duševní poruchy), měla by být nemajetková újma odčiněna dle § 2956 OZ. V případech psychické újmy na zdraví soudy zvolily tyto způsoby:

- A) odčinění jedinou souhrnnou částkou bolestného stanovenou dle volného uvážení soudu, která zahrnuje jak odčinění duševní poruchy, tak veškerých skutkových okolností a je vyšší než částka stanovená analogicky dle Metodiky či doporučení NS v rozsahu 60-300 bodů,
- B) odčinění jedinou souhrnnou náhradou DNÚ, která zohledňuje jak duševní poruchu, tak další významné skutkové okolnosti,
- C) odčinění bolestného za duševní poruchu analogicky dle Metodiky či navrženého rozsahu NS za současného přiznání DNÚ odčínující další významné skutečnosti.

Způsob C se přitom jeví jako nejvhodnější a nejvíce koncepční, neboť duševní porucha je skutečně újmu na zdraví, která (je-li přechodná) by měla být odčiněna jako bolestné a případná další újma, která není bolestným či ZSU, by měla být odčiněna jako DNÚ. Nejvhodnějším způsobem odčinění tohoto typu újmy je tedy:

ÚJMA	TYP NÁROKU	NÁHRADA
Zásah do fyzické či duševní integrity oběti, který není újmu na zdraví	Zásah do osobnostních práv	Dle § 2956 OZ morálním zadostiučiněním ¹⁴¹ či peněžitou náhradou stanovenou dle volného soudcovského uvážení
Zásah do fyzické či duševní integrity v důsledku kterého dojde k rozvoji duševní poruchy	Bolestné za duševní poruchu Další nemajetková újma	Odčinění bolestného analogicky dle Metodiky či v rozsahu 60-300 bodů dle návrhu NS za současného přiznání náhrady další nemajetkové újmy

¹⁴¹ Byť je morální zadostiučinění jedním ze způsobů odčinění nemajetkové újmy, NS zdůrazňuje, že o tomto způsobu nelze uvažovat u všech typů nemajetkové újmy, a to právě např. u znásilnění. Viz rozsudek NS ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 6 Tdo 347/2014.

Je-li však újma odčiněna formou jediné souhrnné částky, je to postup možná méně koncepční, avšak nikoliv chybný. Jak zdůraznil Ústavní soud: „za situace, kdy jsou tyto konkrétně označené újmy plně a spravedlivě odškodněny, není z pohledu ústavního pořádku překážkou, do které kategorie byly obecnými soudy zařazeny“.¹⁴² Oběti se tak při uplatňování svých nároků nemusí obávat příliš formalistického přístupu soudů v otázce jejich vymezení (a to rovněž s ohledem na princip *iura novit curia*), neboť soudy by měly klást důraz zejména na úplné odčinění újmy přiznáním spravedlivé náhrady.

2.3.5 Ušlé události

Může se zdát, že výše uvedenými typy újem jsou následky zásahů do zdraví či pokusy o ně vyčerpány. Není to však pravda. Je nepochybné, že narušením zdraví oběti dochází k zásahům do jejího běžného života, ať vznikem nových povinností (nutnost brát léky, docházet na rehabilitace, používat ortézy atd.) nebo naopak absencí běžných denních činností (nemožnost vykonávat práci, sportovat, pečovat o děti atd.). V mnoha případech však nedojde jen ke zmeškání všedních dní, ale i neobyčejných událostí. Jejich zmeškání přitom poškozeného zpravidla tíží více než krátkodobá nemožnost docházet do zaměstnání či o víkendu vyrazit s dětmi na výlet. Nejedná se však o újmu na zdraví v pravém slova smyslu. Má tedy poškozený nárok na její náhradu?

Již v roce 2017 Nejvyšší soud dovodil, že součástí DNÚ může být rovněž odčinění „nemožnosti účastnit se studijní či pracovní stáže, sportovního utkání nebo jiné pro poškozeného významné plánované aktivity.“¹⁴³ V roce 2018 se rovněž zastal dovolatele, který byl hospitalizován po dobu 3 měsíců, nemohl se starat o svou nemocnou manželku a zmeškal vánoční svátky se svou rodinou. Nejvyšší soud navázal na své předchozí rozhodnutí a uvedl: „srovnatelnou nemajetkovou újmu může být i nemožnost strávit s osobami blízkými Vánoce. Vzhledem k tomu, že tyto svátky jsou v českém kulturním prostředí tradičně spojovány s rodinnou pospolitostí, tj. jsou obvykle tráveny v rodinném kruhu, je ztrátu této možnosti nutno považovat za DNÚ, jejíž existenci není třeba zvlášť dokazovat, byť nelze vyloučit důkaz opaku.“¹⁴⁴ Zmeškané události lze dle mého názoru rozdělit na následující typy:

¹⁴² Nález ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

¹⁴³ Usnesení NS ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

¹⁴⁴ Rozsudek NS ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2635/2018.

Studijní

Absence při výuce lze považovat za omezení běžného života související s léčbou a není tedy třeba ji samostatně odčiňovat. V případě, že však v důsledku dlouhodobé absence poškozený není klasifikován či dokonce musí opakovat ročník, jedná se o takový zásah do jeho života, který je třeba jako újmu nahradit. Mezi zmeškané události související se studiem lze zařadit dále např. zmeškání přijímacích či závěrečných zkoušek či nemožnost účastnit se stáže či studijního zahraničního pobytu. Újmu může představovat rovněž zmeškání slavnostních událostí souvisejících se studiem jako je imatrikulace, maturitní ples či promoce.

Pracovní

Zmeškané pracovní události budou dány zejména povahou pracovní činnosti, kterou poškozený vykonává. Většina osob touží po kariérním postupu, který mnohdy kromě seniority a zkušeností ovlivňují i pracovní výsledky. Poškozený v důsledku újmy na zdraví může zmeškat důležitou pracovní prezentaci, kongres či pracovní cestu, na kterých má prezentovat výsledky své práce za posledních několik měsíců či let. Z důvodu pracovní neschopnosti rovněž nemusí být zařazen k práci na novém lukrativním projektu či zakázce, anebo je nahrazen kolegou, čímž o účast na významném projektu zcela přijde. Pro mnoho poškozených se přitom jedná o zmaření jejich dlouhodobé snahy. Takovým příkladem mohou být i profesionální sportovci, kteří v důsledku újmy na zdraví zmeškají olympijské hry či jinou důležitou sportovní událost, anebo umělci, kteří zmeškají důležité vystoupení či možnost prezentovat svá díla na kulturních událostech. Mezi pracovní události se tak budou řadit např. zmeškané pracovní stáže, kongresy, projekty a zakázky, výběrová řízení, sportovní události či umělecké prezentace. Zmeškání těchto událostí je přitom poškozeným v praxi nahrazováno v majetkové sféře jako náhrada věcné škody představující náklady na realizaci události (např. již zakoupené letenky a ubytování na pracovní cestu) či náhrada ušlého zisku (škoda ve mzdové sféře). Tyto však nenahrazují strádání, které zmeškání takové události může poškozenému způsobit.

Rodinné a obdobné události

Rodinné a sociální vazby jsou pro každého člověka zcela zásadní součástí života. Ne nadarmo se říká, že sdílená radost je dvojnásobná radost a sdílený smutek je poloviční smutek. Součástí budování silných vazeb je proto nejen sdílení strastí a smutku, ale také sdílení radostných událostí, úspěchů a jubileí. Mezi každoroční události tohoto typu se budou řadit zejména oslavy svátků a narozenin. Mezi nepravidelné události se budou řadit např. oslavy studijních úspěchů

(imatriculace, maturitní plesy, promoce), významné rodičovské události (první školní besídka, vystoupení či sportovní utkání potomků), rodinné oslavy (svatby, křtiny, výročí, kulatiny) či přivítání nových členů rodiny (narození dítěte). Všechny tyto události jsou přitom významné nejen pro ty, kterých se přímo týkají (maturant, nevěsta), ale i pro jejich rodiny a přátele, které je s nimi sdílejí. To platí nejen u oslav šťastných událostí, ale i smutečních událostí.

Hobby a volný čas

Staří Řekové považovali volný čas za míru lidského štěstí, v době renesance byl chápán jako čas odpočinku pro přípravu k práci a utopičtí myslitelé jej vnímali jako projev svobody. Jeho význam se v průběhu času měnil zejména ve vztahu k práci, vždy však představoval určitý projev individuální svobody. Ve 20. století jej zakladatel sociologie volného času Dumazedier definoval jako čas svobody oproštěný od povinností daných společnostmi či přírodou.¹⁴⁵ V současné době jej lze chápat jako čas, který každý může libovolně využívat k seberealizaci a rozvoji své tělesné a duchovní schránky. Jedná se tak o důležitou část života každé osoby. Není proto překvapením, že mnoho lidí je mimo své povolání vášnivými sportovci, rybáři, kuchaři, hudebníky, zahrádkáři, chovateli atd. Tyto koníčky jsou pro ně přitom mnohdy významnější než práce, neboť jim přináší radost. Mezi takové události se tak mohou řadit zmeškané sportovní soutěže, rybářské závody, výstavy chovných zvířat či uměleckých děl, koncert s kapelou či orchestrem atd. Zmeškání těchto událostí přitom může vyvolat mnohdy větší smutek než zmeškání pracovní cesty či kongresu.

Výše uvedené čtyři skupiny nabízí poměrně široký výčet příkladů nevšedních událostí. Jejich odčinění Nejvyšší soud v obecné rovině schvaluje. Předmětem výkladu však je v odborné literatuře zmiňované označení *nevšední*. Jaké svátky lze vyjma Vánoc považovat za nevšední? Lze za takové považovat i Velikonoce, Den Matek či Nový rok? A lze za nevšední události považovat i narozeniny dětí, manželky, rodičů či vnoučat? Jedním z kritérií jistě může být kritérium průměrného člověka, které volí Metodika. V takovém případě by soud měl posoudit význam zmeškané události pro průměrného člena společnosti. Nejvyšší soud však svou dikcí „...*pro poškozeného významné plánované aktivity*“ staví do popředí perspektivu právě samotného poškozeného. Je tedy na poškozeném, aby tvrdil (a případně i okolnostmi prokázal), že zmeškaná událost pro něj měla tvrzený význam. Takový přístup lze označit za správný,

¹⁴⁵ DUMAZEDIER, Joffre. Kulturní revoluce ve volném čase. Paříž. 1988.

neboť stejný typ události může mít pro dva poškozené zcela odlišný význam, jak ukazují následující příklady:

Poškozený A a poškozený B utrpěli újmu na zdraví, která si vyžádala hospitalizaci. Poškozený A je celoživotním aktivním běžcem, který uběhl desítky závodů a pravidelně se jich s přáteli účastní. Poškozený B si přál jednou za život uběhnout maraton. Od své manželky proto dostal startovné na závod, který se měl konat v den jeho narozenin. A protože se manželka rozhodla učinit tento den ještě více výjimečným, chtěla se svým manželem běžet také. Oba se společně na závod několik měsíců připravovali, újma na zdraví však jeho účast znemožnila. Startovné na závod tak poškozenému B propadlo, několik měsíců společné přípravy přišlo nazmar a své narozeniny navíc strávil v nemocničním pokoji. Lze tedy říct, že pro poškozeného B měl zmeškaný závod mnohem větší význam, než pro poškozeného A, který jej již v minulosti několikrát absolvoval. U obou se však jedná o událost, kterou je možné alespoň v budoucnu částečně nahradit účastí na jiném závodě.

Existují však události, které není možné nahradit. Mezi takové lze zařadit např. zmeškání maturitního plesu, promoce, svatby blízké osoby či narození dítěte. I v takovém případě je však třeba posoudit jejich význam pro poškozeného. Byť lze z běžných poměrů dovodit, že např. zmeškání svatby dcery bude pro otce velmi skličující, zcela jiná intenzita smutku se může projevit u otce, který má se svou dcerou velmi pěkný vztah, na rozdíl od otce, který svou dceru v dětství nevychoval, v dospělosti se vídají jen zřídkakdy a jejich vztahy jsou spíše chladné. V obou případech lze sice uvažovat o přiznání náhrady újmy, míra významu pro každého z poškozených by se však měla projevit na výši přiznané náhrady.

Je proto nezbytné, aby soudy při posuzování existence újmy a výše náhrady vycházely nejen z obecných východisek (zda s ohledem na průměrného člověka lze uvažovat o významné události), nýbrž i okolností konkrétního případu, tedy jaký význam měla zmeškaná událost pro poškozeného. V tomto kontextu je vhodné připomenout nález Ústavního soudu z roku 2021, který označil přístup obecných soudů v čele s Nejvyšším soudem v otázce posuzování DNÚ za příliš restriktivní a zdůraznil, že občanský zákoník nestanoví žádný požadavek na kvalifikovanost či mimořádnost takové újmy.¹⁴⁶ Soudy by proto ani v těchto případech neměly volit restriktivní přístup a měly by se snažit o úplné odčinění vzniklé újmy. Je přitom

¹⁴⁶ Nález ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

nepochybné, že náhrada by měla být přiznávána vždy pouze jako náhrada DNÚ dle § 2958 OZ, neboť náhradu bolestného ani ZSU v tomto případě nelze volit, když se nejedná o přímou újmu na zdraví.

2.4 Duševní útrapy jako překážka lepší budoucnosti

2.4.1 Pojem a náhrada ZSU dle Metodiky

Ustanovení § 2958 OZ stanoví: *Při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.*

Z uvedeného znění je zřejmé, že ZSU má sloužit k odčinění újmy, která poškozenému teprve vznikne v budoucnu následkem utrpené újmy na zdraví. Náhrada ZSU se proto často nazývá rovněž laicky jako náhrada trvalých následků. Bližší definici ZSU však OZ nepodává a vzhledem k tomu, že jeho přijetím došlo rovněž ke zrušení Vyhlášky BolZSU, neexistuje ani žádný podzákonný předpis, který by obsah ZSU blíže specifikoval. Lze tedy usuzovat, že zákonodárce se rozhodl ponechat v OZ nárok ZSU tak, jak byl vymezen předchozí úpravou, přičemž ke změně mělo dojít pouze v rovině výše náhrad. Stejného názoru je i Nejvyšší soud, který ve svém rozhodnutí při polemice o (dis)kontinuitě jednotlivých nároků dovodil, že při absenci bližší definice nároků bolestného a ZSU zákonodárce tyto pojmy užívá patrně již v dlouhodobém ustáleném smyslu.¹⁴⁷ Obdobný názor zastává i Bezouška, který uvádí, že zrušenou Vyhlášku BolZSU lze částečně užít jako východisko „*do té míry, pokud podává základní přehled trvalých následků, které je nutno brát v úvahu*“.¹⁴⁸ Fakticky tak po přijetí OZ obsah nároku ZSU (i bolestného) nevymezuje žádný právně závazný předpis. Rekodifikací OZ tak došlo k určitému střetu zrušené Vyhlášky BolZSU a Metodiky, a to nejen v otázce výkladu pojmů, nýbrž i výše náhrad.

Ustanovení § 3079 OZ stanoví, že právo na náhradu škody vzniklé porušením povinnosti stanovené právními předpisy, k němuž došlo přede dnem nabytí účinnosti OZ, se posuzuje podle dosavadní právní úpravy. Dle odst. 2 však soud na žádost poškozeného může rozhodnout,

¹⁴⁷ Usnesení NS ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

¹⁴⁸ BEZOUŠKA (2014), *op. cit.*, s. 1709.

že se na daný případ použije nová právní úprava, jsou-li pro to mimořádné důvody hodné zvláštního zřetele. U škodních událostí, ke kterým došlo před nabytím účinnosti OZ, tedy soudy nadále přiznávaly výši náhrad dle zrušené Vyhlášky BolZSU, v ojedinělých případech však mohly postupovat již dle nové úpravy.

Žádostí o aplikaci nové úpravy se Nejvyšší soud zabýval ve věci poškozené, která v důsledku dopravní nehody v roce 2012 utrpěla újmu na zdraví spočívající v trvalém omezení hybnosti ramenního a loketního kloubu, paréze vřetenního nervu, keloidních jizvách v obličejí a středně těžkém postižení dolní končetiny. Poškozená se v důsledku toho stala invalidní s poklesem pracovní schopnosti až o 50 %. V řízení uplatnila nárok na náhradu ZSU, který byl znalcem v souladu s Vyhláškou BolZSU ohodnocen 3524,5 body, což odpovídalo částce 422.940 Kč. Poškozená se domáhala dalšího navýšení náhrady dle § 7 odst. 3 Vyhlášky BolZSU, včetně aplikace § 3079 odst. 2 OZ, neboť namítala, že dle Metodiky by jí náležela náhrada ve výši 1.292.810 Kč, tedy třikrát vyšší. Jejím požadavku soudy nižšího stupně nevyhověly, poškozená proto podala dovolání, ke kterému NS uvedl:

„...jednou z podmínek pro použití pozdějšího předpisu podle přechodného ustanovení § 3079 odst. 2 OZ je existence mimořádných důvodů hodných zvláštního zřetele, pokud setrvání na dosavadní úpravě by ve výsledku znamenalo rozpor s dobrými mravy vedoucí ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské citění. Příkladem jde o případy, ve kterých škůdce způsobil škodu úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvlášť zavrženíhodné. Za zvlášť zavrženíhodnou pohnutku lze považovat takovou pohnutku, která je v příkrém rozporu s morálkou občanské společnosti a svědčí zpravidla o morální bezcitnosti, zvrhlosti, o bezohledném sobectví, o pohrdavém postoji k základním lidským hodnotám, zejména k lidskému životu. V daném případě však nebyly tvrzeny, respektive prokázány žádné skutečnosti hodné mimořádného zřetele, jež by odůvodňovaly postup podle přechodného ustanovení § 3079 odst. 2 OZ.“¹⁴⁹

S ohledem na tento názor NS v praxi k aplikaci nové úpravy v případech náhrady újmy na zdraví způsobenou před účinností OZ téměř nedocházelo. Nejvyšší soud se však případy újem způsobených před nabytím účinnosti OZ zabýval rozsáhle i po přechodu na novou úpravu, a to zejména v otázce nepřiměřenosti výše náhrady ZSU stanovené dle Vyhlášky BolZSU.

¹⁴⁹ Rozsudek NS ze dne 10. 9. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2319/2018.

I přes rozsáhlou aktuální judikaturu Nejvyššího soudu k ZSU se tak mnoho případů stále vztahuje k vyšším náhrad stanovených dle Vyhlášky BolZSU. Nápad případů týkajících se posouzení nároku dle Metodiky lze očekávat v nejbližší době, až žaloby podané za doby účinnosti OZ dospějí přes prvostupňové a odvolací řízení až k řízení před Nejvyšším soudem (koneckonců ve výše uvedeném případě projednával NS dovolání také více než 7 let po datu škodní události).

V současné chvíli tedy k výkladu nároku ZSU a stanovení výše náhrad slouží zejména Metodika a judikatura obecných soudů. Metodika však žádnou definici pojmu ZSU ani *překážky lepší budoucnosti* nepředkládá, když těchto by se dalo maximálně docílit nepřímo výkladem obsahu Metodiky stanovující „co a jak má být odčiněno“. Obsah pojmu ZSU však nabídl již v roce 2014 např. komentář Bezoušky a kolektivu:

„ZSU představuje do budoucna trvale ztracené nebo omezené možnosti seberealizace poškozeného ve sféře rodinného, kulturního, společenského či sportovního života. Jedná se např. o vynucenou změnu profesní kariéry, omezení ve sportovním vyžití (a v trávení volného času vůbec), ztrátu sociálních kontaktů, nemohoucnost a s tím spojenou odkázanost na pomoc jiných (s pocitem vynucené vděčnosti) apod. Účelem je tedy poskytnout náhradu za nemožnost žít plnohodnotný život.“¹⁵⁰

Bližší obsah pojmu přinesl nakonec i sám Nejvyšší soud v roce 2020 kdy poněkud paradoxně převzal výklad ZSU z komentáře Švestky a kolektivu¹⁵¹ k již neplatné právní úpravě (§ 444 ObčZ):

„Náhradou za ZSU se rozumí odškodnění za nepříznivé důsledky (poškození zdraví) pro životní úkony poškozeného, pro uspokojování jeho životních a společenských potřeb a pro splnění jeho životních úkolů. Nejde tu jen o viditelné poškození (zohyzdění). Jde tu o omezení možnosti např. volby povolání, volby životního partnera a dalších způsobů osobního uplatnění, o omezení možnosti účastnit se kulturní a sportovní činnosti, popřípadě omezení možnosti jiného společenského uplatnění. Náhrada za ZSU vyjadřuje především ztrátu či omezení dosavadních schopností poškozeného uplatnit se v těch formách společenského života, které

¹⁵⁰ BEZOUŠKA (2014), *op. cit.*, s. 1709.

¹⁵¹ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. (2008), *op. cit.*, s. 1293.

*slouží rozvoji jeho osobnosti. Mezi ně v oblasti pracovní aktivity patří i výběr a příprava na povolání či výkon dosavadní profese. Proto se zohledňuje omezení či ztráta předpokladů, které poškozený měl pro další uplatnění v tomto směru, přičemž výše výdělku či jeho snížení následkem poškození zdraví není rozhodující.*¹⁵²

Smysl náhrady ZSU pak připomněl na konci roku 2021: „*Smyslem náhrady za ZSU je peněžitou částkou odčinit obtíže a útrapy spojené s trvalým zhoršením zdravotního stavu, pro něž je poškozený zcela nebo zčásti vyřazen z možnosti zapojit se do obvyklých životních činností, zejména v oblasti pracovního či studijního zapojení, rodinných vztahů, obvyklých činností při péči o svou osobu a domácnost, či rekreačních a volnočasových aktivit apod. Náhrada cílí k odčinění nemajetkové újmy vyvolané zásahem do zdraví, které je nejcennější složkou osobnostních práv každého člověka.*“¹⁵³

Je zřejmé, že smyslem nároku ZSU není odčinit následky újmy na zdraví poškozeného pouze z medicínského hlediska, nýbrž z hlediska jeho zapojení do běžných denních činností tak, aby byla v maximální míře zachována ochrana jeho života a zdraví a právo brát se o své štěstí a štěstí své rodiny (§ 3 OZ). Za tímto účelem Metodika opouští etiologický přístup Vyhlášky BolZSU (který však zachovává v oblasti bolestného) a zakotvuje systém zcela nový, který dle názoru autorů lépe zohledňuje všechny myslitelné stránky lidského života.¹⁵⁴ Etiologický přístup hodnocení ZSU je totiž založen na příčině (např. úplná ztuhlost ramene), nikoliv na důsledku této újmy (nemožnost vykonávat některé domácí práce, pečovat o děti, vykonávat manuálně náročnou práci, sportovat apod.). Zatímco příčina je tak u všech poškozených se shodnou diagnózou stejná, důsledek se u jednotlivých poškozených může lišit v závislosti na způsobu a míře jejich uplatnění v jednotlivých sférách života.

Metodika od systému Vyhlášky BolZSU upustila rovněž pro její rozsáhle kritizované ustanovení § 7 odst. 3, které zmocňovalo soud ke zvýšení náhrady v případech mimořádného zřetele hodného. Vzhledem k tomu, že Vyhláška BolZSU byla dlouhodobě kritizována pro svou paušálnost, bylo toto ustanovení soudy hojně využíváno. Vyhláška BolZSU však nestanovila žádný horní limit, ke zvýšení náhrad tak docházelo v řádech mnohonásobků, což se

¹⁵² Rozsudek NS ze dne 14. 10. 2020, sp. zn. 25 Cdo 4306/2018.

¹⁵³ Rozsudek NS ze dne 15. 12. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1361/2021.

¹⁵⁴ Preambule Metodiky, bod VII.

stalo předmětem rozsáhlého přezkumu NS. Rozsáhlé spektrum náhrad demonstrují následující případy:

V prvním případě poškozený ve věku 52 let utrpěl při dopravní nehodě polytrauma, které vedlo k úplnému ochrnutí dolních končetin, amputaci nohy nad kolenem, ztrátě sluchu a inkontinenci. Hodnocení ZSU bylo znalci stanoveno částkou 1.675.800 Kč, které již zohlednilo 50% navýšení dle § 6 Vyhlášky BolZSU. Soud prvního stupně se rozhodl náhradu dle § 7 odst. 3 navýšit na 7,2 milionů Kč s tím, že částka odpovídá 6,5násobku základní částky bez navýšení učiněného znalcem. Odvolací soud rozhodnutí potvrdil, NS však částku považoval za vysokou a po jeho opakovaném zásahu byla náhrada snížena na 5.027.400 Kč, tedy cca 4,5násobek základní částky.¹⁵⁵

V druhém případě poškozený ve věku 10 let utrpěl při dopravní nehodě velmi vážné poranění, které vyústilo v amputaci jedné nohy v bérce a druhé v koleni s následnou reamputací ve stehně. Náhrada po navýšení znalcem činila 469.000 Kč, tu se soud prvního stupně rozhodl navýšit na 5,1 milionů Kč, tedy více než 10násobek. Odvolací soud však za přiměřenou považoval náhradu ve výši 13násobku ve výši 6,1 milionů Kč. S tím se NS neztotožnil, když s odkazem na obdobné případy považoval za přiměřenou náhradu ve výši cca 10násobku.¹⁵⁶

Ve třetím případě žáka 7. třídy na školním výletě zavalil náhrobní kámen, v důsledku čehož ochrnul na dolní polovinu těla, trpí inkontinencí, bolestmi a křečemi, je vyloučen ze sexuálního života a je odkázán na invalidní vozík a pomoc druhých osob. Výše náhrady po navýšení znalcem byla stanovena na 1,3 milionu Kč. Soud prvního stupně náhradu navýšil na 9,8 milionů Kč. Odvolací soud jeho rozhodnutí potvrdil a s odkazem na okolnosti případu jej za správné označil rovněž NS.¹⁵⁷

Výše uvedená rozhodnutí jsou důležitá z několika důvodů. Předně demonstrují obrovský rozdíl mezi náhradami stanovenými dle Vyhlášky BolZSU a náhradami přiznávanými soudy. Je tedy otázkou, na kolik byla Vyhláška BolZSU v praxi vhodná pro mimosoudní vyjednávání, měl-li poškozený vysokou šanci, že jeho náhrada bude soudem významně zvýšena. Toto široké

¹⁵⁵ Rozsudek NS ze dne 5. 4. 2019, sp. zn. 25 Cdo 230/2018.

¹⁵⁶ Rozsudek NS ze dne 26. 5. 2021, sp. zn. 25 Cdo 2871/2019.

¹⁵⁷ Usnesení NS ze dne 8. 9. 2020, sp. zn. 25 Cdo 465/2019.

spektrum je pak částečnou příčinou současné kritiky Metodiky, neboť ta právě ve snaze vyhnout se takto rozdílným náhradám umožňuje navýšení nároku maximálně o 20 % u bolestného a 100 % u ZSU (v praxi bylo navyšováno mnohonásobně nejen ZSU, ale i bolestné). Konečně je takto mnohonásobná výše náhrad spekulativní i ve vztahu k náhradám dle Metodiky, když ta při svém vzniku jako základní částku odškodnění při úplném vyřazení poškozeného ze života stanovila 10 milionů Kč. Aniž by autorka snižovala újmu poškozeného uvedenou ve třetím případě, je zřejmé, že ani přes těžké fyzické postižení není 100% vyloučen ze všech spekter života, když nadále může např. rozvíjet rodinné i společenské vztahy, komunikovat, vzdělávat se či pracovat (byť s podstatnými obtížemi, avšak tato spektra nejsou zcela vymizena). V tomto kontextu tak lze přisvědčit výtkám Mališe, že Metodikou nedošlo k navýšení náhrad, když je tomu v mnoha případech přesně naopak.

Nový systém náhrady ZSU je přitom založen na Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví (dále též jen „MKF“) vypracované WHO. Jak uvádí Metodika, jedná se o „celosvětově uznávanou a používanou systematiku trvalých zdravotních újem, vycházející z roztrídění postižení podle tělesných struktur a funkcí, ovšem důsledněji vystihující dopady těchto újem na schopnosti poškozeného vykonávat běžné tělesné aktivity“.¹⁵⁸ Jak však poznamenává Žďárek a kolektiv, MKF byla vytvořena za účelem měření zdravotního postižení na individuální i populační úrovni, představuje tedy jakýsi nástroj sjednocující názvosloví a systém kódování pomocí kterého lze komplexně popsat zdravotní postižení jednotlivce a tyto údaje sdílet napříč medicínskými obory, systémem sociálních zabezpečení a výzkumem sociálních politik.¹⁵⁹ V rámci mezinárodní spolupráce je využívána pro porovnávání dat napříč státy a pro statistickou a výzkumnou činnost, zejména u rehabilitací a v klinické praxi.¹⁶⁰

Právník, lékař a znalec Dušan Klos¹⁶¹ podrobil Metodiku tvrdé kritice, včetně užívání MKF.¹⁶² Předně uvedl, že MKF je velmi komplikovaná, v praxi se s ní většina lékařů vůbec nesetká a její dobrou znalostí disponuje jen malá část odborníků převážně z oboru

¹⁵⁸ Preambule Metodiky, bod VIII.

¹⁵⁹ ŽDÁREK (2015), *op. cit.*, odst. 39.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Na základě stížnosti Dušana Kloše bylo provedeno šetření veřejného ochránce práv, jejímž závěrem byla rozsáhlá kritika Metodiky ze strany Stanislava Křečka.

¹⁶² KLOS, Dušan. *Aktuální praktické poznámky k aplikační praxi tzv. Metodiky NS k náhradě nemajetkové újmy na zdraví z pohledu znalce a znalecké činnosti* [online]. Bulletin Advokacie. 9. 4. 2018. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <http://www.bulletin-advokacie.cz/aktualni-prakticke-poznamky-k-aplikacni-praxi-tzv.-metodiky-ns-ke-stanoveni-nahrady-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-z-pohledu-znalce-a-znalecke-cinnosti?browser=mobi>.

rehabilitačního lékařství. Jakékoliv pokusy o její aplikaci do praxe ztroskotaly zejména pro její administrativní náročnost a zásadní rozdíly v posudkové činnosti, založené převážně pouze na subjektivním hodnocení poškozeného.

Tyto nedostatky se projevily v praxi po přijetí zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, na základě kterého měla být MKF užívána pro lékařskou posudkovou činnost. Lékaři u poškozených hodnotili 36 úkonů rozdělených do 129 činností. Systém byl však natolik složitý, že u posudkových lékařů vedl ke zcela odlišným závěrům a musel být značně zjednodušen. S účinností od 1. 1. 2012 tak lékaři hodnotí již jen 10 úkonů základních životních potřeb.¹⁶³ Snahu o užívání MKF v praxi projevily v roce 2009 i Český statistický úřad, který zavedl povinnost uvádět kódy MKF ve zdravotnické dokumentaci a propouštěcích zprávách u všech pacientů, u kterých vznikne dlouhodobá disabilita.¹⁶⁴ Systém byl však pro lékaře na tolik komplikovaný, že se buď používané kódování u pacientů značně lišilo, anebo jej zcela ignorovali. Český statistický úřad proto v dubnu 2013 povinnost užívat MKF na žádost Ministerstva zdravotnictví zrušil.¹⁶⁵

Pro hodnocení ZSU autoři Metodiky zvolili 3. část MKF *aktivity a participace*. I přes to, že ji dle svých slov přizpůsobili tak, aby byla pro hodnocení trvalých následků vhodná, výtky o nevhodnosti a komplikovanosti systému přetrvávají. Část C obsahuje 9 kapitol (sfér lidského života) v rámci kterých je hodnoceno 74 domén (činností). I přes to, že popis jednotlivých domén byl doplněn při její revizi v roce 2016, odborníci se shodují, že obsah některých domén je stále nejasný. Některé domény se navíc vzájemně překrývají – např. základní mezilidská jednání (*d740*), mluvení (*d330*), konverzace (*d350*), diskuse (*d355*).¹⁶⁶ Každá doména je dále hodnocena jedním z pěti kvalifikátorů určující intenzitu obtíží v dané doméně na škále 0-100 %.

Při hodnocení ZSU tedy znalec musí u poškozeného ohodnotit všech 74 domén a přiřadit každé vhodný kvalifikátor. Na základě čeho tak činí? Prvním východiskem je zejména

¹⁶³ KLOS, Dušan / KRÁL, Vladimír. *Jak dál při aplikaci tzv. Metodiky Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy z pohledu znalce? Rychle na ni zapomenout!* [online]. Advokátní deník. 19. 6. 2020 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://advokatnidenik.cz/2020/06/19/jak-dal-pri-aplikaci-tzv-metodiky-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-z-pohledu-znalce-rychle-na-ni-zapomenout/>.

¹⁶⁴ Sdělení Českého statistického úřadu ze dne 18. listopadu 2009 o zavedení MKF č. 431/2009 Sb.

¹⁶⁵ Sdělení Českého statistického úřadu ze dne 12. dubna 2013 o ukončení povinného užívání MKF č. 97/2013 Sb.

¹⁶⁶ MALIŠ (2021), *op. cit.*, s. 145.

zdravotnická dokumentace. Ta však znalci poskytne informaci o příčině (např. komplikovaná zlomenina nohy), nikoliv o důsledku tohoto poranění na život poškozeného. Znalec tak vychází zejména ze subjektivních sdělení poškozeného, dle kterých přiřazuje jednotlivým doménám stupeň omezení. A právě tento systém hodnocení je trnem v oku všem zúčastněným (zřejmě vyjma poškozených) – nejen, že je založen převážně na subjektivních stescích poškozeného, které nelze v mnoha případech objektivizovat (a tedy ani rozeznat případnou simulaci), počet domén a jejich subjektivní hodnocení nabízí nekonečnou varietu výpočtů náhrady, v jejichž důsledku se znalecké posudky u stejných poškozených liší o statisíce či dokonce miliony Kč.¹⁶⁷

Na první pohled se může zdát, že hodnocení ZSU dle MKF je sice komplikované, nicméně alespoň komplexní, takže reflektuje široké dopady újem do životů poškozených. Ani to však bohužel není pravda. Jak upozorňuje Klos, existují následky poranění, které jsou zcela objektivně zjištělné, avšak domény Metodiky neumožňují jejich hodnocení.¹⁶⁸ Mezi ty se řadí např. jizva v obličeji po pokousání psem – jizvu lze objektivně změřit, jedná se však pouze o estetickou vadu, která poškozeného neomezuje v žádné z domén Metodiky. Jako další uvádí zlomeninu dolní čelisti, která se projevuje pouze bolestivostí či občasným lupáním v kloubu, rovněž však poškozeného neomezuje v žádné z domén. Žďárek upozorňuje, že z odčinění je vyloučena např. i ztráta sleziny či ledviny, jejichž činnost je plně nahrazena druhým párovým orgánem, či poškození zdraví, které je však plně kompenzováno facilitátorem.¹⁶⁹ Klos zdůrazňuje i další nehodnotitelné případy, např. syndrom týraného dítěte či přenos HIV z matky na dítě. V tomto kontextu pak doplňuje, že MKF neexistuje ve verzi pro děti a mladistvé do 18 let a je pro ně tedy nepoužitelná.¹⁷⁰

Výše uvedená kritika Metodiky je rozsáhlá, bohužel tím stále není vyčerpána. Znalci totiž při hodnocení ZSU mají porovnávat nikoliv stav mezi zdravým člověkem a poškozeným po utrpení újmy, nýbrž stavem poškozeného před úrazem a po něm. Znalec by tak měl nejdříve zjistit stav všech 74 domén a míru jejich omezení před úrazem (k čemuž by však potřeboval kompletní výpis ze zdravotnické dokumentace a komplexní informace od poškozeného, který je však sděluje retrospektivně), následně posoudit všech 74 domén a míru jejich omezení po úraze a poté tyto dva stavy porovnat. I při takto vyčerpávajícím postupu však nemusí být

¹⁶⁷ KLOS (2018), *op. cit.*

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ ŽDÁREK (2015), *op. cit.*

¹⁷⁰ KLOS / KRÁL (2020), *op. cit.*

poškozenému náhrada ZSU poskytnuta. K tomu může dojít např. u poškozeného s vrozenou dětskou obrnou a omezenou hybností dolních končetin, u kterého má být posouzen následek zlomeniny dolní končetiny.¹⁷¹ V případě psychických obtíží bude hodnocení nemožné např. u poškozeného, který trpí mentální retardací a je omezen v různých oblastech (komunikace, adaptace, vzdělávání aj.) po úraze mozku či PTSD způsobenou traumatickým zážitkem (např. týrání pečující osobou), neboť tyto následky se zpravidla budou projevovat ve stejných doménách jako původní postižení.

Porovnáním stavu před úrazem a po úrazu však ani po zhodnocení všech 74 domén, jejich kvalifikátorů a případných facilitátorů nekončí. V této fázi má totiž znalec 74 činností ohodnocených různým procentuálním omezením, které potřebuje sjednotit do jediného procenta omezení. Metodika nevolí aritmetický průměr, nýbrž každé doméně přiřazuje váhu podle počtu domén v dané kapitole.¹⁷² Zatímco každá doména v kapitole 2 či 9 má váhu 2,78 %, v kapitole 1 má každá váhu pouhých 0,69 %. Příčinou tohoto rozdílu je počet domén v dané kapitole – čtyři domény v kapitolách 2 a 9 vs. Šestnáct domén v kapitole 1 (ostatní kapitoly obsahují 6-12 domén). Při nejvyšším stupni omezení tak rozdíl mezi jednotlivými doménami činí přes 337.000 Kč.¹⁷³

Vážený průměr je jistě vhodnější než průměr aritmetický. Je nepochybné, že všech 74 domén nemá pro poškozeného stejnou váhu. Pro každého bude důležitější být schopen sám jíst, pít, mluvit či chodit v porovnání s oblastmi jako je řízení vozidla, ekonomická soběstačnost či politický život. Metodika při volbě váženého průměru však nevolí měřítko významu nýbrž pouze počtu domén v kapitole. To má za následek bohužel přesně opačný efekt – domény jako *politický život a občanství* či *provádění mnohočetných úkolů* se řadí mezi ty s největší vahou, zatímco základní činnosti jako *čtení, psaní a myšlení* mají váhu nejnižší. Je přitom nepochybné, že není-li poškozený schopen číst, psát či myslet, bude pro něj nemožnost realizace v politickém životě spíše sekundární. Výrazně nižší váhu má rovněž schopnost *mluvení* (1,23 %) či *jíst a psát* (1,59 %). Vážený průměr tak bohužel nikterak nereflektuje skutečný význam jednotlivých domén, má však zcela zásadní význam pro celkovou výši náhrady, neboť je finálním krokem k určení celkového procenta omezení. Toto procento je východiskem

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Preambule Metodiky.

¹⁷³ Rozdíl mezi vahou domény 0,69 % (kapitola 1) a 2,78 % (kapitola 2) je 2,09 %. Při základu výše náhrady ZSU v roce 2023 ve výši 16.141.200 Kč odpovídají 2,09 % částce 337.351 Kč.

pro stanovení výše náhrady ZSU, která se určí jako podíl na částce odpovídající 100% vyřazení poškozeného ze všech společenských sfér života. Tato částka je stejně jako u bolestného navázána na průměrnou hrubou mzdu v České republice a v roce 2023 činí 16.141.200 Kč.¹⁷⁴

S ohledem na výše uvedené lze bezesporu říct, že kritika systému hodnocení ZSU je mnohem rozsáhlejší než kritika systému hodnocení bolestného. Shrneme-li nejzásadnější výtky, Metodika používá příliš obsáhlý a komplikovaný systém (a i přes to nezvládá odčínovat všechny typy újem), pracuje s příliš mnoha doménami, váhy jednotlivých domén jsou nastaveny nevhodně a hodnocení ZSU je z velké části založeno pouze na subjektivních sděleních poškozeného. Všechny tyto skutečnosti vedou ke zcela rozdílným výším náhrad ZSU při hodnocení stejného pacienta dvěma či více znalci. Rozsáhlá kritika konečně dopadá i na nově zřízené znalecké odvětví *stanovení nemateriální újmy na zdraví*. Pochopení systému hodnocení ZSU dle Metodiky a jeho limity jsou přitom zcela zásadní pro porozumění proč Metodika nedostatečně reflektuje odčinění trvalých psychických újem, což je předmětem následující kapitoly.

2.4.2 Odčinění trvalých psychických újem

Jak bylo uvedeno v kapitole 2.3, velká část duševních poruch vzniklých v důsledku vnějších příčin má přechodné trvání a daří se je zpravidla v řádech měsíců vyléčit. Duševní poruchy způsobené vnějšími příčinami však mohou být i trvalé povahy, což potvrzuje rovněž Nejvyšší soud, který judikoval, že psychické újmy na zdraví mohou vést nejen k přiznání náhrady bolestného, ale i ZSU.¹⁷⁵

Psychické újmy trvalého rázu lze rozdělit dle psychiatrů na dvě skupiny – poruchy způsobené poškozením či dysfunkcí mozku a poruchy neurotického původu.¹⁷⁶ První skupinu poruch tvoří např. organická porucha nálady, úzkostná porucha, porucha poznávání, postkomoční syndrom, porucha osobnosti aj.¹⁷⁷ Tyto poruchy se projevují symptomaticky (halucinace, závratě, poruchy paměti aj.) a jejich příčinou jsou organické změny tkáně. Mezi neurotické poruchy se řadí např. úzkostně depresivní porucha, porucha přizpůsobení, reakce

¹⁷⁴ Metodika, část D.

¹⁷⁵ Rozsudek NS ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1485/2019.

¹⁷⁶ PAVLOVSKÝ, P. ŠRUTOVÁ, L. *Psychické následky úrazů a hodnocení ztížení společenského uplatnění*. Časopis Psychiatrické společnosti ČLS JEP a Psychiatrické společnosti SLS. 2009.

¹⁷⁷ V klasifikaci MKN-10 pod skupinou kódů F06 či F07.

na těžký stres či PTSD.¹⁷⁸ Jejich příčinou však nejsou fyziologické změny, nýbrž traumatické události. Na rozdíl od organických poruch nelze jejich příčinu mnohdy odhalit medicínskými postupy, v běžných situacích bývají asymptomatické a často se předpokládá jejich omezené trvání. Hodnocení trvalých následků neurotických poruch je proto obtížné.

Metodika obsahuje na první pohled pouze jedinou doménu zabývající se psychickou újmou – *d240 Zvládání obtíží a jiných psychických nároků*. Tato obsahuje další tři podpoložky: zvládání odpovědnosti, zvládání stresu (obtíží) a zvládání krizí. Jako příklady těchto činností uvádí řízení vozidla ve velkém provozu či péči o mnoho dětí. Tato doména tedy nehodnotí trvalou duševní poruchu, nýbrž schopnost poškozeného zvládat zátěžové situace. K hodnocení psychické újmy je proto nezbytné využít ostatních domén.

U organických poruch způsobených poškozením mozku se mohou následky projevovat v mnoha kapitolách, zejména *učení a aplikace znalostí, plnění úkolů, komunikace, mezilidské vztahy či pracovní uplatnění*. MKN-10 např. u organické poruchy poznávání za projevy označuje zejména potíže s pamětí a učením, sníženou schopnost koncentrace či duševní vyčerpání při snaze o řešení úkolu. Při ohodnocení těchto potíží v příslušných doménách představuje celkové omezení cca 5,77 %, což odpovídá částce 931.000 Kč.¹⁷⁹ Jedná se však pouze o modelový příklad, který nereflektuje míru potíží konkrétního poškozeného.

Hodnocení konkrétního případu následků organické poruchy provedl znalec u poškozeného, který utrpěl vážné poranění mozku spočívající mj. ve zlomenině baze lební, masivním krvácení do mozku, otoku mozku a pneumokranii.¹⁸⁰ V důsledku těchto poranění došlo zejména k rozvoji extrapyramidového syndromu, závratím, poruše vidění, spánku, krátkodobé a dlouhodobé paměti, dezorientaci, organickému psychosyndromu, snížené psychomotorice a pozornosti, neschopnosti pečovat o svou osobu, zvýšené tenzi a agresivitě, omezení schopnosti přijímat informace, opakovat či plynule mluvit, omezení sociálních kontaktů, vymizení intimního života, ztrátě zájmu o své blízké a narušení veškerých vztahů,

¹⁷⁸ V klasifikaci MKN-19 pod skupinou kódů F43.

¹⁷⁹ Výpočet byl stanoven prostřednictvím kalkulačky na webových stránkách www.datanu.cz.

¹⁸⁰ Znalecký posudek č. 617/16 vypracovaný soudním znalcem MUDr. Jaroslavem Pantoflíčkem, Ph.D., dne 4. 12. 2016.

včetně změny osobnosti. Celkové omezení znalec určil 10,4 %, což pro rok 2023 odpovídá částce cca 1,68 milionu Kč.¹⁸¹

Vzhledem k typickým projevům organických poruch a ke koncepci Metodiky, která obsahuje mnoho domén týkajících se učení, plnění úkolů, komunikace a mezilidských vztahů, lze shledat, že Metodika je schopna tyto poruchy poměrně dostatečně reflektovat. Problematické jsou však výše náhrad u psychických újem způsobených traumatickými událostmi.

Velkou skupinou případů, při kterých vzniká újma na zdraví důsledkem vnějších příčin, jsou dopravní nehody. V některých případech může duševní porucha souviset s fyzickými poraněními, v jiných však může působit zcela izolovaně. To může být způsobeno různými traumatickými zážitky – čelní srážkou s protijedoucím vozem, záchranou zaklíněné osoby z hořícího vozu, oživováním dalších osob, svědectví smrti dalších účastníků nehody atd.¹⁸² Tyto zážitky mohou způsobit duševní poruchu projevující se např. úzkostí, tlakem na hrudi, zvýšenou dušností či flashbacy při určitých podnětech či aktivitách, kterými zpravidla bývá řízení či jízda motorovými vozidly. Tyto potíže lze hodnotit pouze v doménách *d 470 používání dopravy* (jako pasažér) a *d 475 řízení*. Vzhledem k tomu, že zpravidla nebude vymizena schopnost užívat jiné dopravní prostředky, nebude neschopnost řídit hodnocena maximálním stupněm omezení. Celkové omezení v takových případech může dosáhnout cca 0,68 %, což v roce 2023 odpovídá částce 110 tisíc Kč. U nehod veřejné hromadné dopravy (např. srážka vlaků) lze hodnotit však pouze doménu *d 470*, čemuž odpovídá částka 55.000 Kč. Takové hodnocení je však neflexibilní a neodpovídá skutečné podobě a intenzitě utrpěné újmy, která se může projevovat mnoha způsoby, a to nejen v souvislosti s řízením či užíváním dopravních prostředků.

V předchozích kapitolách bylo zmíněno rovněž několik případů znásilnění. Zatímco akutní potíže mohou být zmírněny psychologickou intervencí, u obětí zpravidla dlouhodobě přetrvává újma v doméně *d 770 intimní vztahy*, zejména u podpoložky *d 7702 sexuální vztahy*, kdy je

¹⁸¹ Celkové omezení ve znaleckém posudku bylo 10,66 %, část omezení však představovala nestabilita kolene, tedy omezení nesouvisející s organickou poruchou.

¹⁸² V případě úmrtí blízké osoby nelze odčítovat újmu jako ZSU, nýbrž jako reflexní újmu dle § 2959 OZ. Takový nárok však nenáleží v případě úmrtí cizí osoby, v důsledku kterého však rovněž může psychická újma vzniknout z titulu traumatické události – např. zemře-li před očima poškozenému cizí osoba, kterou se snaží zachránit z hořícího vozu.

narušena schopnost oběti navazovat partnerské intimní vztahy a být sexuálně aktivní. Dle okolností případu mohou být zasaženy další domény, např. dle vztahu pachatele a oběti. Je-li pachatel někdo z příbuzných, může dojít k narušení domény *d 760 rodinné vztahy*, u nadřízeného *d 7400 jednání s osobou ve vedoucím postavení*, u kamaráda *d 7500 neformální vztahy mezi přáteli* a u cizího pachatele *d 730 jednání s cizími lidmi*. Zhodnotíme-li u oběti omezení v doméně intimních vztahů stupněm 3 a v jedné z domén mezilidských vztahů (všechny uvedené domény mají stejnou váhu) stupněm 1, činí celkové omezení 1,5 %, což odpovídá částce cca 242.000 Kč. V daném případě se však předpokládá, že se následky již projeví. Hodnocení ZSU se provádí zpravidla po roce, v této době se nicméně následky nemusí vůbec projevit např. z důvodu, že obětí je dítě, které intimní vztahy bude navazovat teprve v budoucnu.

Pravděpodobnými, avšak dosud nenastalými následky, se NS zabýval v případě dívky nakažené jen pár dní po porodu bakterií TBC.¹⁸³ Bakterie způsobila nevyлéčitelný zánět kostí, který poškodil stehenní kost, její hlavicí a kyčelní kloub. V době hodnocení ZSU bylo pravděpodobné, že dívka v dospělosti bude muset podstoupit opakované operační zákroky, a navíc bude doživotně ohrožena opětovnou nákazou TBC. Nejvyšší soud konstatoval, že *„nebylo možné dostatečně zohlednit další aspekty tohoto netypického onemocnění od útlého věku, jimiž je zřejmě duševní zátěž poškozené vyvolaná obavami o budoucí zdravotní vývoj“* (dívka si zdravotní stav v době hodnocení ZSU neuvědomovala v plném rozsahu) a dále, že *„...není ani dost dobře možné, aby v nyní stanovené náhradě byly předjíhány takové potenciální možnosti, které lze vyčíslit a zohlednit až v době, kdy skutečně nastanou.“*¹⁸⁴

Nejvyšší soud tedy judikoval, že následky, které prozatím nenastaly, není možné hodnotit, i přes to, že v budoucnu téměř jistě nastanou. V souvislosti s tím připomenul, že není vyloučeno opakované hodnocení ZSU v případě, kdy dojde k dalším zákrokům či zhoršení zdravotního stavu. I přes to však v posuzovaném případě dospěl k názoru, že přiznaná náhrada není dostatečná, neboť soudy nižších instancí nedostatečně zohlednily psychickou zátěž spočívající v dřímající nákaze, která konstantně hrozí závažnými zdravotními komplikacemi. Nejvyšší soud tedy uznal jako samostatný následek přítomné a trvající zvýšené riziko nákazy.

¹⁸³ Rozsudek NS ze dne 26. 2. 2018, sp. zn. 25 Cdo 1900/2017.

¹⁸⁴ Tamtéž.

Je nicméně třeba zdůraznit, že v daném případě bylo ZSU hodnoceno dle Vyhlášky BolZSU. Znalec následky ohodnotil pouze položkou omezení hybnosti kyčelního kloubu v částce 90.000 Kč, kterou žalovaná uhradila mimosoudně. Odvolací soud však náhradu zvýšil o 400.000 Kč, Nejvyšší soud pak o 800.000 Kč. Klos však upozorňuje, že Metodika takové případy hodnotit neumožňuje, neboť pouhou hrozbou nákazy nelze podřadit pod žádnou doménu.¹⁸⁵ Mezi další nehodnotitelné následky řadí např. přenos HIV z matky na dítě či syndrom týraného dítěte (tzv. „CAN“), neboť se projevují symptomy, které domény nezohledňují (pocit neštěstí, podceňování sebe sama, samotářství, zhoršení školního prospěchu, pomočování, nechutenství, okusování nehtů, útěky z domova aj.).¹⁸⁶

O nevhodnosti Metodiky při hodnocení CAN vypovídají případy soudní praxe. Prvním z nich je odškodnění 6leté oběti týrané nevlastním otcem, v důsledku čehož se u ní rozvinul CAN a PTSD. Újma nebyla dle Metodiky vůbec hodnocena, soud přiznal oběti v adhezním řízení částku 130.000 Kč nikoliv jako náhradu ZSU, nýbrž jako DNÚ.¹⁸⁷ Stejný postup zvolil i Okresní soud v Kladně, který 4leté oběti týrání přiznal náhradu DNÚ ve výši 100.000 Kč¹⁸⁸ či Okresní soud v Mladé Boleslavi, který 3leté oběti týrání vícero pachatelů přiznal náhradu DNÚ ve výši 250.000 Kč.¹⁸⁹ Tentýž soud však v jiném případě přiznal 10leté oběti náhradu ZSU (nikoliv DNÚ) za CAN ve výši 150.000 Kč. Náhrada nebyla vyčíslena dle Metodiky, byla však podložena znaleckými posudky z odvětví psychiatrie. Soud považoval náhradu ZSU v uplatněné výši za plně odůvodněnou, s čímž se ztotožnil rovněž soud odvolací.¹⁹⁰

Bez aplikace Metodiky rozhodoval i Městský soud v Praze o nároku na náhradu ZSU uplatněném nezletilou obětí znásilnění spáchaného dvěma mladistvými pachatelů.¹⁹¹ Poškozená uplatnila nárok na náhradu ZSU ve výši 150.000 Kč, který soud přiznal v plné výši. V řízení bylo zjištěno, že poškozená v důsledku činu musí užívat medikaci vedoucí k útlumu, přerušila

¹⁸⁵ KLOS (2018), *op. cit.*

¹⁸⁶ BISKUP, Pavel. Diagnostika syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte – doporučený postup určený lékařům primární péče. *Pediatric pro praxi*. 2001, s. 165.

¹⁸⁷ Rozsudek Okresního soudu v Nymburce ze dne 13. 1. 2021, sp. zn. 4 T 178/2019 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2021, sp. zn. 13 To 73/2021.

¹⁸⁸ Rozsudek Okresního soudu v Kladně ze dne 30. 11. 2021, sp. zn. 2 T 175/2019 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 22. 3. 2022, sp. zn. 13 To 42/2022.

¹⁸⁹ Rozsudek Okresního soudu v Mladé Boleslavi ze dne 21. 1. 2022, sp. zn. 17 T 26/2021.

¹⁹⁰ Rozsudek Okresního soudu v Mladé Boleslavi ze dne 7. 4. 2021, sp. zn. 7 T 40/2020 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 16. 6. 2021, sp. zn. 12 To 118/2021.

¹⁹¹ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 14. 1. 2020, sp. zn. 63 Tm 6/2021 ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 3. 2020, sp. zn. 1 Tmo 3/2020.

školní docházku, není schopna docházet do kolektivu, trpí stavy úzkosti, nespavostí a navazujícími psychickými potížemi. Znalce dále shledaly, že je ohrožen budoucí vývoj jejích psychosexuálních vztahů a zásah do zdraví je významný a dlouhodobý. Soud uplatněný nárok přiznal v plné výši, když částku označil za plně odůvodněnou a spíše minimální za současného konstatování, že poškozená mohla uplatnit i částku vyšší.

Výše uvedené případy potvrzují, že Metodika není pro hodnocení ZSU neurotických poruch zcela vhodná. V takových případech volí soudy odčinění trvalé újmy formou náhrady DNÚ, případně přiznají náhradu ZSU i bez znaleckého posudku. Tomuto postupu nelze nic vytknout, neboť nelze zapomenout, že Metodika má pouze doporučující charakter a úkolem znalce není stanovit výši náhrady, nýbrž poskytnout soudu přehled následků nastalých v životě poškozeného. To potvrdil Nejvyšší soud v roce 2017:

„Znalci z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, nepřísluší, aby na základě Metodiky sám stanovil a určil částku náhrady za ZSU, neboť je to soud, kdo stanoví její výši podle předem daných kritérií. Účelem znaleckého posudku je vytvořit pro soud dostatečně podrobný, strukturovaný a pochopitelný skutkový podklad, obsahující odborný lékařský závěr o míře vyřazení poškozeného ze životních činností definovaných v Metodice tak, aby soud mohl učinit právní závěr o výši náhrady za nemajetkovou újmu.“¹⁹²

Jak tedy při uplatňování ZSU v případě psychické újmy postupovat? Jedná-li se o poruchy organické, lze doporučit hodnocení ZSU dle Metodiky. Jak ukazuje zmíněný příklad, převážnou část projevů organických poruch lze hodnotit v rámci existujících domén. Jeví-li se dosažené hodnocení jako nedostatečné, může znalec soudu doporučit užití modifikačního koeficientu.¹⁹³ Tento postup však Metodika připouští pouze z důvodu věku, ztráty skutečně výjimečné budoucí kariéry, výjimečného zapojení do společenských aktivit či důvodům na straně škůdce. Existuje-li následek, který nezohledňuje žádná doména a není tedy zahrnut v celkovém omezení, měl by znalec tuto skutečnost ve znaleckém posudku zmínit, aby soud mohl celkovou náhradu přiměřeně zvýšit.

¹⁹² Usnesení NS ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017.

¹⁹³ Modifikační koeficient není znalec oprávněn aplikovat sám, toto právo náleží pouze soudu.

V případě neurotických poruch je nejdříve nezbytné posoudit jakým způsobem se projevují a zda lze tyto následky hodnotit některou z domén. Jak bylo uvedeno výše, v případě dopravních nehod lze hodnotit psychické následky v doménách řízení a užívání dopravních prostředků, v případech znásilnění zejména v oblasti intimních vztahů či mezilidských jednání. U některých poruch však nelze následky hodnotit žádnou z domén, ať už se jedná o zmíněný CAN, přenos HIV z matky na dítě, poruchu způsobenou útokem zvířete (Metodika zohledňuje pouze péči o zvířata, nikoliv strach z kontaktu s nimi) či např. zohyděním způsobujícími u oběti stud, ztrátu sebevědomí a neustálé připomínání traumatické události. V těchto případech může být aplikace Metodiky neefektivní či dokonce nemožná. Jak tedy postupovat?

Nejvhodnějším řešením je uplatnění nároku ZSU ve výši, kterou poškozený považuje za přiměřenou a v souladu se zásadou slušnosti. Výši nároku může poškozený zvolit sám dle vlastního uvážení, případně může vycházet z výši náhrad přiznávanými soudy v obdobných případech. V takovém případě by však měl přihlídnout k ekonomickému vývoji ČR, neboť jak poukázal Ústavní soud ve svém recentním nálezu, odkazování soudy na výše náhrad přiznávaných v rozsudcích pět či více let starých je nepřiléhavé, když musí být zohledněn vývoj ekonomických ukazatelů.¹⁹⁴ Třetí alternativou je uplatnění nároku ve výši analogicky určené dle Nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání (dále jen „**Nařízení 276/2015**“). To na základě etiologického přístupu stanoví náhrady ZSU u duševních poruch paušálně u organických poruch v rozsahu 800-6000 bodů a u neurotických poruch v rozsahu 800-3000 bodů.¹⁹⁵ Analogie je však doporučována i v opačném směru, tedy aplikací Metodiky na odškodňování újmy vzniklé v pracovněprávních vztazích¹⁹⁶ (o vztahu Metodiky a Nařízení 276/2015 a rozdílným výším náhrad podrobněji v kapitole 3).

Vyjma otázky výše nároku však rovněž vyvstává otázka, jakým způsobem nárok prokázat. Vzhledem k tomu, že znalecký posudek dle Metodiky má sloužit jako přehled trvalých následků, soudu nic nebrání v tom, aby vzniklé následky osvědčil i jiným způsobem, např. zdravotnickou dokumentací, účastnickým výsledkem, odborným vyjádřením či znaleckým posudkem. Tím se otevírá otázka využití znaleckých posudků, která je trnem v oku mnoha odborníkům. Vrchní soud v Olomouci stanovil: „*K podání znaleckého posudku*

¹⁹⁴ Nález ÚS ze dne 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/22.

¹⁹⁵ Příloha č. 3 Nařízení 276/2015, položky 1.7–1.11 (organické poruchy) a 1.12–1.15 (neurotické poruchy).

¹⁹⁶ Nález ÚS ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15.

*podle Metodiky je odborně způsobilý znalec z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, aniž by byla vyžadována jeho kmenová odbornost pro dané postižení.*¹⁹⁷

Toto odvětví přitom jako jediné z oboru zdravotnictví nevyžaduje specializovanou odbornost ve smyslu zák. č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta, nýbrž pouhé absolvování nadstavbového kurzu. Jak upozorňuje Klos, v současné době je medicína natolik atomizovaná, že odborníci se nespecializují na jeden obor, nýbrž mnohdy pouze na jedinou diagnózu či skupinu diagnóz.¹⁹⁸ Dle jeho názoru tak v praxi dochází k situacím, kdy soud přibírá znalce (odborníka), jehož závěry následně přebírá, znalec se však vyjadřuje ke skutečnostem, k nimž nemá medicínskou odbornost. To dle něj nemůže zhojit ani fakt, že své závěry opírá o zdravotnickou dokumentaci a nálezy jiných specialistů.¹⁹⁹ K této kritice se kloní i veřejných ochránců práv, který vyslovil názor, že má-li být hodnocena široká škála dopadů do života poškozeného, nemůže k takovému komplexnímu hodnocení zdaleka postačovat jeden lékařský obor či specializace, nýbrž by se na něm mělo podílet vícero znalců.²⁰⁰ O rozptýlení této kritiky se pokusil soudce NS Petr Vojtek:

„Nejde o stanovení diagnózy, kterou samozřejmě činí lékař v daném odvětví, ani o posuzování dalších odborných lékařských otázek (např. příčinná souvislost, postup lege artis apod.), jež skutečně přísluší odpovídajícímu specialistovi. (...) Jde o jakési „průřezové“ odvětví, které se opírá o zdravotnickou dokumentaci příslušných specialistů, nicméně má komplexní povahu a řeší specifickou problematiku na pomezí mezi medicínou a právem. (...) Požadavek, aby posudek podal znalec, který je znalcem jak v odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, tak v odvětví, do kterého nejbližší spadá posuzovaná újma na zdraví, je požadavkem nad rámec stanovený Metodikou i nad rámec nutného zjištění skutkového stavu, o němž nejsou důvodné pochybnosti podle § 2 odst. 5 trestního řádu, a nad rámec zjištěného skutkového stavu podle § 153 odst. 1 občanského soudního řádu.“²⁰¹

¹⁹⁷ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 2. 5. 2016, sp. zn. 4 Tmo 2/2016.

¹⁹⁸ KLOS (2018), *op. cit.*

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Zpráva veřejného ochránce práv (2021), *op. cit.*

²⁰¹ VOJTEK (2018), *op. cit.*

Byť lze kritiku Kloše i veřejného ochránce práv považovat za oprávněnou, jedná se o teoreticky ideální stav, který je však v praxi těžko dosažitelný. Nelze pominout, že v současnosti jsou znalci velmi vytíženi a není neobvyklé, že na znalecké posudky se čeká i několik měsíců. Znalci již nyní mnohdy poškozené odmítají z kapacitních důvodů s odůvodněním, že přednostně musí zpracovat posudky zadané orgány činnými v trestním řízení či soudem. Je pravdou, že v případě postižení jedné orgánové soustavy lze o hodnocení znalcem stejné odbornosti uvažovat. V případě fraktur končetin by se tak jednalo o znalce z odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, který je zároveň znalcem z odvětví ortopedie. V případě polytraumat by však hodnocení ZSU znalci příslušných odborností bylo velmi komplikované, jak ukazuje následující příklad:

Poškozený při dopravní nehodě jako motorkář utrpěl komplikovanou zlomeninu dolní končetiny a obou zápěstí. Rovněž došlo k poškození orgánů trávicí soustavy a úrazu hlavy, včetně zlomené čelisti, postižení zraku a vzniku tinnitu. V důsledku dlouhodobé léčby u něj přetrvává reakce na těžký stres. V daném případě by k vypracování posudku byli příslušní znalci z odvětví ortopedie (zlomeniny končetin), gastroenterologie (trávicí systém), neurologie (úraz hlavy), stomatologie (zlomenina čelisti), oftalmologie (zrak), otorinolaryngologie (tinnitus) a psychiatrie (duševní porucha). Do hodnocení ZSU by tedy bylo nezbytné zapojit 7 znalců (či alespoň lékařů), z nichž by každý musel prostudovat dokumentaci poškozeného, osobně jej vyšetřit a sepsat nález. Těchto několik odborných vyjádření by následně muselo být sjednoceno do jediného znaleckého posudku, případně by samostatně tvořily souhrnný podklad pro soud jako přehled trvalých následků. Byť takový postup jistě představuje ideální způsob co nejpřesnějšího zjištění podoby a rozsahu trvalých následků, v praxi by byl zcela paralyzující, a to jednak z důvodu kapacitního vytížení znalců, jednak z důvodu nákladů, které by byly vysoké jak pro stát, tak pro poškozeného v případě, kdy by o posudek žádal sám. Takový postup by rovněž vyloučil možnost uplatnění ZSU v adhezním řízení, neboť čekání na závěry znalců by jej nepřiměřeně prodlužovalo, případně představovalo nadměrné dokazování, které by vedlo k odkazování poškozených s jejich nároky na civilní řízení.

S ohledem na tyto skutečnosti tak považuji vyjádřený názor Vrchního soudu v Olomouci o příslušnosti znalce z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, bez nutné shody kmenové odbornosti za správný. V případě, že však povaha trvalé újmy spočívá pouze v omezení související s jednou kmenovou odborností, lze shodu obou znaleckých odvětví doporučit, je-li to možné (v takovém případě by se mělo jednat o znalce zapsaného

v seznamu znalců pro obě znalecká odvětví, což však v případě některých odborností není ani možné – v současné době např. neexistuje znalec, který je znalcem v oboru otorinolaryngologie a zároveň odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví).²⁰²

K roli znalců při posuzování ZSU se konečně v březnu 2023 vyjádřil i Ústavní soud, který v posuzovaném případě shledal významné vady dokazování, a to když obecné soudy převzaly závěry znalce v otázkách, které však nebyly otázkami odbornými, nýbrž právními:

„Vztaženo k souzené problematice lze ohledně znaleckého zkoumání a odpovědnosti soudce za rozhodnutí ve věci – které jej nikdo nemůže zbavit – uzavřít, že soudní znalec z oboru zdravotnictví může soudci pomoci ohodnotit zejména kategorii vytrpěných bolestí. V kategorii ztížení společenského uplatnění však převážně nejde o odborná skutková zjištění (...). Zjištění, jak je poškozený v každodenním životě omezen – v oblasti pracovní, kulturní, sportovní, společenské, sexuální, psychické, každodenního života – není „odborné“ a není třeba je dokazovat znalecky, postačí využít další (mimo jiné méně nákladné a časově náročné) důkazní prostředky (typicky výsledky svědků, listinné důkazy apod.). Na podkladě učiněných zjištění se pak výlučně soudce (nikoliv znalec) musí zabývat (již právní) otázkou, do jaké míry je naplněna hypotéza § 2958 OZ, tj. v jaké míře u poškozeného nastala překážka lepší budoucnosti.“²⁰³

Dle názoru ÚS by se tak znalci (resp. soudy při zadávání znaleckých posudků) měly omezit toliko na konstatování odborných medicínských skutečností (např. rozsah omezení mobility kloubu), nikoliv však hodnotit dopady tohoto stavu na život poškozených. Vypracování znaleckého posudku pro hodnocení nároku ZSU tak de facto nemusí být nutné, je-li poškození zdraví objektivně seznatelné z jiných důkazních prostředků (např. lékařské dokumentace) a příslušná omezení soud osvědčí rovněž z jiných důkazů. Existuje však výjimka, kdy je znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, soudem vyžadován. Nejvyšší soud stanovil, že spočívá-li těžká újma na zdraví dle trestního zákoníku v psychické újmě, musí její existenci orgány činné v trestním řízení osvědčit znaleckým posudkem:

„Znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, musí obsahovat popis konkrétních projevů PTSD u poškozeného, tj. uvedení skutečností, v jakých sférách života

²⁰² Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Seznam znalců, tlumočnicků a soudních překladatelů* [online]. Stav ke dni 4. 4. 2023. Dostupné z <https://seznat.justice.cz>.

²⁰³ Nález ÚS ze dne 8. 3. 2022, sp. zn. I. ÚS 1010/22.

*poškozeného se tato porucha projevila a po jakou dobu a v jaké intenzitě ho omezila v obvyklém způsobu života. Takto musí být zadavatelem znalecký úkol vymezen. Nestačí jen znalecovo konstatování, že v důsledku jednání obviněného PTSD u poškozeného nastala. Jen při zodpovězení těchto otázek lze totiž rozhodnout, zda se PTSD projevila jako vážná porucha zdraví.*²⁰⁴

Výše uvedené rozhodnutí však nelze vykládat tak, že znalecký posudek z odvětví psychiatrie je nezbytné zpracovávat při hodnocení ZSU. Znalecký posudek je nezbytný pouze v případech, kdy má být psychická újma základem pro užití kvalifikované skutkové podstaty trestného činu. V takovém případě však není vyžadována souběžná odbornost znalce v odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, neboť posudek je zpracováván za účelem osvědčení existence duševní poruchy, nikoliv jejího hodnocení dle Metodiky. Tento postup považuji za správný, neboť má-li být pachatel trestán za závažnější následek, měl by být tento následek osvědčen odborníky. Je-li však způsobená újma posuzována pouze z důvodu přiznání náhrady nemajetkové újmy v adhezním řízení, nic nebrání tomu, aby soud náhradu ZSU či DNÚ přiznal i bez vypracování znaleckého posudku, např. na základě odborného vyjádření. To potvrdil rovněž Nejvyšší soud, který judikoval, že v méně složitých případech stačí namísto znaleckého posudku pouze odborné vyjádření.²⁰⁵ Odborné vyjádření může stejně jako posudek sloužit soudu jako přehled vzniklých následků. Domnívám se, že v některých případech může být dokonce vhodnější, zejména vypracuje-li odborné vyjádření lékař, který má poškozeného v dlouhodobé péči, avšak není zapsaným znalcem, na rozdíl od znalce, který poškozeného vyšetří pouze jednou za účelem znaleckého zkoumání.

Lze tedy uzavřít, že v případě hodnocení ZSU dle Metodiky je příslušný znalec z odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, bez nutnosti shody jeho kmenové odbornosti s povahou zranění. Znalecký posudek však dle recentního nálezu ÚS není podmínkou úspěšného uplatnění nároku, osvědčí-li soud z jiných důkazních prostředků vznik překážky lepší budoucnosti. V případě uplatnění nároku bez aplikace Metodiky lze postupovat dvojitým způsobem. Prvním je uplatnění nároku na náhradu DNÚ, které lze doporučit zejména v případech, kdy újma nedosahuje intenzity duševního onemocnění (např. přenos HIV z matky na dítě, které si dítě plně neuvědomuje). Nejvyšší soud již dříve potvrdil, že v případě DNÚ není znalecký posudek

²⁰⁴ Usnesení NS ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 6 Tdo 320/2018.

²⁰⁵ Rozsudek NS ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1485/2020.

ani odborné vyjádření nezbytné.²⁰⁶ Nárok tak lze prokázat jinými způsoby, např. zdravotnickou dokumentací či výpovědí poškozeného. V případě uplatnění nároku na náhradu ZSU bez aplikace Metodiky je vhodné (nikoliv však nezbytné) nárok prokázat rovněž znaleckým posudkem z odvětví psychiatrie. Uplatnění ZSU by zároveň mělo mít přednost vždy, kdy vzniklé útrapy dosahují intenzity újmy na zdraví (trvalé duševní poruchy), neboť DNÚ má představovat újmu, kterou nelze odčinit v rámci bolestného či ZSU. Jak však stanovil Ústavní soud, není až tak důležité, jakým typem nároku je újma odčiněna, nýbrž skutečnost, aby byla odčiněna plně a spravedlivě.²⁰⁷ Různé varianty uplatnění nároku znázorňuje následující tabulka:

TYP NÁROKU A ZPŮSOB UPLATNĚNÍ	TYP ÚJMY	VÝŠE NÁROKU	ZPŮSOB PROKÁZÁNÍ
ZSU dle Metodiky	Trvalá fyzická a/nebo psychická újma, kterou lze hodnotit v rámci existujících domén (zejména organické poruchy)	Dle Metodiky s případným užitím modifikačních koeficientů, soud výši náhrady dále modifikuje dle okolností případu, případných limitů Metodiky, vlastního uvážení a zásady slušnosti	Znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, případně jiné důkazní prostředky
ZSU bez aplikace Metodiky	Psychická újma na zdraví (zejména neurotické poruchy)	Východiskem judikatura v obdobných případech s přihlédnutím k ekonomickému vývoji či analogicky dle Nařízení 276/2015, vždy s přihlédnutím k okolnostem daného případu a zásadě slušnosti	Znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie (nutné v případě kvalifikace TČ), odborné vyjádření, výslech poškozeného, zdravotnická dokumentace
Další nemajetková újma	Duševní zátěž trvalého charakteru, která se dosud neprojevila jako duševní porucha	Judikatura v obdobných případech s přihlédnutím k ekonomickému vývoji a k okolnostem daného případu a zásadě slušnosti	Výslech poškozeného, zdravotnická dokumentace

Předchozí podkapitoly se podrobně zabývaly současnými možnostmi odčinnování (nejen) psychické újmy jakožto bolestného a ZSU dle Metodiky, ale rovněž její kritikou a limity. I přes to, že Metodika má mnoho nedostatků, považují její vznik za velmi přínosný. Její autoři projevíli velké úsilí ve snaze vytvořit funkční a efektivní systém za situace, kdy zákonodárce

²⁰⁶ Rozsudek NS ze dne 20. 5. 2019, sp. zn. 25 Tdo 2635/2018.

²⁰⁷ Nález ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

zrušil jedinou existující a platnou právní úpravu, její podobu zkritizoval, zároveň však nenavrhl žádné vhodnější řešení a způsob a výši odškodnění ponechal zcela bez pravidel. Budou-li účastníci stálé konference vedeni snahou nastavit nový a efektivnější systém odčinnování újem na zdraví, mohou nyní vycházet nejen z nedokonalostí a limitů zrušených vyhlášek, nýbrž i samotné Metodiky. S ohledem na obtížnost nastavení vhodného systému odčinnování psychických újem (resp. újem na zdraví obecně) je proto Metodika co do svého obsahu cenným materiálem, a to i přes to, že její autoři překročili své pravomoci. Je však nepochybné, že reforma systému odčinnování újem na zdraví je v tuto chvíli nevyhnutelná – konkrétní návrhy de lege ferenda jsou proto předmětem kapitoly 4.

Do doby, než dojde k revizi Metodiky, resp. celého systému odčinnování újem na zdraví, se však soudy nadále musí vypořádávat s limity Metodiky. To lze činit několika způsoby, jak je podrobně rozebráno v kapitolách 2.3 a 2.4., vždy však při respektování zásady plného odčinění újmy na zdraví a zásady slušnosti.

3. Duševní útrapy v pracovněprávních vztazích

3.1 Dualita občanskoprávní a pracovněprávní úpravy

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, s rekonstrukcí občanského zákoníku dostala úprava odškodňování újem na zdraví výrazných změn. Legislativce zrušil Vyhlášku BolZSU, v § 2958 OZ zakotvil jednotlivé nároky a tyto začaly být odškodňovány dle nově publikované Metodiky. Pracovněprávní úprava se však vydala zcela odlišnou cestou.

I přes to, že Vyhláška BolZSU byla zrušena, zákoník práce (dále také jen „ZP“) stanovil, že do doby přijetí účinnosti právní úpravy úrazového pojištění se nadále bude odškodňování těchto nároků řídit Vyhláškou BolZSU.²⁰⁸ Tento stav vyvolal u odborné veřejnosti nejistotu ohledně platnosti a aplikovatelnosti Vyhlášky BolZSU za situace, kdy byla zrušena. Zatímco část odborníků tvrdila, že ji nelze aplikovat, neboť zrušením přestala být platným pramenem práva,²⁰⁹ druhá část se přikláněla k názoru, že OZ nemá sílu rušit platná ustanovení jiného zákona, a proto je s ohledem na platné ustanovení zákoníku práce možné Vyhlášku BolZSU nadále aplikovat,²¹⁰ k čemuž se přiklonil i Nejvyšší soud.²¹¹ Tyto pochyby rozptýlilo společné stanovisko Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 28. 1. 2014, které bez bližšího odůvodnění stanovilo, že Vyhláška BolZSU by měla být na oblast pracovněprávních vztahů nadále aplikována.²¹²

Aplikace Vyhlášky BolZSU měla být nicméně pouze přechodným řešením. Vzhledem k tomu, že účinnost zákona o úrazovém pojištění zaměstnanců však byla opakovaně (9 let) odkládána, došlo s účinností k 1. 10. 2015 k jeho zrušení a ustanovení o odškodňování pracovních úrazů byla zakotvena v části jedenácté zákoníku práce.²¹³ Bolestné a ZSU byly upraveny v § 271c ZP s tím, že výši náhrad stanoví prováděcí předpis. S účinností k 26. 10.

²⁰⁸ Ust. § 394 odst. 2 ZP.

²⁰⁹ BEK, J. *Odškodňování pracovních úrazů po nabytí účinnosti občanského zákoníku* [online]. ASPI (právní informační systém). 12. 2. 2014. [cit. 2023-04-04].

²¹⁰ KADLUBIEC, Vojtěch. Odškodňování nemajetkové újmy na zdraví v pracovním právu. *Právní rozhledy*, 2015, č. 9, s. 328-331.

²¹¹ Rozsudek NS ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. 21 Cdo 4556/2016.

²¹² MPSV a MZ. *Společné stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva zdravotnictví k odškodňování pracovních úrazů* [online]. 28. 1. 2014. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z https://www.bppo.cz/user_uploads/Dokument.jpg.

²¹³ Zákon č. 205/2015 Sb., kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zrušuje zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců a zrušují nebo mění některé další zákony.

2015 tak bylo vydáno Nařízení 276/2015, kterým byl stanoven způsob odškodňování bolestného a ZSU v souvislosti s pracovními úrazy a nemocemi z povolání. Zatímco do doby rekodifikace OZ se nároky vzniklé z občanskoprávních a pracovněprávních vztahů odškodňovaly shodně dle Vyhlášky BolZSU a výčet položek i jejich náhrady byly jednotné, rekodifikací OZ se cesty těchto odvětví v otázce odčítání újmy na zdraví rozdělily a vznikly dva zcela odlišné systémy odčítání újmy na zdraví.

Přijaté Nařízení 276/2015 bohužel nikterak nereflektovalo kritiku zákonodárce vyjádřenou v důvodové zprávě k OZ, která byla rovněž důvodem ke zrušení Vyhlášky BolZSU, tedy nezbytnost oproštění moci soudní od moci výkonné. Zatímco v občanskoprávních vztazích tak bylo rozhodování o výši náhrad ponecháno zákonodárcem zcela na úvaze soudu, v oblasti pracovněprávních vztahů bylo na dosavadní úpravu navázáno obdobným sazebníkem náhrad, a to i přes to, že v době vydání Nařízení 276/2015 již byla publikována Metodika. Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále také jen „MPSV“) v důvodové zprávě k Nařízení 276/2015 uvedlo, že nebylo možné bez dalšího Metodiku na oblast pracovněprávních vztahů aplikovat, neboť Metodika zavádí nový systém, který by vyžadoval časově náročné proškolení posudkových lékařů.²¹⁴ MPSV se proto obávalo, že by přechod úpravy ze zrušené Vyhlášky BolZSU na Metodiku v oblasti pracovních úrazů byl rizikový a přijaté řešení považovala pro poškozené za nejméně zatěžující. Nařízení 276/2015 označila za dočasné řešení do doby, než bude proškolen dostatečný počet lékařů a soudní praxe bude na tolik ustálená, že umožní aplikaci Metodiky i na pracovněprávní oblast.²¹⁵

Tím však diskuse o možné aplikaci Metodiky v pracovněprávních vztazích neustaly. Kadlubiec již v roce 2015 upozorňoval, že zatímco užití Metodiky v oblasti bolestného by bylo vhodné, nový systém ZSU vyžadující znalecké posudky by odškodňování pracovních úrazů zatížil vysokými náklady na vypracování těchto posudků.²¹⁶ Domnívám se však, že by se nejednalo o významnou překážku, neboť tyto náklady by mohly být hrazeny pojistitelem z titulu zákonného pojištění zaměstnavatele, shodně jako jsou hrazeny náklady na vypracování posudků dle Nařízení 276/2015.

²¹⁴ Důvodová zpráva k Nařízení 276/2015.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ KADLUBIEC (2015), *op. cit.*

Rozdílnost úprav zkritizoval Ústavní soud již počátkem roku 2016.²¹⁷ Předně označil za problematické, že Nařízení 276/2015 nerespektuje nový systém odčínování ZSU stanovený Metodikou. Dále zkritizoval rozdílnou hodnotu bodu, která byla u Nařízení 276/2015 stanovena fixně na 250 Kč, u Metodiky je však navázána na průměrnou mzdu. Zatímco v roce 2014 činila hodnota jednoho bodu dle Metodiky 251,28 Kč a rozdíl byl tak víceméně zanedbatelný, v roce 2022 činila 378,39 Kč, tedy byla o více než 50 % vyšší.²¹⁸ I při stejném počtu bodů tak poškozeným, jejichž újma byla odčínována dle Metodiky, náležela v roce 2022 náhrada újmy přibližně o polovinu nižší.

Negativní vývoj rozdílných náhrad předpovídal ve svém článku zveřejněném již v den publikace Nařízení 276/2015 i advokát David Záhumenský. Na příkladu amputace horní končetiny upozorňoval na to, že zatímco v roce 2015 rozdíl náhrad činil 1.326 Kč, s ohledem na inflaci se bude pravděpodobně do budoucna zvyšovat.²¹⁹ Tento předpoklad se naplnil, když v roce 2022 rozdíl u stejné položky činil 41.727 Kč. Rozdílné výše náhrad přitom nebyly dány jen rozdílnou hodnotou bodu, ale v mnoha případech rovněž rozdílným bodovým hodnocením. Nařízení 276/2015 např. stanoví vyšší počet bodů u položky poranění stehenní tepny (rozdíl 90 bodů), amputace jazyka (50 bodů) či těžkého difúzního axonálního poranění mozku (300 bodů). U některých položek je naopak počet bodů nižší než v Metodice, např. lacerace sleziny (30 bodů), poranění menisku kolene (50 bodů) či anafylaktického šoku (100 bodů). V těchto případech jsou tak zaměstnanci poškozováni nejen nižší hodnotou bodu, ale rovněž menším počtem bodů, což činí rozdíl v náhradách ještě větším. Jedná se přitom o rozdíly pouze u jednotlivých položek, v případě jejich kumulace jsou rozdíly až statisícové.

To potvrzují i řízení před Nejvyšším soudem, ve kterých se dovolatelé domáhali aplikace Metodiky v případech náhrady újmy na zdraví z pracovního úrazu. V prvním případě by totiž již v roce 2015 poškozenému dle Metodiky náleželo bolestné o 81.000 Kč vyšší.²²⁰ V případě druhého dovolatele byla v roce 2015 dle Metodiky náhrada bolestného dokonce o více než 87.000 Kč vyšší a náhrada ZSU o více než 278.000 Kč vyšší²²¹ (pokud by poškozený utrpěl

²¹⁷ Nález ÚS ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15.

²¹⁸ Metodika, Část D.

²¹⁹ ZÁHUMENSKÝ, David. *Nová dvojkolejnost stanovení náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění* [online]. 26. 10. 2015 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.davidzahumensky.cz/2015/10/26/nova-dvojkolejnost-stanoveni-nahrady-za-bolest-a-ztizeni-spolecenskeho-uplatneni/>.

²²⁰ Rozsudek NS ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. 21 Cdo 4556/2016.

²²¹ Rozsudek NS ze dne 28. 5. 2019, sp. zn. 21 Cdo 3687/2018.

shodný pracovní úraz v roce 2022, rozdíl u bolestného by činil víc než 131.000 Kč a u ZSU více než 418.000 Kč, tedy celkem téměř 550.000 Kč). Oba dovolatelé shodně označili rozdílnost úprav a náhrad za diskriminační a odkazovali na porušení ústavního principu rovnosti. Aplikaci Metodiky i argumenty dovolatelů však Nejvyšší soud v obou případech odmítl s tím, že pracovněprávní předpisy jsou vůči OZ ve vztahu speciality a OZ ani Metodiku nelze na případy pracovních úrazů aplikovat. Specialitu odůvodnil zejména specifickou povahou vztahu zaměstnavatele a zaměstnance, která se vyznačuje výkonem závislé práce a objektivní odpovědností zaměstnavatele. Obdobně odmítl i argument dovolatele o nežádoucím vlivu moci výkonné na moc soudní, když upozornil, že soud má dostatečně volnou možnost úvahy s odkazem na § 271s ZP, které mu dává právo výši náhrady stanovené dle Nařízení 276/2015 libovolně zvýšit.

Nutno říct, že Nejvyšší soud se podrobnou analýzou ústavních aspektů rozdílnosti úprav nezabýval a argumenty dovolatele poměrně rigidně odmítl i v druhém rozhodnutí, a to i přes v té době již 3 roky publikovaný výše uvedený náleží Ústavního soudu, ve kterém ÚS významně zkritizoval konkrétně stanovené výše náhrad za jednotlivé položky v Nařízení 276/2015, které označil za neslučitelné s oddělením moci soudní od moci výkonné. Ústavní soud proto vyslovil názor, že soudy se musí v každém případě zabývat spravedlivou výší náhrady za utrpěnou újmu a shledají-li výši náhrady dle podzákoného předpisu za nepřiléhavou, jsou povinny tento předpis neaplikovat. Ústavní soud tak de facto již v roce 2016 nepřímou připustil užití Metodiky i na pracovní vztahy za situace, kdy soud výši náhrady dle Nařízení 276/2015 bude považovat za neodpovídající skutečně způsobené újmě. V takovém případě by neměl Nařízení 276/2015 aplikovat, ale měl by výši náhrady stanovit spravedlivě a řádně ji odůvodnit, přičemž takové odůvodnění může opřít právě o výši náhrad poskytovaných dle Metodiky. Nejvyšší soud však zcela v rozporu s tímto přístupem Ústavního soudu judikoval:

„Pro určení výše náhrady za ZSU v pracovněprávních vztazích nelze namísto zvláštní právní úpravy obsažené v pracovněprávních předpisech použít právní úpravu náhrady za ZSU obsaženou v OZ, ani doporučující Metodiku, a to ani v případě, že by poškozenému podle Nařízení 276/15, popř. Vyhlášky BolZSU, náleželo nižší odškodnění, než podle právní úpravy obsažené v OZ (podle Metodiky).“²²²

²²² Tamtéž.

S tímto názorem se však dle očekávání Ústavní soud neztotožnil v případě jiného stěžovatele, který se domáhal náhrady ZSU způsobené pracovním úrazem v souladu s Metodikou, neboť rozdíl náhrad činil více než 460.000 Kč. Obecné soudy nárok stěžovatele zamítly, Ústavní soud se jej však zastal:

„Pokud ÚS vezme v potaz princip plného odškodnění za veškeré utrpěné majetkové i nemajetkové újmy v oblasti škod na zdraví, nelze dle jeho názoru objektivně dojít k jakémukoli smysluplnému odůvodnění závěru o tom, že by stěžovatel měl být po právu za jeho ZSU, byť jej utrpěl v důsledku pracovního úrazu, kompenzován nižší částkou než jiná fyzická osoba ve srovnatelném postavení, jejíž nárok by byl posuzován dle OZ. (...) Není myslitelné, aby zákonem zvláště chráněná fyzická osoba [viz zejména § 1a odst. 1 písm. a) ZP], která koná námezdní práci v závislém postavení v zájmu zaměstnavatele, dle jeho pokynů a v podmínkách jím vytvořených, byla kompenzována za ZSU utrpěného při vykonávané práci nebo v souvislosti ní v nižší výši oproti praxi založené na obecné právní úpravě. Zákonná koncepce objektivní odpovědnosti zaměstnavatele za odškodňování pracovních úrazů nemůže být v praxi legitimně vyvažována tím, že výše odškodnění bude co do výsledku takto nerovná.“²²³

Ústavní soud v dané věci vytknul obecným soudům příliš mechanický postup, když (nutno říct, že v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu) aplikovaly Nařízení 276/2015 aniž by se zabývaly lidskoprávním rozměrem posuzované věci. K povaze vztahu mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem uvedl, že zaměstnanec skutečně čerpá speciálního postavení, to se má ale vyznačovat mj. jeho zvýšenou ochranou. Má-li být takto chráněn, musí mu být náhrada ZSU poskytnuta nejméně ve výši, ve které je poskytována jiným fyzickým osobám v obdobném případě, aniž by byl nucen prokazovat výjimečné okolnosti. Ústavní soud rovněž podotknul, že stanovení hodnocení jednotlivých poškození zdraví jakož i hodnoty bodu v Nařízení 276/2015 je v rozporu s čl. 4 LZPS, který stanoví, že meze základních práv a svobod musí být stanoveny pouze zákonem. Dle jeho názoru by tak zásadní materie, jakou je náhrada újem na zdraví, lépe svědčila zákonné úpravě, resp. zcela volné úvaze soudů. V tomto kontextu upozornil opět na problematickou fixní hodnotu bodu, která každým rokem s ohledem na reálný vývoj mezd a inflaci neustále zhoršuje postavení zaměstnanců a stává se více a více nespravedlivou.

²²³ Nález ÚS ze dne 15. 11. 2021, sp. zn. II. ÚS 2925/20.

Na vyslovenou kritiku ÚS s odstupem jednoho roku reagovala vláda, která nařízením vlády č. 451/2022 Sb. změnila Nařízení 276/2015 tak, že s účinností k 1. 1. 2023 zrušila hodnotu bodu ve výši 250 Kč a tuto změnila na 1 % průměrné hrubé mzdy v národním hospodářství za 1.-3. čtvrtletí předcházejícího kalendářního roku.²²⁴ Hodnota bodu pro rok 2023 dle Nařízení 276/2015 tedy činí 393,26 Kč. Metodika však vychází z průměrné hrubé mzdy v národním hospodářství za předchozí kalendářní rok (tedy včetně 4. čtvrtletí), hodnota bodu pro rok 2023 tak činí 403,53 Kč. Ačkoliv tak dojde ke snížení výše uvedených výrazných rozdílů způsobených až 50% rozdílem hodnoty bodu, rozdíly v náhradách budou nadále trvat. Nelze totiž pominout, že při významných poruchách zdraví činí hodnocení nároku dle Nařízení 276/2015 např. i 6000 bodů, při rozdílné hodnotě bodu v částce 10,- Kč tak rozdíl již v tomto roce činí 60.000,- Kč pouze pro jednu diagnózu. Rovněž nelze pominout, že k obdobné změně již nedošlo v případě vyhlášek, které odškodňují úrazy příslušníků bezpečnostních sborů²²⁵ a vojáků z povolání,²²⁶ u kterých byla zachována fixní hodnota bodu 250,- Kč. V jejich případě nelze než uzavřít, že současná úprava nadále způsobuje nerovné postavení, když hodnota bodu pro odčinění jejich újmy na zdraví utrpěné při výkonu povolání je o 60 % nižší než v jiných případech.

I když se tak jedná o pozitivní krok vlády ve snaze částečně napravit způsobené nerovnosti, je nezbytné jej označit za zcela nekomplexní, když v ostatních bodech Nařízení 276/2015 zůstalo nezměněno.²²⁷ K naplnění původního záměru MPSV o budoucí aplikaci Metodiky na pracovněprávní vztahy tedy nedošlo. V současné chvíli tak v právním řádu již 8 let existují dva paralelní, avšak zcela odlišné, systémy odčínování újmy na zdraví, které jsou z mnoha důvodů problematické. Prvním z nich je bezesporu otázka legislativní, tj. vhodnost úpravy této materie v podzákoném předpise v případě pracovněprávních vztahů a překročení pravomocí ze strany soudců Nejvyššího soudu při vydání Metodiky v případě civilních. Další otázkou je však samotná materiální rozdílnost obou systémů spočívající v rozdílném bodovém hodnocení některých položek, ale i zcela odlišných systémech hodnocení ZSU, jejímž výsledkem jsou rozdílné výše náhrad (až v řádech statisíců) a porušení ústavního principu rovnosti.

²²⁴ Nařízení vlády 451/2022 Sb., kterým se mění Nařízení vlády 276/2015, § 3 odst. 1.

²²⁵ Ust. § 104 zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů ve spojení s vyhláškou č. 277/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a ZSU příslušníků bezpečnostních sborů.

²²⁶ Ust. § 115 a násl. zák. č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve spojení s vyhláškou č. 346/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a za ZSU vojáků.

²²⁷ Součástí změny Nařízení 276/2015 je rovněž doplnění položky 2.11 do Přílohy 4, která představuje výčet nemocí z povolání.

V neposlední řadě jsou to i nedostatky jednotlivých úprav narážející na své vlastní limity znemožňující efektivní odčinění skutečných újem (k nedostatkům Metodiky podrobně v kapitole 2). V následujících podkapitolách se proto zaměřím na aktuální možnosti odčiňování psychické újmy dle Nařízení 276/2015.

3.2 Duševní útrapy v Nařízení 276/2015

3.2.1 Psychická újma jako přechodná újma na zdraví

Ustanovení § 1 odst. 1 Nařízení 276/2015 stanoví, že bolestí se rozumí tělesné a duševní strádání způsobené poškozením zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, včetně stresu, obtíží a psychických symptomů obvykle doprovázejících poškození zdraví, jakož i léčením a odstraňováním následků poškození zdraví, včetně komplikací vzniklých v příčinné souvislosti s pracovním úrazem či nemocí z povolání. Jedná se o definici víceméně shodnou s definicí bolesti dle Metodiky, dle které je součástí bolesti i *určitá míra nepohodlí, stresu a obtíží spojených s utrpěnou újmou*.²²⁸

Náhrada vytrpěné bolesti se shodně jako u Metodiky určí vynásobením počtu bodů přiřazených konkrétní položce (poškození zdraví) a hodnotou jednoho bodu. Nařízení 276/2015 sice na rozdíl od Metodiky obsahuje méně kapitol i položek (658 vs. 820), oba systémy jsou však v otázce bolestného založeny na stejném etiologickém přístupu i způsobu hodnocení a výpočtu náhrady. Podobnost systémů lze konstatovat i v otázce odčiňování psychické újmy, neboť ani Nařízení vlády 276/2015 neposkytuje poškozeným dostatečný základ pro efektivní odčinění tohoto typu újmy.

Jedinou položkou odčiňující přechodnou psychickou újmu je *Akutní depresivní a stresový syndrom potvrzený psychiatrickým pracovištěm*,²²⁹ která je hodnocena 100-200 body. Ačkoliv lze považovat za pozitivní, že Nařízení 276/2015 na rozdíl od Metodiky obsahuje alespoň nějakou položku věnující se psychické újmě, s ohledem na rozmanitost typů a intenzit psychických újem je třeba však i tuto úpravu považovat za nedostatečnou. Nařízení 276/2015 umožňuje při absenci adekvátní položky užít analogicky položku takového poškození zdraví, které je povahou, rozsahem, tíží a dopadem na bolest nejvíce srovnatelné.²³⁰ V praxi tak lékaři

²²⁸ Preambule Metodiky, bod V.

²²⁹ Příloha č. 1 k Nařízení vlády 276/2015, položka 22.

²³⁰ Ust. § 4 odst. 1 Nařízení vlády 276/2015.

psychickou újmu často hodnotí položkou *nitrolební poranění*,²³¹ které je dle zvolené podpoložky hodnoceno zpravidla 100-200 body, tedy shodně jako položka č. 22. Shodný přístup volí znalci i u chybějících položek Metodiky, když analogicky užívají *ložiskové poranění mozku (S063)* za 120 bodů nebo *nitrolební poranění (S069)* za 200 bodů.

Ani při akceptaci této analogie nicméně nelze považovat odčinění psychické újmy dle Nařízení 276/2015 za efektivní. Při maximální výši bodů v roce 2022 náhrada činila 50.000 Kč, po novelizaci v roce 2023 činí 78.652 Kč. U případů odčiňovaných dle Metodiky v případě analogického užití položky nitrolebního poranění, které je hodnoceno 200 body, bude poškozenému náležet částka 80.706 Kč. Vezmeme-li v potaz názor vyjádřený Nejvyšším soudem o možném doplnění Metodiky o položku *vážná duševní porucha vzniklá následkem traumatu potvrzená psychiatrickým pracovištěm* v rozsahu 60-300 bodů,²³² činila by náhrada přes 121.000 Kč, tedy o více než 42.500 Kč než v současné době umožňuje Nařízení 276/2015. Taková nerovnost je však dle již zmíněného nálezu Ústavního soudu neakceptovatelná.²³³ Jak se tedy poškozený zaměstnanec za současné právní úpravy může domoci spravedlivého odčinění?

V první řadě by měl hodnotící lékař zvážit, zda není na místě zvýšení bodové náhrady dle § 6 Nařízení 276/2015 z důvodu komplikací či náročného způsobu léčby. Navýšení lze aplikovat v rozsahu 10-50 % dle intenzity komplikací či náročnosti léčby. Nařízení 276/2015 však shodně jako Metodika počítá zejména s fyzickými komplikacemi jako jsou např. infekce ran, trombózy, embolie, proleženiny, dlouhodobá plicní ventilace či dlouhodobá dialýza. Ani při maximálním navýšení náhrady o 50 % (které by však v praxi jen velmi těžko s ohledem na důvody možného navýšení před soudem obstálo) by se poškozený nedomohl odškodnění ve stejné výši jako dle Metodiky. Navýšení náhrady pro komplikace tak poškozenému spravedlivou výši náhrady samo o sobě nezajistí, lze jej však doporučit alespoň pro účely mimosoudního uplatnění nároků tam, kde ke komplikacím skutečně došlo.

Jediný způsob, kterým se poškozený může domoci rovné náhrady, je uplatnit své právo na zvýšení náhrady dle § 271s odst. 1 ZP u soudu. Soud bude v souladu s nálezem II. ÚS

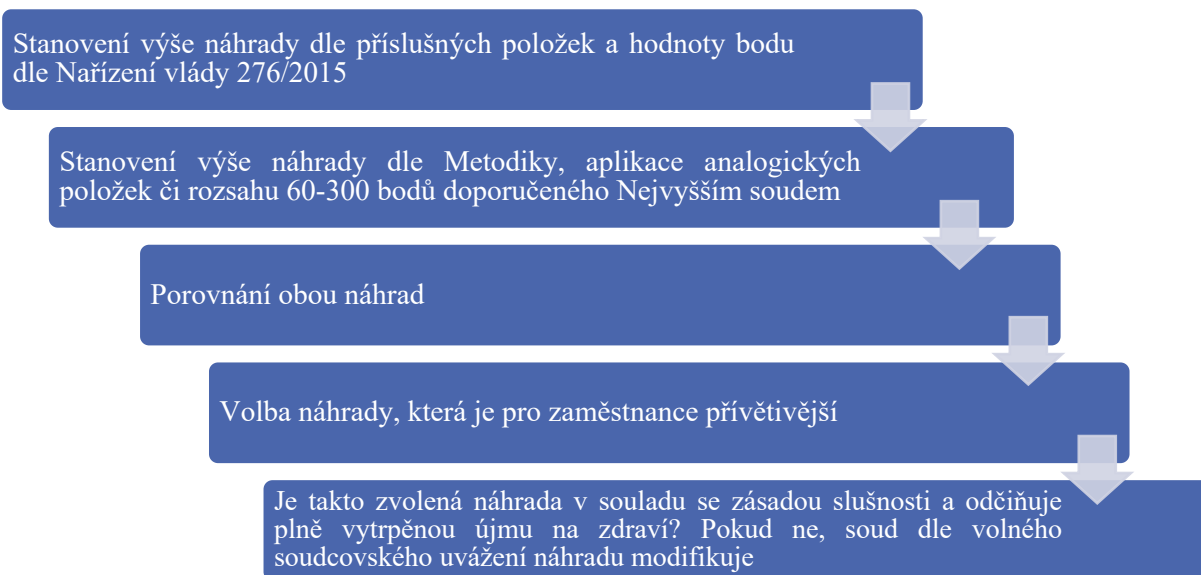
²³¹ Shodný postup zvolil lékař např. v řízen, jež bylo předmětem přezkumu ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/2020.

²³² Usnesení NS ze dne 31. 10. 2019, sp. zn. 6 Tdo 1309/2019.

²³³ Nález ÚS ze dne 15. 11. 2021, sp. zn. II. ÚS 2925/20.

2925/20 povinen vyložit § 271s ZP ústavně konformně tak, že poškozenému přizná náhradu nejméně ve výši, ve které by mu náležela dle Metodiky. Vzhledem k tomu, že Metodika však žádné položky pro odčinění psychické újmy neobsahuje, bude nucen užít analogicky existující položky, případně v souladu s rozhodnutím Nejvyššího soudu aplikovat rozsah 60-300 bodů dle intenzity utrpěné újmy (k jednotlivým způsobům stavení náhrady podrobněji v kapitolách 2.3.3 a 2.3.4). Je třeba zdůraznit, že uvedená náhrada má poškozenému náležet nejméně v této výši, soud tedy shodně jako v případě posuzování náhrady za újmu na zdraví dle OZ nemá pouze slepě aplikovat Nařízení 276/2015, resp. Metodiku, nýbrž musí na základě volného soudcovského uvážení zvolit takovou výši náhrady, která bude odpovídat skutečné intenzitě a podobě utrpěné újmy, jakož i zásadě slušnosti.

S ohledem na výše uvedené je zřejmé, že nález Ústavního soudu je jakousi pomocnou berličkou k narovnání dlouhou dobu trvající nerovnosti náhrad (která, byť v menším rozsahu, trvá i po novelizaci Nařízení 276/2015) a dává poškozeným zaměstnancům naději na dosažení spravedlivého odškodnění. Ačkoliv však umožňuje dosažení spravedlivé náhrady, výše popsany postup zdaleka není ideální, neboť vyžaduje zahájení soudního řízení. V takovém případě by se soud měl řídit následujícím schématem:

I přes vysokou pravděpodobnost, že by se zaměstnanec domohl tímto způsobem vyšší náhrady, nelze spoléhat na to, že tak v praxi zaměstnanci budou činit. V první řadě mnoho zaměstnanců žalobu nepodá jen z čisté nevědomosti o možnosti vyšší náhrady. Velké množství žalob však nelze očekávat ani v případě, že se o této možnosti dozví. Pro mnoho laiků je vedení

soudního řízení nepříjemnou záležitostí, obzvláště vyžaduje-li tento postup zpravidla vyhledání právní pomoci, úhradu těchto služeb a hrozbu hrazení nákladů řízení v případě neúspěchu. Neméně důležitým aspektem je rovněž již zmíněná povaha vztahu zaměstnanec – zaměstnavatel, neboť žalovat svého zaměstnavatele může negativně ovlivnit vztahy na pracovišti (na čemž nic nezmění ani fakt, že případná „msta“ ze strany zaměstnavatele je dle právních předpisů formálně zakázána).

Nejedná se přitom o zcela jednoduchý spor. Popsaný postup vyžaduje podání žaloby, ve které svůj nárok žalobce bude muset odůvodnit zejména rozsáhlou judikaturou Nejvyššího soudu a Ústavního soudu a Metodikou, která však není závazným právním předpisem. S ohledem na nadále rozdílnou hodnotu bodu budou náhrady dle Metodiky zpravidla vždy vyšší než dle Nařízení 276/2015, čímž se Nařízení 276/2015, jakožto právní předpis upravující způsob a výši náhrady újmy na zdraví, stává v současné chvíli minimálně co do náhrady bolestného de facto bezcenným. Tento stav je zcela jistě nežádoucí a z dlouhodobého hlediska neudržitelný, což potvrzuje mimo jiné skutečnost, že MPSV již v době publikace Nařízení 276/2015 počítalo s aplikací Metodiky i na případy pracovních úrazů, dodnes k tomu však nedošlo. S ohledem na Ústavním soudem akcentovanou zásadu rovnosti bude nezbytné, aby oba systémy odčinnování újmy na zdraví byly sjednoceny a zajišťovaly stejné podmínky a výši náhrad jak pro pracovněprávní, tak pro občanskoprávní vztahy. Konkrétní návrhy de lege ferenda jsou uvedeny v kapitole 4.

3.2.2 Psychická újma jako překážka lepší budoucnosti

Ztížením společenského uplatnění se dle Nařízení vlády 276/2015 rozumí „*trvalý nepříznivý vliv poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání a jeho trvalých následků a psychosociálních dopadů, které omezují nebo mění společenské uplatnění poškozeného v životě, zejména při uspokojování životních, pracovních, vzdělávacích a sociálních potřeb*“.²³⁴ Jazykovým výkladem tedy dospějeme k tomu, že trvalým následkem má být *následek* či *dopad* poškození zdraví, který je vymezen tím, jak *omezuje* či *mění společenské uplatnění poškozeného v životě*. Jedná se tedy o shodné pojetí ZSU, se kterým pracuje Metodika. V praxi však Nařízení 276/2015 toto pojetí nenaplnuje.

²³⁴ Ust. § 1 odst. 2 Nařízení 276/2015.

Jak již bylo řečeno, Metodika upustila v rámci ZSU od etiologického pojetí náhrady a vytvořila zcela nový systém, který by měl lépe reflektovat skutečná omezení a následky újmy na zdraví v životě poškozeného. Nařízení 276/2015 však setrvalo u etiologického přístupu, tedy přístupu založeném na příčině. Pro hodnocení ZSU je tak (zcela v rozporu s definicí ZSU dle Nařízení 276/2015) nerozhodné, jaké konkrétní omezení a následky u poškozeného nastaly, náhrada se řídí pouze příčinou utrpěné újmy zdraví. U ztráty sluchu tak například bude náležet shodné odškodnění malíři, dirigentovi i zpěvákovi bez ohledu na skutečnost, že zatímco malíř může nadále své povolání pravděpodobně plnohodnotně vykonávat, pro zpěváka a dirigenta bude znamenat ukončení dosavadní kariéry. V tomto ohledu je jistě vhodnější přístup zvolený Metodikou, neboť má-li se jednat o trvalé *následky*, mělo by se odčinění nároku řídit skutečnými následky, nikoliv jejich příčinou. Toto pojetí pak dle mého názoru rovněž lépe naplňuje požadavek úplné náhrady újmy na zdraví judikovaný ÚS, neboť přesněji reflektuje skutečný dopad újmy na zdraví na zdravotní stav a život poškozeného.

Náhrada ZSU dle Nařízení 276/2015 se shodně jako u bolestného stanoví počtem bodů přiřazeným dané položce poškození zdraví vynásobeným hodnotou bodu odpovídající 1 % průměrné hrubé mzdy za 1.-3. čtvrtletí předcházejícího kalendářního roku.²³⁵ Vzhledem k tomu, že Metodika u ZSU od sazebníku náhrad i bodového systému upustila, je porovnání náhrad dle Nařízení 276/2015 a Metodiky v případě ZSU složitější. Do konce roku 2022 bylo možné kritiku Ústavního soudu o fixní výši bodu stanovenou v Nařízení 276/2015 vztáhnout i na náhrady ZSU. Náhrady ZSU dle Metodiky totiž rovněž byly flexibilní, když se shodně jako u bolestného každoročně zvyšovaly úměrně s nárůstem průměrné mzdy. Zatímco v roce 2014 se ZSU stanovilo ze základu (odpovídající 100% vyřazení poškozeného ze života) ve výši 10.051.200 Kč, pro rok 2023 se vychází z částky 16.141.200 Kč. K navýšení náhrad za dobu existence Metodiky tak došlo již o více než 50 %, hodnota bodu dle Nařízení 276/2015 však zůstala sedm let, až do 31. 12. 2022, nezměněna. Novela Nařízení 276/2015 s účinností k 1. 1. 2023 tak přinesla významné zvýšení náhrad, rozdíly však nadále budou přetrvávat zejména z důvodu zásadní rozdílnosti obou systémů.

K hodnocení ZSU dle Nařízení vlády 276/2015 má dojít zpravidla rok od poškození zdraví, je-li zřejmé, že poškození zdraví je trvalé a další lékařskou péčí již nedojde ke zlepšení či

²³⁵ Ust. § 3 Nařízení 276/2015.

stabilizaci zdravotního stavu.²³⁶ Nařízení 276/2015 rovněž umožňuje opakované hodnocení nároku v případě zhoršení zdravotního stavu, v takovém případě dojde k započtení náhrady, která již byla poskytnuta na základě předchozího hodnocení.²³⁷ V tomto se Nařízení 276/2015 i Metodika shodují, liší se však co do osob, které jsou oprávněny ZSU posoudit.

Jak již bylo řečeno, za účelem hodnocení ZSU dle Metodiky vzniklo zcela nové znalecké odvětví v oboru zdravotnictví, a to odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví.²³⁸ Nárok by měl tedy hodnotit pouze znalec, ačkoliv Nejvyšší soud připustil u méně složitých případů jako podklad pro rozhodnutí soudu i odborné vyjádření²³⁹ a Ústavní soud podmínku znaleckého posudku zpochybnil.²⁴⁰ Hodnocení ZSU jsou však dle Nařízení 276/2015 oprávněni vypracovat:

- poskytovatel zdravotních služeb, který poškozenému poskytoval zdravotní služby v souvislosti s utrpěnou újmou na zdraví,
- praktický lékař,
- poslední poskytovatel zdravotních služeb, který poskytoval služby v souvislosti s újmou na zdraví, bylo-li poskytovatelů více a poškozený nemá praktického lékaře.²⁴¹

Hodnotící lékaři při posuzování nároku mají vycházet z lékařských zpráv a nálezů, je-li to nezbytné, rovněž z výpisu ze zdravotnické dokumentace vedené praktickým lékařem, osobního vyšetření a případných aktuálních vyšetření.²⁴² V tomto se Nařízení 276/2015 a Metodika opět liší, neboť v případě Metodiky znalci poškozeného osobně vyšetřit musí, v opačném případě je znalecký posudek zatížen vadou. Nařízení 276/2015 je tedy v otázce hodnocení ZSU benevolentnější, když umožňuje nárok posoudit de facto kterémukoliv z ošetřujících lékařů, včetně lékaře praktického. Poškození tak nejsou limitováni kapacitou znalců (natož požadavkem na shodu jejich kmenové odbornosti), ani zatížení náklady na vypracování znaleckých posudků (ačkoliv tyto by měl nést případně zaměstnavatel, resp. pojistitel odpovědnosti).

²³⁶ Ust. § 7 odst. 1 Nařízení 276/2015.

²³⁷ Tamtéž, § 7 odst. 3 a 4.

²³⁸ Podrobněji viz kapitola 2.4.

²³⁹ Rozsudek NS ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1485/2020.

²⁴⁰ Nález ÚS ze dne 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/22.

²⁴¹ Ust. 8 odst. 1 písm. a) Nařízení 276/2015.

²⁴² Tamtéž, § 8 odst. 2.

Nařízení 276/2015 je rovněž k poškozeným vstřícnější v otázce odčiňování trvalé psychické újmy formou ZSU. Zatímco bolestné obsahuje pouze jedinou položku věnující se psychické újmě a lékaři jsou nuceni aplikovat analogicky jiné položky, u ZSU mají na výběr ze tří položek, které jsou dále děleny dle intenzity. Jak již bylo uvedeno v kapitole 2.4.2, psychické poruchy trvalého rázu dělíme na organické (způsobeny organickou změnou tkáně) a neurotické (způsobeny vnějšími vlivy, nejčastěji traumatickými událostmi).

Organické poruchy jsou dle Nařízení 276/2015 odčiňovány buď položkou *1.6 postkomoční syndrom* v hodnotě 400 bodů nebo položkami *1.7-1.11 následky poranění hlavy a neurotraumat v oblasti duševních poruch a poruch chování podle rozsahu a tíže následků (ověřené psychiatrickým pracovištěm)* v rozsahu 800–6000 bodů v návaznosti na intenzitu poruchy od lehkého stupně (800 bodů) až po úplnou ztrátu duševních kompetencí (6000 bodů).

Neurotické poruchy jsou odčiňovány pomocí položek *1.12-1.15 Duševní poruchy po jiných těžkých poraněních kromě poranění hlavy a mozku nebo vážné duševní poruchy vzniklé působením otřesných zážitků nebo jiných nepříznivých psychologických činitelů a tísnivých situací podle rozsahu a tíže následků (ověřené příslušným psychiatrickým pracovištěm)* v rozsahu 800–3000 bodů dle intenzity poruchy od lehkého stupně (800 bodů) až po zvlášť těžký stupeň (3000 bodů). Níže uvedená tabulka vyjadřuje porovnání výše náhrad odpovídající bodům dle Nařízení 276/2015 vynásobenou hodnotou bodu dle Nařízení 276/2015 před novelou, po novele a v případě, že by byla hodnota bodu stejná jako hodnota bodu dle Metodiky (zaokrouhлено na tisíce):

POLOŽKA	POČET BODŮ	NÁHRADA 250 KČ/BOD DO 31. 12. 2022	NÁHRADA 393,26 KČ/BOD OD 1. 1. 2023	NÁHRADA 403,53 KČ/BOD OD 1. 1. 2023
Postkomoční syndrom	400	100.000 Kč	157.000 Kč	161.000 Kč
Následky poranění hlavy a neurotraumat	800–6000 dle intenzity	200.000 Kč až 1.500.000 Kč	315.000 Kč až 2.360.000 Kč	323.000 Kč až 2.421.000 Kč
Duševní poruchy po jiných těžkých poraněních či vzniklé působením otřesných zážitků	800–3000 dle intenzity	200.000 Kč až 750.000 Kč	315.000 Kč až 1.180.000 Kč	323.000 Kč až 1.211.000 Kč

Zaměříme-li se na organické poruchy, lze náhrady považovat za srovnatelné s náhradami dle Metodiky. V modelovém případě (str. 75) stanovená náhrada dle Metodiky činila cca 931.000 Kč, v konkrétním případě řešeném soudní praxí, ve kterém se organická porucha projevovala ve velkém rozsahu, činila cca 1,68 milionu Kč. Srovnatelnost náhrad je dána především oblastmi, ve kterých se organické poruchy zpravidla projevují – poruchy učení, paměti, komunikace, mezilidských vztahů aj. Tyto domény jsou v Metodice dostatečně reflektovány a Metodika proto umožňuje jejich odčinění. S ohledem na zcela odlišné způsoby hodnocení nároku u obou systémů (paušální počet bodů u Nařízení 276/2015 v. domény u Metodiky) však budou rozdíly v náhradách i po novelizaci hodnoty bodu přetrvávat, což nadále bude způsobovat porušení principu rovnosti. Soudy by proto měly, v souladu s již zmíněným judikátem Ústavního soudu zajistit, aby výše náhrad ZSU dle Nařízení vlády 276/2015 byla poskytována nejméně ve stejné výši v jaké by náležela dle Metodiky.

Tohoto požadavku lze docílit paralelním vypracováním posudku ZSU znalcem dle Metodiky a porovnáním obou náhrad. Domnívám se však, že takové řešení může být zejména při mimosoudním řešení sporu nákladné a zdlouhavé. Alternativní možností je proto vyhledání konkrétní položky ZSU dle Nařízení vlády 276/2015 a vynásobení počtu bodů hodnotou bodu dle Metodiky, bude-li i po novele Nařízení 276/2015 vyšší. Nejedná se sice o komplexní řešení, je však natolik snadné, aby bylo bez potíží aplikovatelné vždy a zajistilo zaměstnancům alespoň částečné vyrovnání rozdílných náhrad. Postup odčinění ZSU dle Nařízení vlády 276/2015 by tedy měl v případě soudního řízení vypadat následovně:

Stanovení náhrady dle položek a bodu dle Nařízení vlády 276/2015

Vynásobení hodnotou bodu bolestného pro daný rok Metodiky, je-li vyšší než dle Nařízení 276/2015

Porovnání takto stanovené náhrady s náhradou ZSU dle Metodiky

Volba náhrady, která je pro zaměstnance příznivější

Je náhrada v souladu se zásadou slušnosti a odčituje plně vytrpěnou újmu na zdraví? Pokud ne, soud dle volného soudcovského uvážení náhradu modifikuje

Z důvodu procesní ekonomiky je jistě možné, aby soud v případě řízení o zvýšení náhrady dle § 271s ZP body č. 2, 3 a 4 přeskočil a náhradu stanovenou dle Nařízení 276/2015 modifikoval (zvýšil) tak, aby naplňovala požadavek zásady slušnosti a plně odčinovala utrpěnou újmu na zdraví. Komparace s náhradou ZSU stanovenou dle Metodiky může být však pomocným nástrojem pro soud k naplnění těchto požadavků, neboť výkladem *a contrario* lze dojít k závěru, že náležela-li by zaměstnanci náhrada ZSU nižší než „běžnému“ občanovi, nejednalo by se o náhradu „slušnou“ a zásada slušnosti by nebyla naplněna (navíc by tím byla porušena zásada rovnosti stanovená Listinou a judikovaná již výše zmíněným nálezem Ústavního soudu).

Tento postup (přeskočení bodu č. 3 a 4) bude soud zřejmě nucen aplikovat zejména v případech hodnocení ZSU u neurotických poruch. Jak již bylo uvedeno, neurotické poruchy jsou mnohdy asymptomatické a nelze je objektivně ověřit diagnostickými postupy. I přes množství oblastí a domén, které Metodika pro náhradu ZSU nabízí, je její systém pro neurotické poruchy limitující do té míry, že jejich odčinění v mnoha případech zcela vylučuje. To je zapříčiněno zejména rozmanitostí příčin a projevů těchto poruch, které domény v mnoha případech vůbec nereflktují. Jak bylo podrobně rozebráno v kapitole 2.4.2, náhrady těchto poruch dle Metodiky variují od poruch způsobených dopravními nehodami u hromadných prostředků (cca 55.000 Kč), nehod automobilů (cca 110.000 Kč), znásilnění (cca 242.000 Kč) až po úplné vyloučení náhrad – např. PTSD způsobená napadením zvířetem, přenos nakažlivé nemoci z matky na dítě, zohyzdění (způsobující např. ztrátu sebevědomí, potíže s navázáním mezilidských vztahů, úzkostné stavy) až po syndrom týraného dítěte (CAN), projevující se např. útekem z domova, chozením „za školu“, zhoršením prospěchu ve škole, vyhýbáním se vrstevníkům, pomočováním aj. Všechny tyto projevy Metodika není schopna z důvodu absentujících domén reflektovat, čímž dochází většinou k úplnému vyloučení náhrad a tento nedostatek je v praxi řešen přiznáním náhrady DNÚ. V takovém případě je komparace náhrady dle Nařízení 276/2015 a Metodiky neefektivní, ne-li přímo bezpředmětná.

Jak již bylo uvedeno, neurotické poruchy lze hodnotit položkou *Duševní poruchy po jiných těžkých poraněních kromě poranění hlavy a mozku nebo vážné duševní poruchy vzniklé působením otřesných zážitků nebo jiných nepříznivých psychologických činitelů a tísnivých situací podle rozsahu a tíže následků* v rozsahu 800-3000 bodů. Hodnotící lékař tedy není nucen (většinou analogicky) podřazovat jednotlivé projevy poruch pod některou z domén lidského

života jako v případě Metodiky, pouze je v jejich souhrnu ohodnotí jedním ze stupňů intenzity a odpovídajícím počtem bodů. Rozsah náhrad od 315.000 Kč do 1.180.000 Kč je pak dostatečně flexibilní pro zohlednění různých intenzit poruch. Bude-li i tak soud považovat náhradu za nedostatečnou, nic mu nebrání, aby v souladu s výše nastíněným postupem na základě § 271s ZP náhradu dle vlastního uvážení zvýšil.

3.3 Další nemajetková újma v pracovněprávních vztazích

Občanský zákoník zakotvuje odčinění DNÚ v § 2958 OZ společně s bolestným a ZSU. Zákoník práce však v otázce újmy na zdraví zakotvuje v § 271c ZP pouze dva z těchto nároků, a to bolestné a ZSU. Mohlo by se tedy zdát, že na náhradu DNÚ nemají zaměstnanci nárok, a to ze dvou důvodů. Pokud by zákonodárce měl v úmyslu nahrazovat jim rovněž DNÚ, mohl tento nárok v zákoníku práce rovněž uvést. Dalším argumentem je Nejvyšším soudem opakovaně judikovaná specialita vztahu ZP a OZ, která vylučuje subsidiární užití OZ na pracovněprávní vztahy, a to zejména s odkazem na skutečnost, že náhrada škody a nemajetkové újmy v části jedenácté ZP je dle jeho názoru úpravou komplexní, kterou třeba považovat za kogentní bez možnosti se od ní odchýlit.²⁴³ S tímto názorem se však neztotožňuje nejen velká část odborné veřejnosti, ale rovněž Ústavní soud.

Ust. § 4 ZP stanoví, že pracovněprávní vztahy se řídí zákoníkem práce, nelze-li jej použít, řídí se občanským zákoníkem, a to vždy v souladu se zásadami pracovněprávních vztahů. Ty jsou vyjádřeny převážně v §1a ZP a řadí se mezi ně zvláštní ochrana zaměstnance, uspokojivé a bezpečné podmínky pro výkon práce, spravedlivé odměňování, řádný výkon práce zaměstnancem, rovné zacházení se zaměstnanci a zákaz diskriminace. Nelze přitom říct, že aplikace OZ v otázce odčínování újmy na zdraví by některou z těchto zásad porušovala, spíše naopak.

Ust. § 269 ZP stanoví povinnost zaměstnavatele nahradit zaměstnanci škodu a nemajetkovou újmu vzniklou pracovním úrazem, jestliže vznikla při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ní. V následujících ustanovení sice stanoví jednotlivé druhy nároků, tento výčet však dle mého názoru nelze považovat za taxativní. S ohledem na nedostatky uvedené v kapitolách 3.2.1 a 3.2.2 je zřejmé, že Nařízení 276/2015 není komplexním nástrojem pro odčinění veškerých újem na zdraví vzniklých z pracovních úrazů. V případě, že by soud

²⁴³ Rozsudek NS ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. 21 Cdo 4556/2016.

byl limitován striktně obsahem Nařízení 276/2015, mnoha poškozeným by se nedostalo spravedlivé náhrady, a to ani při aplikaci § 271s ZP (neexistuje-li totiž odpovídající položka v některé z příloh Nařízení 276/2015, neexistuje ani výše náhrady a není tedy ani co zvýšit).

Nelze tedy přisvědčit názoru Nejvyššího soudu, že část jedenáctá zákoníku práce je komplexní úpravou. Neexistuje totiž žádný důvod, proč by zaměstnanci, který utrpěl újmu na zdraví, mělo být kompenzováno méně nároků a nižší částkou než poškozenému v rovině občanskoprávní. Domnívám se proto, že právě s odkazem na požadavek zvýšené ochrany zaměstnance vyjádřený v § 1a písm. a) ZP je třeba v souladu s § 4 ZP subsidiárně OZ aplikovat, a to tam, kde Nařízení 276/2015 neposkytuje zaměstnanci náležitou ochranu ve formě spravedlivé a úplné náhrady újmy na zdraví. Vyloučením subsidiarity by naopak došlo k porušení čl. 7 Listiny, tedy nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí, mnohokrát Ústavním soudem judikovaným principem nezbytnosti úplné náhrady újmy na zdraví, jakož i porušení principu rovnosti vyjádřeném v čl. 1 Listiny způsobeném neodůvodněnou rozdílnou výší náhrad. Lpění na restriktivním výkladu zákoníku práce ze strany Nejvyššího soudu pak nemůže ve světle porušování ústavních principů obstát.

Otázka subsidiarity OZ na případy náhrad plynoucích z pracovních úrazů a její ústavněprávní aspekty se objevila v roce 2021 i v řízení před Ústavním soudem, ve kterém se stěžovatel, který utrpěl důsledkem pracovního úrazu amputaci dolní končetiny, PTSD, depresivní reakci na polytrauma a organickou kognitivní poruchu, domáhal před obecnými soudy náhrady duševních útrap ve výši 750.000 Kč z titulu § 2956 OZ.²⁴⁴ Hned v úvodu svého nálezu ÚS připomněl, že zdraví patří mezi nejvýznamnější faktory ovlivňující kvalitu lidského života a je jedním ze základních předpokladů pro požívání ostatních práv, z toho důvodu je chráněno nejen čl. 7 Listiny, ale rovněž čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech. S odkazem na svůj nález z roku 2012²⁴⁵ připomněl, že součástí tohoto práva je i pozitivní závazek státu zajistit ochranu zdraví jednotlivce nejen v oblasti veřejnoprávní (trestněprávní), ale i v soukromoprávní oblasti zakotvením povinnosti škůdce nahradit poškozenému utrpěnou újmu na zdraví. Aby byla ochrana, kterou soudní moc poskytuje právu na tělesnou a duševní integritu podle čl. 7 Listiny, skutečná a účinná, je třeba vycházet z toho, že původce újmy je povinen tuto újmu plně nahradit.

²⁴⁴ Nález ÚS ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20.

²⁴⁵ Nález ÚS ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11.

Při posuzování konkrétních skutkových okolností případu dále ÚS shledal, že stěžovatel se nesprávně domáhal náhrady duševních útrap dle § 2956 OZ, když se jich měl domáhat z titulu náhrady újmy na zdraví dle § 2958 OZ jako DNÚ. Odškodnění, které se stěžovateli dostalo za jeho psychické strádání dle Nařízení 276/2015 ve výši 15.000 Kč (analogicky dle položky nitrolebního poranění) považoval za zcela neadekvátní, když uvedl:

„Ústavní soud považuje vzhledem k ústavně garantovanému principu plné náhrady újmy na zdraví za nepřijatelné, aby duševní strádání způsobené psychickou újmou bylo výše popsáním způsobem marginalizováno pouze z důvodu, že soudy při vyčíslení újmy na zdraví postupují podle tabulky, která na jednu stranu obsahuje několik desítek položek podrobně vymezujících újmu na těle a s ní spojené strádání, psychickou újmu však vůbec nezohledňuje. Stejným deficitem ostatně trpí, v relaci k nyní posuzované věci, i Metodika, která v části B neobsahuje ani jednu položku vymezující duševní bolestivé stavy.“

Ústavní soud tak v postupu obecných soudů shledal porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces a uložil soudům v dalším řízení v souladu s nálezem a antropocentrickým pojetím lidských práv vyjádřeným v § 3 OZ s důrazem na ochranu lidského života, zdraví a osobnostních statků a práva člověka žít podle svého (§ 81 OZ) nalézt spravedlivé řešení odčinění utrpěné újmy stěžovatele, a to např. i formou subsidiární aplikace OZ.

Nárok na náhradu DNÚ v pracovněprávních vztazích dle OZ dále podpořil ve své práci i Mališ s odkazem na nezbytnost zaplnění mezery, kterou představuje její absence v zákoníku práce.²⁴⁶ Její subsidiární aplikaci podpořil i Elischer a kolektiv s odkazem na § 2971 OZ, tedy v případech, kdy to zdůvodňují zvláštní okolnosti, byla-li újma způsobena z hrubé nedbalosti nebo úmyslně z touhy ničit, ublížit či zvláště zavrženímhodné pohnutky.²⁴⁷ Aplikaci DNÚ v případech pracovních úrazů podpořil i Jirásko s odkazem na princip jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu, když svůj názor opřel mj. o nález Ústavního soudu z roku 2012:

„V duchu takto vyložených principů je nutno vykládat také institut náhrady škody na zdraví. Jestliže zásada jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu zapovídá odlišný přístup

²⁴⁶ MALIŠ (2021), *op. cit.*, s. 131.

²⁴⁷ ELISCHER (2020), *op. cit.*, s. 222.

*k obdobným právním institutům v jednotlivých právních odvětvích, odlišný výklad tohoto institutu v právu občanském a pracovním postrádá své opodstatnění. V obou případech se jedná o institut upravený odvětvím soukromého práva, přičemž individuální pracovní právo, tj. právo upravující právní vztahy mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, vzešlo z lůna práva občanského a má také k tomuto právnímu odvětví nepochybně nejbližší. Ačkoli pracovní právo obzvláště zdůrazňuje svou ochrannou funkci, protože historicky vzniklo za účelem ochrany slabší smluvní strany pomocí omezení smluvní volnosti zaměstnavatele jakožto strany silnější, není důvodu přistupovat jinak k obdobnému institutu upravenému občanským právem a poskytovat nižší stupeň ochrany jenom proto, že občanské právo ochrannou funkci výslovně neplní, resp. spíše zvýrazňuje příbuzné zásady prevence a zásady neminem laedere (nikoho nepoškozovat), které sledují obdobný cíl. V obou případech o ochranu žádá jedinec, který při vedení soukromého života sledujícího dosažení osobních cílů a dosažení pro něj žádoucích statků byl dotčen na své tělesné integritě protiprávním jednáním jiného.*²⁴⁸

V kontextu výše uvedeného nelze než konstatovat, že zaměstnanci mají právo nejen na náhradu bolestného a ZSU, ale i další nemajetkové újmy. Má-li zaměstnanec požívat právo zvýšené ochrany, neexistuje žádný legitimní důvod, aby mu v případě újmy na zdraví, tedy otázky tak závažné a citlivé jakým je zásah do jeho osobní integrity, byla nahrazována újma v užším rozsahu než jakémukoliv jinému poškozenému, jehož újma je odčítána dle občanského zákoníku. V tomto kontextu je třeba trvat na tom, aby zaměstnanci náležela náhrada stejných nároků, které jsou vymezeny v kapitolách 2.3 a 2.4 a není-li možné některý z těchto nároků odčinit dle pracovněprávních předpisů (tedy na základě Nařízení 276/2015 či postupy popsány v kapitolách 3.2.1 a 3.2.2), je třeba je odčinit jako další nemajetkovou újmu s odkazem na § 269 ZP ve spojení s § 4 ZP a dále subsidiárně dle § 2958 OZ, resp. § 2956 OZ. V praxi se bude jednat zejména o případy psychické újmy nedosahující intenzity újmy na zdraví (duševní poruchy), tedy např. traumatické zážitky vzniklé při výkonu pracovních povinností (např. stane-li se zaměstnanec obětí loupežného přepadení nebo je-li držen jako rukojmí, ačkoliv není zraněn) či zmeškané události.

Pouze takové zajištění práv zaměstnanců ve shodném rozsahu, jakými jsou nadáni běžní občané, zajistí plnohodnotné naplnění principu rovnosti (čl. 1 Listiny), práva na nedotknutelnost osoby a soukromí (čl. 7 Listiny), práva na respektování soukromého

²⁴⁸ Nález ÚS ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11.

a rodinného života (čl. 8 EÚLP), jakož i principu úplné náhrady újmy na zdraví judikovaného Ústavním soudem.

S ohledem na výše uvedené nelze než uzavřít, že Nařízení 276/2015, shodně jako Metodika, není komplexním a efektivním nástrojem pro zajištění spravedlivé a úplné náhrady újmy na zdraví zaměstnancům (a dalším osobám odškodňovaným dle tohoto předpisu) a v praxi naráží na své limity, jejichž korekce vyžaduje poněkud kostrbatý postup spočívající v subsidiárním užití OZ, analogie v rámci Nařízení 276/2015 i Metodiky a výklad právních předpisů nikoliv dle jejich obsahu, nýbrž v souladu s ústavními principy a judikaturou Ústavního soudu a Nejvyššího soudu. Je tedy zřejmé, že Nařízení 276/2015, shodně jako Metodika, vyžaduje rozsáhlou revizi. Konkrétní návrhy de lege ferenda jsou předmětem páté kapitoly.

4. Dispozice s nárokem na náhradu újmy na zdraví

Jedním z cílů této práce je nalezení vhodného řešení, které umožní spravedlivé odčinění co nejširšího spektra újmy na zdraví. Stanovením odpovídající a spravedlivé výše náhrady to však zpravidla nekončí. Pro poškozeného je rovněž důležitý způsob uplatnění nároku, dispozice s ním a možnosti jeho vymáhání. Tato kapitola se proto věnuje vybraným aspektům dispozice s nárokem, a to přechodu, postoupení a promlčení.

4.1 Přechod

Ustanovení § 579 odst. 2 ObčZ stanovilo: *Smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu; zanikne i právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění.* Právo na náhradu újmy na zdraví jakožto pohledávka poškozeného (věřitele) za škůdcem (dlužníkem), tak zanikalo smrtí poškozeného a na dědice nepřicházelo. Vzhledem ke zcela jasnému znění tohoto ustanovení, které nepřipouštělo jiný výklad, převzala toto pojetí i judikatura v souvislosti s otázkou účastenství v řízení. Zemřel-li poškozený v průběhu řízení, ztratil způsobilost být jeho účastníkem a soud řízení v souladu s § 107 zák. č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, zastavil. Tento postup potvrdil opakovaně i Nejvyšší soud v případech smrti dovolatelů během dovolacích řízení.²⁴⁹

Deklarovanou diskontinuitou ObčZ a OZ však došlo k zásadním změnám, včetně otázky přechodu nároku. Ustanovení § 2009 odst. 2 OZ stanoví: *Smrtí věřitele právo zanikne, bylo-li plnění omezeno jen na jeho osobu.* Dovětek o zániku bolestného a ZSU tedy OZ již neobsahuje. Hulmák a kolektiv za příklady práv vázaných na osobu věřitele označují „*úkony související přímo s tělesným či duševním stavem daného věřitele jako člověka (např. objednané zdravotní služby, zákrok estetické chirurgie, pobyt v léčebně atp.), případně plnění účelově navázaná na ryze osobní preference či zájem věřitele.*“²⁵⁰ Mezi další příklady řadí práva vzniklá z příkazní smlouvy, osobní služebnosti, výživné či osobnostní práva.²⁵¹ Do práv zanikajících smrtí věřitele poté řadí i náhradu při újmě na přirozených právech člověka, včetně náhrad

²⁴⁹ Např. usnesení NS ze dne 26. 1. 2010, sp. zn. 25 Cdo 2/2008 či usnesení NS ze dne 1. 8. 2008, sp. zn. 25 Cdo 3514/2007.

²⁵⁰ ŠILHÁN, Josef. § 2009 [Smrt dlužníka nebo věřitele]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1235, marg. č. 19.

²⁵¹ Tamtéž.

při ublížení na zdraví,²⁵² aniž by se zabývali obecnou diskontinuitou ObčZ a OZ, rozdílným zněním § 579 ObčZ a § 2009 OZ či své stanovisko jakkoliv blíže odůvodnili. Povaha nároku, resp. skutečnost, zda je nárok vázán pouze na osobu věřitele, je přitom pro dispozici s nárokem zcela zásadní.

Povaze nároku na náhradu nemajetkové újmy se podrobně věnoval Doležal.²⁵³ Upozornil, že povaha nároku byla zpravidla odvozována od funkce náhrady – byla-li vnímána jako sankční, převod či přechod práva zpravidla nebyl možný. Byla-li funkce náhrady vnímána jako kompenzační, byla možnost převodu či přechodu práva akceptována. Právní teorie však byla co do funkce náhrady újmy na zdraví nekonzistentní, a to již za doby ABGB (např. zatímco Pfaff považoval funkci náhrady za kompenzační, Unger ji považoval za sankční).²⁵⁴ K povaze nároku Doležal dále uvádí:

„Československá i česká doktrína téměř shodně tvrdí, že nárok na náhradu přísluší pouze příslušné osobě, poškozenému a je spjat výlučně s touto osobou, aniž by toto tvrzení bylo podrobněji odůvodněno. Samozřejmě lze argumentovat zejména skutečností, že zdraví a zásah do něj je vždy spjato s konkrétní poškozenou osobou, neboť zásah se projeví vždy přímo ve sféře života tohoto poškozeného. Na druhou stranu je ale zejména v případě náhrady bolestného a ZSU možno argumentovat tím, že poskytnutá peněžitá náhrada reálně odpovídající vzniklé újmě je pojmově vyloučena a odškodnění spočívá spíše v možnosti porízení si takového komfortu a výhod, které se jeví jako vyrovnání způsobené újmy, čímž je výsostná spjatost s osobou poškozeného relativizována. Právě s ohledem na případný kompenzační charakter náhrady je možno zpochybňovat vázanost nároku na osobu poškozeného.“²⁵⁵

Svůj názor dále Doležal opírá o německý a rakouský právní řád, ve kterých je tento typ nároku plně převoditelný a rovněž přechází na dědice. Rovněž upozorňuje, že zatímco přechod na dědice škůdce je v mnoha právních řádech již běžně akceptován, převod či přechod nároku na straně poškozeného je dodnes nejednotný.²⁵⁶

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ DOLEŽAL, Tomáš. Několik poznámek k problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice. Časopis zdravotnického práva. Vol 6, No 1 (2016), ISSN 1804-8137.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Tamtéž.

O nejednotnosti názorů svědčí např. skutečnost, že Pavelek zastává v otázce zániku práva smrti věřitele jiný názor než Hulmák, tedy že právo na náhradu újmy na zdraví smrtí věřitele nezaniká, což zdůvodňuje zejména rozdílností textace § 579 ObčZ a § 2009 OZ a judikaturou.²⁵⁷ Za doby účinnosti ObčZ sice právo smrtí poškozeného zanikalo a na dědice nepřecházelo (§ 579 odst. 2 ObčZ ani soudům neumožňoval jiný výklad), Vrchní soud v Olomouci však náhradu nemajetkové újmy v penězích poskytovanou dle § 13 odst. 2 ObčZ za zásah do osobnostních práv označil za právo majetkové povahy.²⁵⁸ Právo na náhradu újmy na zdraví se sice řídilo jiným ustanovením (§ 444 odst. 3 ObčZ), doktrína však trvala na zachování stejného právního režimu jako pro osobnostní práva: „...zkoumané právo na peněžité zadostiučinění je třeba pro jeho povahu podřídít de lege lata stejnému právnímu režimu, jakému jinak podléhají všechna práva omezená na osobu věřitele, tj. práva osobní povahy (§ 579 odst. 2). Tento režim platí i u těch práv, která jsou za účelem zamezení případným pochybnostem v tomto ohledu dnes výslovně upravena, tj. právo na peněžité vyvážení a zmírnění vytrpěných bolestí a právo na odškodnění ZSU – § 579 odst. 2; svou povahou sem patří i jednorázové odškodnění podle § 444 odst. 3.“²⁵⁹

Švestka ve svém komentáři dále připustil, že právo poškozeného na peněžitou satisfakci se přibližuje reparační funkci majetkového práva, je však dle jeho názoru natolik spjato s danou fyzickou osobou, že je třeba trvat na tom, že její smrtí zaniká.²⁶⁰ Tento názor však vyjádřil v době účinnosti ObčZ, proto uvedl: „Uvažováno de lege ferenda je tento stav neodůvodněnou prémie pro toho, kdo do osobnostních práv zemřelé fyzické osoby neoprávněně zasáhl, a tím výhodou pro původce neoprávněného zásahu na úkor cizí fyzické osoby, které byla způsobena újma. Připravovaná úprava nového občanského zákoníku by proto měla i právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích po zemřelé osobě přiznat osobám podle § 15, resp. jejich rozšířenému výčtu (srov. výklady u § 15). Část teorie ostatně již dnes uvažuje, že tomuto závěru platné znění § 15 svým obsahem nebrání; rovněž např. návrh novely rakouského deliktního práva u nároků na náhradu ideální škody výslovně stanoví, že je lze postoupit a dědit.“²⁶¹

²⁵⁷ PAVELEK, Ondřej. Přechod nároku na bolestné a náhrady za ztížení společenského uplatnění: aktuální otázky. Ad Notam, 2017, č. 4, s. 6-9.

²⁵⁸ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 1 Co 63/2003.

²⁵⁹ ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol., Občanský zákoník I, II. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 202.

²⁶⁰ Tamtéž.

²⁶¹ Tamtéž.

Nelze než názoru Švestky přisvědčit. Zaniká-li totiž právo poškozeného okamžikem jeho smrti, i přes to, že bylo řádně uplatněno v soudním řízení, může být škůdce veden snahou řízení záměrně protahovat a „vyčkat“ smrti žalobce, aby odpadl žalobní nárok a řízení bylo zastaveno. Toto pojetí pak nebylo problematické jen po dobu vedení řízení, ale i v případě pravomocných rozhodnutí, neboť zaniklo-li právo smrtí věřitele, odpadl titul, na základě kterého měl dlužník plnit. I po pravomocném rozhodnutí tak dlužník (škůdce) mohl být veden snahou oddálit dobrovolné plnění dluhu či jeho úspěšné vymáhání s vidinou, že titul v budoucnu odpadne a on nebude muset svůj dluh plnit (buď vůbec, anebo v co nejmenší míře).

Pavelek však poukazuje i na možná rizika přechodu nároku.²⁶² V první řadě upozorňuje, že kompenzační funkce má být plněna vůči poškozenému, nikoliv třetím osobám (jejím dědicům). Popisuje událost, kdy při dopravní nehodě dojde ke zranění dítěte, kterému má být vyplacena náhrada ZSU, v průběhu soudního řízení však zemře, jeho rodiče vstoupí do řízení jako procesní nástupci, zároveň jim však vznikne právo na náhradu duševních útrap z titulu úmrtí osoby blízké dle § 2959 OZ. Takový případ považuje za obohacení pozůstalých a de facto dvojí sankci pro škůdce. Domnívám se však, že tento příklad není zcela vhodný. Předně je třeba uvést, že k hodnocení a vzniku nároku ZSU dochází zpravidla rok od úrazu, resp. v momentě kdy je stav poškozeného ustálen. Pokud by byl stav poškozeného dítěte na tolik vážný, aby bylo v přímém ohrožení života, je otázkou, zda by nezemřelo v řádu dnů či týdnů po dopravní nehodě – v takovém případě by nárok na náhradu ZSU vůbec nevznikl, pouze nárok pozůstalých dle § 2959 OZ. Pokud by dítě podstupovalo léčbu po dobu více než 1 roku, která by však vedla i tak ke smrti, domnívám se, že k hodnocení ZSU by rovněž nemělo dojít, neboť zhoršil-li se zdravotní stav na tolik, že vedl k úmrtí, jen stěží jej lze považovat za ustálený. Domnívám se proto, že riziko obohacení pozůstalých a obava z dvojí sankce pro škůdce je nedůvodná.

Bezesporu však může nastat situace, kdy poškozený v průběhu řízení o náhradě ZSU zemře, avšak z jiné příčiny, např. z důvodu onemocnění či vinou jiného škůdce. V takovém případě lze možná namítat, že funkcí náhrady ZSU je kompenzovat poškozenému budoucí omezení, v případě jeho předčasné smrti je však náhrada neúčelná, neboť již není co kompenzovat. Měl by být snad škůdce zbaven své odpovědnosti pouze proto, že z důvodu okolností, které nikterak nemohl ovlivnit, se náhrada stala neúčelnou? Mělo by se snad ZSU

²⁶² PAVELEK (2017), *op. cit.*

poskytovat „po částech“, např. část plnění na dobu školní docházky dítěte, další část na prahu vstupu do dospělosti, další část při zahájení pracovního uplatnění a další část v momentě, kdy si chce např. založit rodinu, aby měl škůdce jistotu, že nedojde na straně poškozeného k „obohacení“, ale budou kompenzována pouze ta omezení, která skutečně nastanou? A měl by se původní škůdce zbavit odpovědnosti jen proto, že existuje jiný (nový) škůdce, který způsobil, zcela nezávisle na něm, závažnější újmu? Domnívám se, že nikoliv. Došlo-li k ustálení zdravotního stavu a vzniku překážky lepší budoucnosti, vznikl tím nárok na náhradu ZSU, který tímto momentem dospěl a může být poškozeným úspěšně uplatněn a vymáhán. Mám za to, že skutečnosti vzniklé následně, které navíc vyplývají ze zcela jiných událostí, titulů, a vztahů s jinými osobami (škůdci) nemohou způsobit zánik pohledávky poškozeného za škůdcem.

Pavelek upozorňuje rovněž na další nedostatek, a to nezbytnost osobního vyšetření poškozeného vyžadovaného Metodikou, resp. znaleckým odvětvím stanovení nemateriální újmy na zdraví.²⁶³ Ani tuto překážku však nepovažuji za nepřekonatelnou. Je pravdou, že znalecké odvětví vyžaduje osobní vyšetření poškozeného, v praxi však ve většině případů dochází k uplatnění nároku žalobou na základě již vypracovaného znaleckého posudku, tedy již po absolvovaném vyšetření. I pokud by však vyšetření scházelo, představuje taková situace ztížení důkazní situace žalobce, nikoliv absolutní překážku uplatnění nároku, což potvrzuje i již zmiňovaný nálezný Ústavního soudu, dle kterého soudy pro své rozhodnutí mohou (a mají) využít i jiných důkazů, např. zdravotnické dokumentace, výpovědí svědků či protokolů o výslechu poškozeného např. z již dříve skončeného trestního řízení proti škůdci. Nelze rovněž pominout, že odškodňovací vyhlášky podmínku osobního vyšetření nestanoví a že soudy aktuálně v některých případech přiznávají náhrady ZSU i bez nutnosti vypracování znaleckého posudku. Absenci vyšetření proto dle mého názoru nelze považovat za překážku uplatnění, a tedy ani přechodu nároku.

Jak to však s přechodem nároku dle nové právní úpravy je? Ust. § 1475 odst. 2 OZ stanoví: *Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.*

Odpověď na otázku, zda náhrada újmy na zdraví je právem vázaným výlučně na osobu poškozeného, bychom hledali s pomocí § 2009 OZ. Nejvyšší soud na základě důvodové zprávy

²⁶³ Tamtéž.

zákonodárce k § 1475 odst. 2 OZ došel k závěru: „posun oproti stávající úpravě je zejména v opuštění široce formulovaného pravidla § 579 stávajícího ObčZ o zániku subjektivních práv a povinností vázaných jen na osobu dlužníka nebo věřitele jeho smrtí. Podle § 1475 odst. 2 spadají do pozůstalosti i subjektivní práva a povinnosti zakládající se pouze na osobních poměrech zůstavitele, pokud byly jako dluh uznány nebo jako pohledávka uplatněny tak, že to vede k určení nebo uspokojení nároku zásahem veřejné moci. Důsledkem toho přejdou do pozůstalosti např. i zůstavitelova práva na bolestné, na satisfakci v penězích apod., byla-li za jeho života uznána nebo zažalována.“²⁶⁴

Z výše uvedeného můžeme dovodit, že zákonodárce sice považuje nárok na náhradu újmy na zdraví za právo osobnostního charakteru, jeho přechod však připouští v případě, kdy je nárok uznán dlužníkem či uplatněn u orgánu veřejné moci. Tento přístup se pak na základě rozhodnutí NS uplatní i u poškozených, kteří své nároky uplatnili u soudu před nabytím účinnosti OZ, avšak zemřeli po 1. 1. 2014.²⁶⁵ Nejvyšší soud v tomto rozhodnutí (shodně jako Hulmák a kolektiv) označil právo na náhradu újmy na zdraví za právo osobního charakteru, konkrétně: „Proto je namístě dovodit, že právo na náhradu nemajetkové újmy na zdraví má sice charakter práva osobně spojeného s osobou poškozeného, nezaniká však jeho smrtí bezvýjimečně, resp. zákon může stanovit výjimky, kdy toto právo přechází na dědice.“²⁶⁶ Ve svém pozdějším rozhodnutí dále uznal za součást pozůstalosti i nárok na náhradu duševních útrap dle § 2959 OZ, a to i v případě, kdy dědicovi vznikl samostatný nárok ze stejného titulu.²⁶⁷

Byť se zcela jistě jedná o posun dobrým směrem k posílení práv poškozených, které odstraňují případné průtahy řízení, objevují se kritici i této úpravy. Doležal ve své analýze upozorňuje, že rakouská a německá právní úprava umožňuje převod i přechod nároku zcela volně, tedy bez nutnosti uznání či uplatnění (to však platí pouze pro újmu na zdraví, nikoliv pro zásahy do jiných osobnostních práv).²⁶⁸ Z toho důvodu neshledává pro tyto dodatečné podmínky vymezené v OZ legitimní důvod a označuje je za nadbytečné. K tomuto názoru se kloní i Pavelek²⁶⁹ a Strnka.²⁷⁰

²⁶⁴ Usnesení NS ze dne 27. 4. 2017, sp. zn. 25 Cdo 3556/2016.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Usnesení NS ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 25 Cdo 293/2018.

²⁶⁸ DOLEŽAL (2016), *op. cit.*

²⁶⁹ PAVELEK (2017), *op. cit.*

²⁷⁰ STRNKA, Vojtěch. Náhrada nemajetkové újmy na zdraví. Brno, 2020. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, s. 51.

Podmínky uznání či uplatnění nároku dle § 1475 odst. 2 OZ se však neliší pouze od německého či rakouského právního řádu, nýbrž i od české pracovněprávní úpravy. Ust. § 260 odst. 1 zák. č. 65/1965 Sb., zákoníku práce, stanovilo, že smrtí zaměstnance zaniká nárok na náhradu bolesti a ZSU. Jednalo se tedy o shodnou úpravu jako v § 579 odst. 2 ObčZ. Rekodifikací zákoníku práce však počínaje rokem 2007 došlo v této oblasti ke změně a cesty pracovního a občanského práva se v této otázce rozešly, shodně jako ve způsobu odčiňování bolestného a ZSU. Nový zákoník totiž v § 328 ZP stanovil, že peněžité práva zaměstnance jeho smrtí nezanikají a přechází na jeho dědice. Mezi tato práva se přitom řadí nejen peněžité práva vzniklá ze zákoníku práce a jiných právních předpisů, ale i práva vzniklá na základě kolektivních smluv, vnitřních předpisů a pracovních smluv.²⁷¹ Právo na náhradu bolestného a ZSU zesnulého zaměstnance se tak stává součástí pozůstalosti bez nutnosti splnění dalších podmínek.

K rozdílnému přístupu zákonodárce nelze než připomenout nálezu Ústavního soudu z roku 2012: „*Jestliže zásada jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu zapovídá odlišný přístup k obdobným právním institutům v jednotlivých právních odvětvích, odlišný výklad tohoto institutu v právu občanském a pracovním postrádá své opodstatnění.*“;²⁷² který byl již citován v souvislosti s rozdílnou úpravou způsobu odčiňování újem na zdraví. Domnívám se, že v kontextu odlišných úprav nelze již nadále setrvat na názoru, že zákonodárce považuje nároky na náhradu bolestného a ZSU za nároky spjaté s osobou věřitele, tedy nároky, které nemohou volně přecházet či být převáděny. Pokud jsou nároky zesnulých zaměstnanců součástí pozůstalosti bez dalších podmínek, neexistuje žádný legitimní důvod, proč by stejné nároky vzniklé z občanskoprávních vztahů měly být zatíženy dodatečnými podmínkami. Dle § 328 ZP jsou navíc nároky na náhradu bolestného a ZSU považovány za peněžité pohledávky, čímž je jednoznačně vyjádřena jejich majetková povaha.

Nutno dodat, že této otázce se věnoval nepřímo Nejvyšší soud již v roce 2008, když se zabýval promlčením nároku na náhradu škody na zdraví dle § 444 ObčZ. Ust. § 100 odst. 2 ObčZ totiž stanovilo, že se promlčují všechna majetková práva s výjimkou práva vlastnického. Nejvyšší soud připomněl, že právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích za zásah do osobnostních práv dle § 13 odst. 2 ObčZ je osobním právem majetkové povahy, které

²⁷¹ BĚLINA, Miroslav. § 328 [Smrt zaměstnance]. In: BĚLINA, Miroslav. Zákoník práce (EKZ). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 892.

²⁷² Nález ÚS ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11.

podléhá promlčení, přičemž stejnému režimu mají podléhat i škody na zdraví odškodňované dle § 444 ObčZ.²⁷³

Na tento názor navazuje ve svých úvahách i Hadamčík,²⁷⁴ když hlavní rozdíl spatřuje ve formě poskytovaného zadostiučinění za zásah do osobnostních práv. Je-li zadostiučinění poskytováno např. formou omluvy za urážku, jedná se dle jeho názoru o zadostiučinění, které je svou formou osobní, vážící se na konkrétní osoby poškozeného a škůdce a konkrétní protiprávní jednání. Postoupení nároku na omluvu pak považuje za neúčelné. Má-li být však zadostiučinění poskytnuto formou peněžité satisfakce, pak v postoupení nespátřuje problém. Jak již bylo opakovaně uvedeno, újmu na zdraví nelze odčinit formou uvedení zpět do původního stavu. Účelem peněžitého zadostiučinění tedy není uvedení do původního stavu, nýbrž poskytnout poškozenému peníze, které mu umožní vyrovnat prožité strádání jiným způsobem, a to příjmy, které skýtá majetek.²⁷⁵ Kolba k tomu konkrétně uvádí: „*Účelem poskytnutí přiměřeného zadostiučinění je tedy především to, aby se poškozenému dostalo určité satisfakce (učinění zadost), aby si vytrpěné příkoří mohl (vy)nahradiť jinak, aby za všechna negativa spojená s utrpenou nemajetkovou újmou mohl prožít (zažít, učinit atd.) něco, co mu umožní (byť třeba jen na nějakou dobu) zapomenout na protrpěné strasti.*“²⁷⁶ Hadamčík v této souvislosti upozorňuje, že vynahrazení strastí přitom může představovat i přání poškozeného pohledávku postoupit, které by v souladu s principem autonomie vůle, na kterém je založen OZ, mělo být respektováno.

Osobně se domnívám, že nelze než s názorem Hadamčíka souhlasit. V mnoha případech se poškození obdržené peněžité zadostiučinění rozhodnou věnovat někomu ze svých blízkých, např. dětem či vnoučatům. Zatímco věnování omluvy či jiného morálního zadostiučinění bude neúčelné, věnování peněz umožní obdarovaným s nimi dále bez omezení nakládat. Koneckonců obdržené peníze nejsou pro poškozeného ničím unikátní a „smíchají“ se s jeho dalším majetkem, což potvrzuje názor Nejvyššího soudu, který označil peníze za univerzální prostředek směny a uchování hodnot.²⁷⁷ Strnka proto upozorňuje, že odčinění újmy formou

²⁷³ Rozsudek NS ze dne 12. 11. 2008, sp. zn. 31 Cdo 3161/2008.

²⁷⁴ HADAMČÍK, Lukáš. Postoupení pohledávky na peněžité odčinění nemajetkové újmy. Právní rozhledy, 2016, č. 19, s. 667-671.

²⁷⁵ BEZOUŠKA (2014), *op. cit.*, s. 1707.

²⁷⁶ KOLBA, J. in Kolba, J., Šuláková, M. Nemajetková újma způsobená protiprávním výkonem veřejné moci. Praha: Leges, 2014, s. 43.

²⁷⁷ Rozsudek NS ze dne 5. 6. 2012, sp. zn. 28 Cdo 611/2011.

peněžité náhrady nemá žádnou osobní vazbu na poškozeného ani škůdce, v opačném případě by dle jeho názoru nebylo možné, aby náhradu poskytovali za škůdce třetí osoby, zpravidla pojistitelé.²⁷⁸ Tento názor považuji za zcela správný a logický. Nelze pominout, že zatímco morální zadostiučinění formou omluvy je zpravidla poskytováno škůdcem v rámci trestního řízení a může k němu být soudem přihlédnuto při úvahách o projevené lítosti, ukládání trestu či rozhodování o náhradě škody a újmy, ze strany pojistitele žádné morální zadostiučinění poskytováno není, neboť by bylo bezcenné. Peněžité náhrada poskytovaná pojistitelem je však již od osoby škůdce odosobněna. Strnka proto náhradu bolestného a ZSU považuje za právo osobnostního charakteru, které se však po svém vzniku chová jako obyčejné majetkové právo.

S ohledem na výše uvedené mám za to, že nárok na odčinění zásahu do osobnostních práv formou morálního zadostiučinění je právem vázaným na osobu věřitele a jeho smrtí zaniká. Nárok na náhradu újmy na zdraví je však vždy odčínován formou peněžitého zadostiučinění, je tedy nárokem osobnostního charakteru, avšak majetkové povahy. Jeho přechod by proto neměl být omezen podmínkou uznání či uplatnění u orgánu veřejné moci. Rozdílný režim přechodu nároků dle formy poskytovaného zadostiučinění současně nepovažuji za problematický, neboť stejný režim platí např. u autorských práv, kdy osobnostní autorská práva smrtí autora zanikají, majetková však nikoliv.²⁷⁹ Byť lze tedy přisvědčit, že vývoj právní úpravy od ObčZ k OZ zaznamenal pozitivní posun ke zvýšení ochrany práv poškozených a odpovědnosti škůdců, z pohledu de lege ferenda považuji za nezbytné, aby byl odstraněn požadavek uznání či uplatnění nároku jakožto podmínky pro jeho přechod. Tyto dodatečné podmínky v kontextu pracovněprávní úpravy shledávám za rozporné s požadavkem jednotnosti a celistvosti právního řádu, jakož i porušující ústavní princip rovnosti, když (bohužel opět) zakládají nerovné postavení zaměstnanců a „běžných“ občanů.

4.2 Postoupení

Pro otázku postoupení nároku je, shodně jako v případě jeho přechodu, zcela zásadní jeho povaha. Ustanovení § 525 odst. 1 ObčZ stanovilo: „*Postoupit nelze pohledávku, která zaniká nejpozději smrtí věřitele nebo jejíž obsah by se změnou věřitele změnil. Postoupit nelze ani pohledávku, pokud nemůže být postižena výkonem rozhodnutí.*“ Dle odst. 2 rovněž nebylo

²⁷⁸ STRNKA (2020), *op. cit.*, s. 51.

²⁷⁹ ŠILHÁN, Josef. § 2009 [Smrt dlužníka nebo věřitele]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1236, marg. č. 27.

možné postoupit pohledávku, jestliže by to odporovalo dohodě s dlužníkem. Odpověď na otázku, zda nárok na náhradu škody na zdraví zaniká smrtí věřitele, poskytoval § 579 odst. 2 ObčZ, který explicitně stanovil zánik nároku na náhradu bolestného a ZSU smrtí věřitele. Za doby účinnosti ObčZ tak nárok nepřecházel ani jej nebylo možné postoupit.

Rekodifikací občanského zákoníku zákonodárce v otázce postoupení navázal na úpravu ObčZ, když v § 1881 odst. 1 OZ stanovil, že postoupit lze pohledávku, kterou lze zcizit, ledaže to ujednání věřitele a dlužníka vylučuje. Dle odst. 2 téhož dále nelze postoupit pohledávku, která zaniká smrtí věřitele nebo jejíž obsah by se změnou věřitele k tíži dlužníka změnil. Z možnosti postoupení nároku je tak v první řadě třeba vyloučit případy, kdy se věřitel a dlužník na zákazu postoupení explicitně dohodnou, nejčastěji v dohodě o náhradě škody a nemajetkové újmy, často uzavírané zejména v souvislosti se snahou škůdce dosáhnout některé z forem odklonu trestního řízení.

Jak je to však s postoupením nároku za jiných okolností? Nelze si nevšimnout, že zákonodárce v § 1881 OZ navázal na § 525 ObčZ a může se tak zdát, že v otázce postoupení pohledávek nedošlo k žádné změně. Tato úvaha je však mylná. Pro posouzení možnosti postoupení nároku je totiž třeba, shodně jako v případě přechodu, zodpovědět otázku, zda nárok na náhradu újmy na zdraví smrtí věřitele zaniká. V tomto ohledu však již rekodifikací ObčZ ke změně došlo, když zákonodárce vypustil explicitní zánik nároku na náhradu bolestného a ZSU smrtí věřitele, přičemž tyto nově přechází na dědice za podmínky jejich uznání škůdcem či uplatnění u orgánu veřejné moci.

Vypuštění zániku nároku smrtí věřitele však přímo neodpovídá na otázku, zda se nadále jedná o nárok vázaný na jeho osobu. Jak bylo uvedeno v kapitole 4.1, doktrína je v této otázce roztržštěná. Zatímco Dvořák²⁸⁰ a Šilhán²⁸¹ mají za to, že nárok na náhradu bolestného a ZSU je i po rekodifikaci nárokem vázaným na osobu věřitele, který smrtí zaniká, Kindl²⁸² zastává názor, že nárok smrtí nezaniká, byl-li uznán škůdcem či uplatněn věřitelem a Fiala a Beerová²⁸³

²⁸⁰ DVOŘÁK, Bohumil. § 1881 [Zákaz postoupení pohledávky]. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 740, marg. č. 10.

²⁸¹ ŠILHÁN (2014), *op. cit.*

²⁸² KINDL, J. in Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Svazek VI. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 532.

²⁸³ FIALA, R., BEEROVÁ, K. in Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník. IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 6.

dokonce zastávají názor, že nárok smrtí věřitele nezaniká, bez ohledu na to, zda byl uplatněn u orgánu veřejné moci. Rozhodnutím Nejvyššího soudu však bylo potvrzeno, že nárok na náhradu újmy na zdraví přechází v případě, kdy byl škůdcem uznán či věřitelem uplatněn u orgánu veřejné moci. Otázkou postoupení nároku se však nezabýval.

Doležal se ve své analýze domnívá, že s ohledem na aktuální legislativu je nárok na náhradu újmy na zdraví právem spjatým s osobou věřitele a nelze jej proto postoupit.²⁸⁴ V případě, že je však právo za života poškozeného (věřitele) uznáno škůdcem či uplatněno u orgánu veřejné moci a stane se součástí pozůstalosti, dědicům již nic v postoupení takové pohledávky nebrání, neboť již není vázána na jejich osobu.²⁸⁵ Doležal však vázanost nároku na osobu věřitele kritizuje a navrhuje plnou převoditelnost nároku. S tímto souhlasí i Hadamčík, který poukazuje na skutečnost, že přístup, který postoupení nároku za života poškozeného zakazuje, po jeho smrti jej však připouští, dává paradoxně dědicům poškozeného více práv než samotnému poškozenému, což je nežádoucí.²⁸⁶ Dvořák ve svém komentáři sice souhlasí s Doležalem v otázce vázanosti pohledávky na osobu věřitele, nepovažuje to však za překážku postoupení pohledávky:

„Pro nepostupitelnost pohledávek ovšem není rozhodující, že zanikají smrtí věřitele, nýbrž to, že nemohou být nikým jiným než věřitelem uplatněny. Uplatněním pohledávky se nemyslí pouze její nárokování žalobou, nýbrž každý projev vůle věřitele, který nezanechává pochybnosti, že se rozhodl pohledávku na dlužníkovi požadovat. Učiní-li věřitel takový projev, není důvodu, proč by se pohledávka nemohla stát předmětem právního obchodu. ObčZ 1964 v § 579 odst. 2 výslovně označoval dva případy, kdy smrtí věřitele docházelo k zániku práva. Šlo jednak o právo na bolestné a jednak o právo na náhradu za ZSU. Korespondující ustanovení § 2009 odst. 2 již žádný (ani demonstrativní) výčet neobsahuje. I pro novou úpravu však platí, že právo na peněžitou náhradu, vyvažující plně vytrpěné bolesti a DNÚ, resp. právo na náhradu za ZSU (§ 2958), má nadále satisfakční charakter, a je proto vázáno na osobu poškozeného (věřitele). Podle našeho názoru však není vyloučeno, aby poškozeným již uplatněné právo na peněžitou náhradu zcizeno bylo. Není totiž zřejmé, proč by dlužník odmítající takový nárok uspokojit se z něj mohl smrtí poškozeného zcela vyvázat.“²⁸⁷

²⁸⁴ DOLEŽAL (2016), *op. cit.*

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ HADAMČÍK (2016), *op. cit.*

²⁸⁷ DVOŘÁK (2014), *op. cit.*, s. 740.

S tímto názorem pak souhlasí i Hadamčík, který podotýká, že samotným postoupením pohledávky de facto věřitel dává najevo, že nárok vůči škůdci považuje za existující a má zájem jej uplatnit, byť nepřímo prostřednictvím třetí osoby.²⁸⁸ Jakékoliv dodatečné podmínky spočívající v nezbytnosti nárok uznat či uplatnit (ať už u dlužníka či orgánu veřejné moci) však považuje za nadbytečné, a to zejména s ohledem na úpravu v zahraničních právních řádech.

Rakouský Nejvyšší soud navzdory legislativě totiž již ve 40. letech dovodil, že poškozený může svůj nárok za života volně převádět, aniž by jej musel uplatnit, neboť ke vzniku nároku dochází již vznikem újmy.²⁸⁹ Zatímco postoupení nároku tak bylo možné bez omezení, pro přechod nároku byla nadále vyžadována podmínka jeho uplatnění. V souvislosti s novelizací exekučního řádu však týž soud v 90. letech dospěl k závěru, že podmínka uplatnění již byla překonána a nárok je proto volně postupitelný i děditelný.²⁹⁰ Uznání či uplatnění nároku bylo podmínkou pro jeho převod či přechod i v Německu, v roce 1990 však došlo k novele legislativy, kterou byly tyto podmínky zrušeny a nárok se stal rovněž volně převoditelným i přecházejícím.²⁹¹ Hlavním důvodem pro tento krok byla skutečnost, že čím vážnější zranění poškozeného bylo, tím obtížnější bylo uplatnění nároků, čímž docházelo k nežádoucímu zvýhodnění škůdce.²⁹²

Možným postoupením nároku se zabýval již v 50. letech (a následně opakovaně) i Švýcarský Spolkový soud.²⁹³ Ve svém rozhodnutí připomněl, že z postoupení jsou vyloučeny ty pohledávky, u kterých změnou věřitele dojde ke změně obsahu plnění nebo by pohledávka ztratila svůj účel. Vzhledem k tomu, že žalobní nárok v projednávané věci však spočíval v peněžitém plnění, dospěl k závěru, že změnou věřitele nedochází ke změně obsahu nároku. Pokud se jedná o účel náhrady, uvedl, že pokud poškozený (věřitel) nalezne zadostiučinění za způsobenou újmu spíše v úplatném postoupení pohledávky či jejím darování, je to jeho přání, které by mělo být respektováno, přičemž na straně dlužníka neexistuje chráněný zájem, proč by svůj dluh měl plnit pouze vůči osobě, které újmu způsobil. Konečně může-li poškozený volně darovat plnění ve formě peněžité náhrady v případě, že škůdce svůj dluh vůči

²⁸⁸ HADAMČÍK (2016), *op. cit.*

²⁸⁹ Rozsudek Soudního dvora Rakouské republiky (OGH) ze dne 27. 10. 1937, sp. zn. 2 Ob 851/37 Sb.

²⁹⁰ Rozsudek Soudního dvora Rakouské republiky (OGH) ze dne 30. 9. 1996, sp. zn. 6 Ob 2068/96 Sb.

²⁹¹ HADAMČÍK (2016), *op. cit.*

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ Rozsudky Švýcarského Spolkového soudu ze dne 12. 12. 1955 ve věci sp. zn. BGE 81II 385, ze dne 21. 3. 1969 ve věci sp. zn. BGE 95 II 481 nebo ze dne 4. 12. 2008 ve věci sp. zn. 5 A 289/2008.

poškozenému splnil, domnívám se, že neexistuje legitimní důvod, proč by poškozený stejné plnění, avšak ze strany škůdce dosud neuhrazené, nemohl darovat formou pohledávky.

Výše uvedeným rozhodnutím se Švýcarský Spolkový soud rovněž dotknul dalšího případu zakazujícího postoupení pohledávky dle § 1881 odst. 2 OZ, a to změny obsahu závazku k tíži dlužníka. Dvořák upozorňuje, že ke změně závazku by nemělo dojít ani ku prospěchu dlužníka, cílem ustanovení je totiž dle jeho názoru znemožnit postoupení pohledávky, jehož následkem bude změna obsahu závazku, bez souhlasu dlužníka.²⁹⁴ Taková změna obsahu závazku nicméně musí vyplývat přímo ze změny v osobě věřitele. První skupinou takových případů dle Dvořáka proto budou vztahy vyplývající z důvěry mezi účastníky vztahu, zpravidla např. práva a povinnosti z příkazní smlouvy, členství ve spolku či právo rodinného příslušníka užívat bezplatně nemovitosti jiného člena rodiny.²⁹⁵ O takový vztah se však v případě újmy na zdraví nejedná, neboť nevznikl na základě konsensu stran (natož důvěry), nýbrž protiprávním jednáním jedné strany.

Druhou skupinou případů jsou případy, které sice nejsou založeny na vzájemné důvěře stran, ale změnou v osobě věřitele dojde ke změně rozsahu dlužníkovy plnění. Jedná se např. o osobní služebnosti, právo na důchod, výměnek či výživné.²⁹⁶ Vzhledem k tomu, že tato práva jsou vázána na osobu věřitele – např. výši příjmu poživatele dávek či majetkové poměry vyživovaného, došlo by ke změně obsahu závazku. Z toho důvodu je postoupení těchto nároků zakázáno, avšak pouze co do jejich budoucího plnění. U již splatných nároků změna závazku nehrozí, a proto je jejich postoupení možné. Domnívám se, že stejný režim by měl platit v případě náhrady újmy na zdraví, tedy že již vzniklé a splatné pohledávky mají být volně postupitelné. V případě, že dojde k podstoupení např. dalšího operačního zákroku, vznikne poškozenému nový nárok na náhradu bolesti, který bude samostatnou pohledávkou, se kterou bude moci poškozený po jejím vzniku rovněž samostatně nakládat. V případě ZSU by k mnohým změnám nemělo docházet, neboť nárok vzniká v momentě ustálení zdravotního stavu. V případě jeho zhoršení však vznikne poškozenému nárok na doplatek ve výši rozdílu mezi novou výší náhrady ZSU a již dříve poskytnutým plněním. Tento rozdíl pak bude rovněž představovat nový samostatný nárok, se kterým by měl poškozený mít právo rovněž volně

²⁹⁴ DVORÁK (2014), *op. cit.*, s. 740.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Tamtéž.

disponovat. Případný vznik dalšího nároku v budoucnu přitom, shodně jako u důchodu či výživného, neznamená postoupení již dospělých a splatných pohledávek.

Je zřejmé, že vývoj právní úpravy v okolních státech již před 30 lety dospěl k závěru, že nároky na náhradu újmy na zdraví mají být volně převoditelné a mají přecházet bez dalších podmínek. I přes to, že zákonodárce v důvodové zprávě k § 1881 OZ uvádí, že „*Návrh úpravy postoupení pohledávky vychází z dosavadní úpravy se zohledněním vývoje tohoto institutu v dalších právních řádech a s přihlédnutím k návrhu CEC. Nová úprava sleduje zúžení dosavadních zákazů postoupení pohledávky...*“²⁹⁷ v současné době stále část doktríny příslušná ustanovení OZ vykládá tak, že postoupení nároku na náhradu újmy na zdraví není vůbec možné, případně je možné postoupit pouze ty pohledávky, které byly za života poškozeného uznány škůdcem či uplatněny, což je však přístup, který vývoj zahraničních právních řádů nezohledňuje. Většina autorů (mezi nimi např. již výše citovaní Doležal, Dvořák, Hadamčík či Strnka) se však ve svých návrzích *de lege ferenda* shodují, že nároky by měly být volně převoditelné.

Domnívám se, že s ohledem na závěry uvedené v kapitole 4.1 je třeba trvat na názoru, že právo na náhradu újmy na zdraví je právem osobnostního charakteru, avšak majetkové povahy. Obsah závazku, který je vyjádřen peněžitou částkou, se změnou věřitele nikterak nezmění a není tedy právem vázaným k osobě věřitele ve smyslu § 1881 odst. 2 OZ. V tomto ohledu se tak plně ztotožňuji s názorem Švýcarského Spolkového soudu, jakož i Dvořáka, že neexistuje žádný legitimní důvod, proč by se tento typ nároku nemohl stát předmětem právního obchodu či darování. Shledává-li poškozený satisfakční funkci v postoupení či darování takové pohledávky, nemělo by mu v tomto být bráněno, a to i s ohledem na autonomii vůle vyjádřenou v OZ a skutečnost, že postoupení pohledávky zároveň nikterak nezhoršuje postavení dlužníka. Z výše uvedených důvodů mám za to, že postoupení nároku na náhradu újmy na zdraví ze strany poškozeného nic nebrání a nárok by měl být volně převoditelný.

Pro úplnost však dodávám, že tento režim by neměl platit pro jiné nároky vzniklé z titulu zásahu do osobnostních práv, a to ty, které jsou odčítány formou morálního zadostiučinění.

²⁹⁷ Justice.cz. *Důvodová zpráva k OZ*, s. 457 [online]. 3. 2. 2012 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Tato forma zadostiučinění již je spjata s osobou věřitele, její postoupení třetí osobě narušuje její funkci a domnívám se, že je i změnou závazku (neboť účelem omluvy je alespoň částečně narovnat vztahy mezi škůdcem a poškozeným, vůle škůdce omluvit se osobě, které však žádné příkoří nezpůsobil, však bude zcela jistě jiná než omluva adresovaná poškozenému, kterému škůdce způsobil újmu na zdraví). Tyto skutečnosti již lze považovat za překážku postoupení nároku dle § 1881 OZ.

4.3 Promlčení

Institut promlčení se řadí mezi jeden z následků plynutí času. Jeho podstatou je zejména přimět věřitele, aby své nároky uplatnil včas, v souladu se zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* (právo patří bdělým).²⁹⁸ Účelem promlčení je však také ochrana (domnělých) dlužníků.²⁹⁹ Plynutí času totiž ztěžuje zjištění skutkového stavu rozhodného děje, neboť zhoršuje dostupnost a vypovídací hodnotu důkazů.³⁰⁰ Důkazní situace se sice časem ztěžuje i pro věřitele, zatímco ten má však možnost rozhodnout v jakém momentě svůj nárok proti dlužníkovi uplatní, dlužník zahájení řízení nemá možnost ovlivnit. Právo dlužníka dovolat se promlčení proto tuto slabost v jeho postavení vyvažuje.³⁰¹ Kromě důkazní situace má promlčení i ekonomický účel – umožňuje dlužníkovi po uplynutí promlčecí doby uvolnit finanční prostředky, které jsou vyhrazeny pro splatné dluhy, o které se však jejich věřitelé nehlásí, pro jiný účel.³⁰² Ustanovení § 609 OZ stanoví:

Nebylo-li právo vykonáno v promlčecí lhůtě, promlčí se a dlužník není povinen plnit. Plnil-li však dlužník po uplynutí promlčecí lhůty, nemůže požadovat vrácení toho, co plnil.

Z jeho znění vyplývá, že právo se promlčí dnem uplynutí promlčecí doby. To však není zcela správný výklad. Z důvodové zprávy se dozvíme, že zákonodárce se inspiroval BGB. BGB však uplynutím promlčecí doby trvale odepírá věřiteli právo na uspokojení jeho pohledávky,³⁰³ čemuž v českém právním řádu odpovídá institut prekluze. K promlčení nároku však nedochází

²⁹⁸ Např. rozsudek NS ze dne 7. 2. 2017, sp. zn. 33 Cdo 5165/2015.

²⁹⁹ Rozsudek NS ze dne 31. 3. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1295/2015.

³⁰⁰ BRIM, Luboš. § 609 [Pojem a podstata promlčení]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1950, marg. č. 42.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ Ust. § 214 BGB.

automaticky, nýbrž v souladu s § 610 OZ pouze na základě námitky vznesené dlužníkem. Neuplatní-li ji, právo nebude promlčením dotčeno.

Tento režim však neplatí vždy, neboť promlčení nepodléhají všechna práva. Dle § 611 OZ se promlčují všechna majetková práva s výjimkou případů stanovených zákonem a dále práva, o nichž tak stanoví zákon. Nabízí se tedy otázka, zda nárok na náhradu nemajetkové újmy dle § 2958 OZ je majetkovým právem. Na to již odpověděl Nejvyšší soud kladně ve své judikatuře.³⁰⁴ Tuto otázku však není třeba řešit, neboť § 612 OZ přímo stanoví: *v případě práva na život a důstojnost, jméno, zdraví, vážnost, čest, soukromí nebo obdobného osobního práva se promlčují jen práva na odčinění újmy způsobené na těchto právech*. Nároky na náhradu újmy na zdraví se tedy promlčují, a to jak ve formě peněžitého zadostiučinění, tak morální satisfakce.³⁰⁵ Tento režim však neplatil vždy.

Dle § 100 odst. 2 ObčZ se promlčovala všechna majetková práva s výjimkou práva vlastnického. Nárok na náhradu nemajetkové újmy se tedy nepromlčoval. Ke změně však došlo v roce 2008, kdy Nejvyšší soud označil právo na odčinění nemajetkové újmy v penězích za právo majetkové povahy a dovodil, že rovněž podléhá promlčení.³⁰⁶ Právo na odčinění újmy formou morální satisfakce tím však nebylo dotčeno, a to až do roku 2013, kdy Nejvyšší soud rozhodl, že i tento nárok podléhá promlčení.³⁰⁷ Tato významná změna výkladu však způsobila problémy v mnoha soudních řízeních.

Jedním z takových případů se zabýval i Ústavní soud v případě stěžovatelů, kteří v roce 2010 podali žalobu proti České republice z titulu nesprávného úředního postupu a domáhali se peněžitého zadostiučinění a písemné omluvy.³⁰⁸ Soud prvního stupně však žalobu zamítl s odůvodněním, že v mezidobí došlo ke změně výkladu promlčení ze strany NS a přisvědčil námitce promlčení vznesené žalovanou. Správnost rozhodnutí potvrdil odvolací soud i NS, ÚS se však s jejich výkladem neztotožnil. Ten dal naopak za pravdu stěžovatelům a rozhodnutí soudů nižšího stupně zrušil, když uvedl: *„Tím, že obecné soudy při posuzování námitky promlčení vznesené státem nezohlednily při aplikaci nové judikatury též dobrou víru a právní*

³⁰⁴ Rozsudek NS ze dne 12. 11. 2008, sp. zn. 31 Cdo 3161/2008.

³⁰⁵ BRIM, Luboš. § 612 [Promlčení práv ze zásahu do osobnostních statků]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1979, marg. č. 7..

³⁰⁶ Rozsudek NS ze dne 12. 11. 2008, sp. zn. 31 Cdo 3161/2008.

³⁰⁷ Rozsudek NS ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. 30 Cdo 2387/2013.

³⁰⁸ Nález ÚS ze dne 3. 4. 2018, sp. zn. II. ÚS 76/17.

*jistotu stěžovatelů, porušily zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování, resp. předvídatelnosti zákona v materiálním smyslu jako jednoho ze základních principů právního státu. V daném případě je třeba k ní přihlídnout tak, aby bylo dosaženo účelu občanského soudního řízení, při respektu k základním právům účastníků sporu, a aby řízení jako celek bylo spravedlivé.*³⁰⁹

Výše uvedený případ však přinesl další otázku – rozpor námítky promlčení s dobrými mravy. Na ten i přes zamítnutí dovolání poukázal ve svém rozhodnutí již Nejvyšší soud, když podání námítky promlčení uplatněné proti náhradě nemajetkové újmy formou omluvy označil za postup nikoliv zcela vhodný a odpovídající postavení státu jakožto subjektu sui generis, založeného na úctě k právům člověka a občana, k čemuž uvedl: *„omluva je projevem slušnosti, a stát, způsobí-li újmu, by se za ni měl omluvit i nad rámec výslovného požadavku poškozeného [...]. Má-li být stát určitým etalonem chování svých občanů, jeví se být nezbytným, aby námítku promlčení nároku na náhradu nemajetkové újmy osobní povahy v podobě poskytnutí omluvy vznášel z důvodů důležitých, jež odpovídají smyslu a účelu promlčení. Uvedené by mělo platit tím spíše v projednávané věci, kde již stát uznal, že z jeho strany k určitým pochybením došlo, a jedná se o újmu působící událost, jež je občany vnímána jako významná dysfunkce státu (zde nepřiměřený zásah policejních orgánů).*³¹⁰

Rozporem námítky promlčení s dobrými mravy se zabýval v mnoha případech i Ústavní soud, který již v roce 2005 uvedl: *„vznesení námítky promlčení zásadně dobrým mravům neodporuje; mohou však nastat situace, kdy uplatnění této námítky je výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by za takové situace zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil“.*³¹¹ Za specifickou skupinu případů označil právě námítku promlčení vznesenou státem, kterou opakovaně³¹² označil za *contra bonos mores*, a to zejména s ohledem na to, že stát je povinen těmto právům aktivně poskytovat ochranu, nikoliv se vyhýbat odpovědnosti za jejich porušení. V souvislosti s tím rovněž upozornil na velmi krátkou

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ Rozsudek NS ze dne 19. 10. 2016, sp. zn. 30 Cdo 4776/2014.

³¹¹ Nález ÚS ze dne 6. 9. 2005, sp. zn. I. ÚS 643/04.

³¹² Např. nález ÚS ze dne 31. 5. 2011, sp. zn. I. ÚS 2216/09, nález ÚS ze dne 5. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 3168/09, nález ÚS ze dne 14. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 3391/15 nebo nález ÚS ze dne 3. 4. 2018, sp. zn. II. ÚS 76/17.

promlčecí dobu v zák. č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti státu za škodu způsobenou při výkonu moci rozhodnutím nebo nesprávným postupem, která je proti standardní promlčecí době stanovené OZ velmi krátká (6 měsíců) a vyžaduje od poškozených mimořádnou bdělost.

Předestřený názor ÚS považuji za správný. Domnívám se, že v případě újmy způsobené státem jsou poškození ve slabším postavení, protože i) zpravidla jsou právními laiky a ii) od státu legitimně očekávají řádný úřední postup i zákonná rozhodnutí, zatímco stát i) porušil své povinnosti a ii) je nadán aparátem odborníků, kteří jej efektivně brání v soudním řízení. Poněkud paradoxně je však od poškozených vyžadována mimořádná bdělost, zatímco státu svědčí velmi krátká promlčecí doba. Domnívám se, že v těchto případech by naopak promlčecí doba mohla být i delší, neboť zákonnost rozhodnutí a úředního postupu by měla být ze strany státu presumována a poruší-li tento své povinnosti a způsobí tím újmu další osobě, měl by za své pochybení nést odpovědnost nejméně v rozsahu jiných škůdců (např. laiků působících škodu z nedbalosti, jejichž odpovědnost však trvá nejméně po pětinašobnou dobu).

Na základě výše uvedených rozhodnutí lze shledat, že obecné soudy nemají v případě vznesení námitky promlčení „automaticky“ žaloby zamítat, nýbrž ji mají posuzovat ve všech souvislostech daného případu. Dle mého názoru by v případech újmy na zdraví soudy k námitkám promlčení měly přistupovat citlivě. Dojde-li u poškozeného k závažnému poranění, v důsledku kterého je např. po dlouhou dobu v kómatu či umělém spánku, opakovaně hospitalizován, podstupuje náročnou léčbu či je natolik omezen fyzickými či psychickými obtížemi, že veškerá péče a úsilí je věnována procesu uzdravení, nelze dle mého názoru ve všech případech po poškozeném požadovat, aby se v této době zabýval uplatněním svých nároků a zahájením soudního procesu, který s sebou zpravidla nese shromažďování podkladů, podstoupení posudkových vyšetření, vynaložení nákladů na znalecké posudky, účastnické výpovědi aj. Tento proces je pro mnoho osob navíc natolik stresový, že jeho podstoupení může být dokonce kontraproduktivní k léčbě, která zpravidla vyžaduje klidový režim.

Mimořádný význam zdraví je nad to přímo v souvislosti s promlčením vyjádřen přímo v zákoně. Ustanovení § 629 OZ stanoví, že promlčecí lhůta trvá tři roky, přičemž majetková práva se promlčují nejpozději uplynutím ode dne, kdy dospěla, nestanoví-li zákon jinak. Dle § 630 OZ si strany mohou sjednat kratší i delší promlčecí dobu, ke kratší době se však nepřihlíží, je-li ujednána v neprospěch slabší strany. Dle odst. 2 téhož je však kratší promlčecí doba vyloučena ve všech případech, kdy se jedná o újmu na svobodě, životě, zdraví či úmyslné

porušení povinnosti. Speciální režim platí i pro maximální délku promlčecí doby. Ta je v případech náhrady škody a nemajetkové újmy v souladu s § 636 OZ desetiletá, v případě úmyslně způsobené újmy patnáctiletá. Tato omezení však dle odst. 3 neplatí pro nároky vzniklé z újmy na svobodě, životě a zdraví.

Mimořádný význam života a zdraví jakožto chráněných právních statků je patrný rovněž z § 622 OZ, které stanoví, že v případě újmy na zdraví u nezletilého počne tato běžet nejdříve momentem, kdy se stane plně svéprávným. Důvodem je zejména skutečnost, že zákonní zástupci mohou s uplatněním nároků otálet, aby nezletilého chránili před psychicky náročným řízením, konfrontací se škůdcem, mediální pozorností atd.³¹³ Nezletilý se proto po nabytí svéprávnosti může sám rozhodnout, zda své nároky chce či nechce uplatnit. Dojde-li ke vzniku části nároků před nabytím svéprávnosti a části po (např. u trvalých následků, které vznikají s odstupem), část nároků vzniklá po nabytí svéprávnosti již nebude režimem § 622 OZ chráněna.³¹⁴ Tento režim však poněkud překvapivě neplatí pro nároky vzniklé z § 2959 OZ – v případě úmrtí osoby blízké tak promlčecí lhůta počíná běžet i během nezletilosti.³¹⁵

Délka promlčecí lhůty v praxi není problematická, v soudních řízeních však často dochází ke sporu ohledně okamžiku počátku běhu promlčecí doby. Obecné pravidlo počátku promlčecí lhůty stanoví § 619 OZ:

- 1. Jedná-li se o právo vymahatelné u orgánu veřejné moci, počne promlčecí lhůta plynout ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé.*
- 2. Právo může být uplatněno poprvé, pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla.*

Dnem, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, se tradičně rozumí den, kdy oprávněnému objektivně nebrání žádná překážka v tom, aby mohl podat k soudu či jinému orgánu veřejné moci úspěšný návrh, aby byla povinnému uložena odpovídající povinnost.³¹⁶ Podmínkou počátku běhu lhůty je znalost oprávněného o rozhodných okolnostech. Právní teorie tuto znalost

³¹³ BRIM, Luboš. § 622 [Újma na zdraví nezletilého]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 2033, marg. č. 2.

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ Rozsudek NS ze dne 13. 2. 2020, sp. zn. 25 Cdo 79/2020.

³¹⁶ K tomu např. usnesení NS ze dne 18. 1. 2010, sp. zn. 28 Cdo 3149/2009 nebo nález ÚS ze dne 8. 6. 2020, sp. zn. II. ÚS 3845/19.

dělí na empirickou a normativní.³¹⁷ Zatímco empirická znalost představuje faktické vědomí oprávněného o určujících faktech, normativní znalost označuje stav, kdy oprávněný určující fakta nezná, avšak s vynaložením péče, kterou po něm lze rozumně požadovat, tato fakta znát měl a mohl. Míra potřebné péče by se přitom neměla posuzovat podle mentálních kapacit daného věřitele, nýbrž podle míry znalosti, kterou by si osvojila osoba průměrného rozumu, která by vynaložila obvyklou péči.³¹⁸ Tento režim však nebude platit pro věřitele, který v oblasti, jíž se právo týká, vystupuje jako odborník nebo příslušník určitého povolání. U těchto osob je v souladu s § 5 OZ vyžadována zvýšená míra péče, která jde v případě absence k jejich tíži.

V mnoha případech je pro zjištění okolností rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty nezbytná vysoce odborná znalost. Při újmě na zdraví se často jedná o porušení postupu *de lege artis medicinae* při poskytování zdravotních služeb. Pacient, jakožto osoba bez lékařského vzdělání, zpravidla nemá znalost o tom, že některý z lékařů či zdravotnických pracovníků pochybil. O chybném postupu se tak dozví s časovým odstupem, např. když se v důsledku dlouhotrvajících obtíží rozhodne změnit lékaře či zdravotnické zařízení, které pochybení v péči zpětně odhalí. V takovém případě je třeba počátek promlčecí lhůty odsunout až k okamžiku, kdy se poškozený o této skutečnosti dozvěděl či objektivně dozvědět měl a mohl.³¹⁹

Obdobnému případu se věnoval Ústavní soud v roce 2016 v případě stěžovatele, který v roce 2001 utrpěl cévní mozkovou příhodu a tyreotoxikózu.³²⁰ O skutečnosti, že újma vznikla porušením zákonných povinností (postupem *non lege artis*) se však poškozený dozvěděl až v roce 2009 ze znaleckého posudku. Obecné soudy však jeho nárok zamítly z důvodu promlčení, když za počátek běhu lhůty považovaly okamžik stabilizace zdravotního stavu. ÚS tento postup označil za vadný a napadená rozhodnutí zrušil s tím, že obecné soudy se mají zabývat posouzením, zda a kdy se stěžovatel o možném škodlivém jednání dozvěděl. Je-li tedy otázkou posouzení samotný vznik práva (tj. posouzení protiprávního jednání škůdce, vzniku újmy či příčinné souvislosti), může být získání takové informace podmínkou pro počátek běhu lhůty.

³¹⁷ BRIM, Luboš. § 619 [Obecný počátek promlčecí lhůty]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 2012, marg. č. 34.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ Nález ÚS ze dne 28. 1. 2016, sp. zn. II. ÚS 2946/13.

To však již neplatí o znaleckém zkoumání, jehož účelem je pouze vyčíslení újmy, neboť pro počátek běhu promlčení je dostačující, má-li věřitel alespoň orientační představu o rozsahu vzniklé škody.³²¹ To potvrdil Nejvyšší soud v případě dovolatele, který vázal počátek běhu lhůty na moment vypracování posudku k hodnocení bolestného. NS uvedl, že takové hodnocení nemá na běh lhůty vliv, neboť promlčení nemůže být závislé na tom, zda a kdy si poškozený opatří dostatek důkazů, nebo kdy se vytvoří pro něj příznivější procesní situace k tomu, aby skutkové okolnosti, o nichž má vědomost, mohl v řízení prokázat.³²² V souvislosti s tím rovněž upozornil, že uplatněním nároku u soudu dochází ke stavení promlčecí lhůty pouze v rozsahu uplatněného nároku. Rozšíří-li žalobce žalobu v době, kdy je nárok již promlčen, měl by soud v případě uplatnění námítky promlčení nárok co do rozšířené části zamítnout.³²³

Výše uvedené však neplatí bezvýjimečně. Ústavní soud totiž v případě stěžovatelky, jejíž nároky byly odškodňovány ještě dle Vyhlášky BolZSU uvedl, že nárok na mimořádné zvýšení bolestného a ZSU dle § 7 odst. 3 Vyhlášky BolZSU není v části přesahující původně žalovanou částku promlčen, pokud je v žalobě vyčíslena základní výše náhrady, která je základem pro mimořádné zvýšení, k němuž může soud dospět na základě své zákonem mu přiznané úvahy.³²⁴ Odčinění nároku dle Vyhlášky BolZSU sice v současné době není možné, neboť byla s přijetím OZ zrušena, mám však za to, že stejný názor by se měl uplatnit v případě uplatnění náhrady ZSU dle znaleckých posudků. Dle Metodiky totiž soud může částku zvýšit až o 20 %, pokud žalobce uplatní nárok pouze v rozsahu základní částky, může soud přiznat částku i vyšší, aniž by byla námitka promlčení co do zvýšené části nároku úspěšná (a to rovněž s ohledem na to, že soud může dle citovaného nálezu ÚS nárok navýšit i bez návrhu, žalobu tedy není nezbytné vůbec rozšiřovat).³²⁵ Je však otázkou, zda by ÚS tento názor aproboval, neboť Metodika na rozdíl od Vyhlášky BolZSU není právním předpisem, nýbrž pouhým doporučujícím materiálem.

V případech újmy na zdraví je tedy nezbytné stanovit si počátek běhu promlčecí lhůty, který se u bolestného, ZSU a další nemajetkové újmy může lišit. V případě ZSU počne běžet okamžikem ustálení zdravotního stavu, který zpravidla stanoví lékař či znalec ve svém posudku

³²¹ Usnesení NS ze dne 27. 5. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1233/2021.

³²² Rozsudek NS ze dne 6. 4. 2016, sp. zn. 25 Cdo 222/2015.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Nález ÚS ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 1346/2016.

³²⁵ Tamtéž.

a je odbornou medicínskou otázkou. V případech DNÚ týkajících se ušlých událostí (podrobněji kapitola 2.3.5) počne lhůta běžet okamžikem zmeškání dané události. V případě přechodných újem na zdraví však není okamžik počátku běhu lhůty zcela jednoznačný.

V případě bolestného platí, že promlčecí lhůta začne běžet okamžikem, kdy se bolestivý stav ustálil (případně odezněl) na tolik, že lze objektivně provést hodnocení (stanovit diagnózu, nikoliv hodnotu nároku).³²⁶ V případě jednodušších poruch zdraví tak může být již okamžikem vzniku úrazu, resp. prvotním ošetření (např. zlomenina ruky prokázaná radiodiagnostickým vyšetřením), u složitějších poškození zdraví však nemusí být ihned zcela jasné které tělesné struktury a jakým způsobem byly zasaženy. Bolest však může vznikat i s časovým odstupem po primární poruše zdraví, např. důsledkem léčby (pobyt v rehabilitačním ústavu, podstoupení rehabilitaci), vzniku komplikací (nekrotizace či zánět tkání, vznik pakloubu), navazující léčbě, kterou lze předpokládat (např. extrakce kovových materiálů) či léčbě, kterou nelze předpokládat (např. nezbytné operační řešení pakloubu). Nároky na odčinění bolesti související s těmito bolestmi budou vznikat samostatně a budou se i samostatně promlčovat.

Výše uvedené potvrdil Nejvyšší soud i ve dvou svých rozhodnutích. V prvním případě poškozený v důsledku postupu *non lege artis* podstoupil během řady let 20 operačních zákroků, přičemž část zákroků byla činěna vždy za účelem odstranění bolestí, které se opakovaně navracely.³²⁷ NS shledal, že pokud po operačním zákroku nebolestivé stavy po určitou dobu odezněly, přičemž tyto se navrátily až s odstupem času, jedná se o samostatné nároky, které se samostatně promlčují.³²⁸ V druhém případě se NS zastal dovolatelky, která následkem postupu *non lege artis* trpěla po dobu více než 2 let každodenními intenzivními bolestmi, které byly odstraněny až reoperací.³²⁹ V tomto případě NS shledal, že došlo ke vzniku tří nároků, a to bolestného v souvislosti s první operací, bolestného za dlouhodobé bolesti a bolestného spočívající v reoperaci. Rovněž shledal, že promlčecí lhůta dlouhodobých bolestí počala běžet až jejich odezněním (reoperací), neboť teprve v tom okamžiku se dovolatelka dozvěděla o okolnostech nezbytných pro běh promlčecí lhůty.³³⁰

³²⁶ Usnesení NS ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. 25 Cdo 676/2007.

³²⁷ Usnesení NS ze dne 30. 3. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1654/2019.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Usnesení NS ze dne 31. 5. 2022, sp. zn. 25 Cdo 2558/2021.

³³⁰ Tamtéž.

U fyzických poranění tak bude pro běh lhůty (vyjma vědomí o okolnostech souvisejících s osobou škůdce a protiprávního jednání) zpravidla zásadní vznik poškození zdraví, délka jeho trvání, okamžik odeznění a možnost jeho objektivního hodnocení. V případě duševních útrap či poruch však může být stanovení počátku běhu lhůty komplikovanější. Jak bylo uvedeno v kapitolách 2.3.3 a 2.3.4, k jejich vzniku dochází v různých okamžicích (ihned po traumatické události, vznikem bolestivých komplikací, po dlouhodobém vyloučení ze sfér života, jakož i např. s odstupem let při zapojení do sexuálního života dříve zneužitého dítěte), mají různé intenzity (u některých se s délkou vyloučení z jednotlivých sfér života stav zhoršuje, u některých naopak adaptační funkce mozku dochází ke zmírnění útrap) a rovněž mají různé délky trvání (od krátkodobých v řádech týdnů a měsíců až po dlouhodobé, které se mohou dokonce překlenout v ZSU).

Vzhledem k tomu, že na vznik, intenzitu, podobu a délku trvání duševních poruch má vliv mnoho faktorů, které nelze zcela jednoznačně oddělit, mám za to, že při stanovení počátku běhu lhůty je vhodným postupem analogické využití rozsudku NS, který se týkal promlčení nemajetkové újmy způsobené novinovými články:

„Každý tiskový článek dotýkající se osobnostních práv osob, o nichž informuje nepřiměřeným a nedovoleným způsobem, zpravidla představuje samostatný zásah, který je odškodnitelný samostatnou částkou. Promlčecí lhůta k uplatnění nároku na náhradu nemajetkové újmy počíná běžet nejdříve od okamžiku, kdy zásah vyvolá újmu. Sděluje-li ovšem určitá skupina článků tutéž či obdobnou informaci, resp. vyjadřuje se v různých obměnách ke společnému tématu, spoluvytváří ve výsledku jednotnou újmu, a povyšuje tak svou negativní kvalitu na úroveň celistvého působení, aniž by bylo dost dobře možné určit, jakou část celkové újmy ten který článek způsobil. Počátek běhu promlčecích lhůt se tehdy odvíjí až od ukončení takto uceleného působení. Nastal-li mezi články, které referují o obdobném tématu, delší časový interval, pro nějž je třeba na následující článek hledět již jako na znovuoobnovení negativního působení, nikoliv jen jako na navazující rozšíření předchozího zásahu, jde o samostatné zásahy s odpovídajícím právním dopadem na běh promlčecí lhůty.“³³¹

Duševní újma (nikoliv porucha) vzniká v určitém rozsahu již v okamžiku zranění, její intenzita a délka je však ovlivněna délkou a způsobem léčby, vzniklými komplikacemi,

³³¹ Rozsudek NS ze dne 17. 12. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1752/2019.

bolestmi a omezeními, odloučením od blízkých osob a přátel, vyloučení z pracovního, sociálního a rodinného života, v některých případech vzniká však až po delší době vlivem působení různých faktorů. Intenzita újmy je přitom proměnlivá (např. v případě, kdy poškozený očekává ukončení léčby, ale tato je opakovaně prodlužována a poškozený opět a opět propadá zoufalství z oddalování návratu do běžného života, nebo v případě, kdy se poškozený dozví, že ani přes intenzivní léčbu se jeho zdravotní stav nezlepšuje či nezlepší tak, jak bylo původně lékaři očekáváno atd.). Mám za to, že v takových případech, shodně jako u výše uvedeného rozsudku, nelze říct, který faktor se jakou měrou podílel na vzniklé újmě, a újmu proto nelze rozdělit. Počátek běhu lhůty by proto měl být vázán v případě přechodné újmy k okamžiku jejího ukončení (neboť teprve v tomto momentě lze objektivně říct, jak dlouho trvala a v jaké formě), případně okamžikem ustálení zdravotního stavu a vzniku ZSU.³³²

V případě, že se však duševní útrapy či duševní porucha projeví způsobem, který umožní vymezení jejích jednotlivých částí (např. trvá bezprostředně po události, následně vymizí a vrátí se s odstupem let či v jiné podobě), lze uvažovat o samostatných nárocích a samostatném běhu promlčecích lhůt. V každém případě je však třeba trvat na tom, aby soudce pečlivě zkoumal, kdy poškozený v konkrétním případě nabyt (či nabýt měl a mohl) vědomosti o okolnostech rozhodných pro běh jednotlivých nároků. Jednotlivé nároky zjednodušeně shrnuje tato tabulka:

NÁROK	SPECIFIKACE	POČÁTEK BĚHU LHŮTY
Bolestné	Fyzická újma	Okamžikem, kdy se zdravotní stav ustálil na tolik, aby bylo možné provést jeho objektivní hodnocení. Komplikace, následně vzniklé bolesti, léčba či reoperace jsou samostatnými nároky, jejichž promlčecí lhůta běží samostatně.
	Psychická újma	Okamžikem ukončení trvání újmy (vyléčením). V případě možnosti vymezení jednotlivých částí újmy lze hodnotit jako samostatné nároky.
Ztížení společenského uplatnění		Okamžikem ustálení zdravotního stavu (okamžik ustálení fyzického stavu a duševního stavu se může lišit).
Další nemajetková újma	Omezení související s léčbou	Okamžikem ukončení omezení.
	Ušlé události	Okamžikem zmeškání události.

³³² Vznik ZSU však neznamená, že by nárok poškozeného na odčinění přechodné újmy na zdraví za duševní poruchu zanikl. Poškozenému budou náležet jak náhrada bolesti, tak ZSU.

5. Návrhy de lege ferenda

S ohledem na obsah kapitol 2 a 3 je zřejmé, že oba současné systémy odčínování újmy na zdraví, tedy Metodika a Nařízení 276/2015, mají významné materiální i formální nedostatky, které jsou v současné době korigovány zejména pomocí analogie a rozsáhlé judikatury Nejvyššího a Ústavního soudu. Nedokonalosti obou systémů a jejich rozdílnost pak způsobují nerovnosti mezi poškozenými, což ve svém důsledku představuje porušení ústavního principu rovnosti. Tento stav byl sice částečně zhojen novelizací Nařízení 276/2015 k 1. 1. 2023, i poté však přetrvávají rozdíly ve výších náhrad až v řádech desetitisíců korun pro jednotlivé diagnózy. Zcela zásadní je proto sjednotit oba systémy tak, aby náhrada újmy na zdraví byla poskytována všem dle stejných pravidel a bez rozdílu. Účastníci stálé konference, resp. zákonodárce, by se proto měli zaměřit na vytvoření jediného komplexního a efektivního systému.

Tento nově vytvořený systém by pak měl sloužit k odčínování újmy na zdraví ve všech případech, a to nejen občanskoprávních a pracovněprávních, ale rovněž případech odčínovaných dle Nařízení 276/2015 na základě přechodných ustanovení ZP (např. žáci škol, studenti, členové jednotek sborů dobrovolných hasičů obcí a báňských záchranných sborů), jakož i případech služebních úrazů odčínovaných dle § 104 zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů ve spojení s vyhláškou č. 277/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a ZSU příslušníků bezpečnostních sborů, a případech služebních úrazů vojáků odčínovaných dle § 115 a násl. zák. č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve spojení s vyhláškou č. 346/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a za ZSU vojáků. Ani jedna z těchto vyhlášek novelizována nebyla, hodnota bodu tedy zůstala fixní ve výši 250 Kč a nerovnost postavení těchto skupin osob se tak každoročně prohlubuje.

Je totiž třeba trvat na názoru ÚS, že zdraví je jen jedno. Neexistuje proto žádný legitimní důvod, aby újma na zdraví osob odškodňovaných dle OZ a zaměstnanců byla valorizovaná, ale újma na zdraví osob ve služebních poměrech (navíc vykonávající veřejnou službu pro stát) byla nadále odčínovaná nižšími nevalorizovanými náhradami. V praxi by tak mohlo dojít k paradoxní situaci, kdy policista, chránící svým životem zdraví a život jiného občana, bude při zásahu zraněn a za tento služební úraz obdrží nižší náhradu, než kdyby došlo ke shodnému zranění právě toho občana, kterého chránil. Tyto osoby by rovněž měly požívat zvýšené

ochrany, v kontextu ústavního principu rovnosti je proto nezbytné, aby náhrady za služební úrazy byly poskytovány nejméně ve shodné výši jako ostatním poškozeným.

Z důvodu nezbytnosti vytvoření jednotného systému nepovažují za účelné činit návrhy de lege ferenda zvláště pro Metodiku a zvláště pro Nařízení 276/2015, nýbrž takové návrhy, které na základě limitů Metodiky i Nařízení 276/2015, jakož i předchozí právní úpravy, která byla analyzována v kapitole 1, povedou k vytvoření co nejefektivnějšího systému, který bude aplikován na všechny případy újem na zdraví.

5.1 Formální

První otázkou je jistě zakotvení celé materie v systému práva formou vhodného právního předpisu. V tomto ohledu nelze Metodiku považovat za relevantní, neboť Metodika není právním předpisem, není tedy ani právně závazná a má pouze doporučující charakter. Svou formou má nejbližší ke stanovisku Nejvyššího soudu, za které ji však rovněž nelze považovat, neboť není vyhodnocením soudní praxe, nýbrž jakýmsi stanoviskem *pro futuro* (k překročení kompetencí ze strany soudců NS podrobně v kapitole 2.2). To potvrdil i Ústavní soud, který v březnu 2023 ve svém nálezu vyjádřil názor, zda po 8 letech existence Metodiky nenastal čas, aby Nejvyšší soud rozhodovací praxi soudů v otázce výkladu § 2958 OZ formou závazného stanoviska sjednotil.³³³ V rámci systému práva je však Metodika nadále zcela neukotvená a z formálního hlediska je její další existence neúčelná.

Nařízení 276/2015 jakožto podzákoný předpis vydaný na základě zákonného zmocnění je sice v souladu s legislativními normami a při jeho vydání nedošlo k překročení žádných kompetencí, ani to však nelze považovat za vhodné řešení. Jak uvedl zákonodárce v důvodové zprávě k § 444 ObčZ při jeho rekonstrukci: „*je třeba hlavně poukázat, že rozhodnutí jednotlivého právního případu náleží jen soudci a zákonodárna moc, natož moc výkonná nemá v působnosti nařizovat soudu, jak má jednotlivý případ rozhodnout*“. Nařízení 276/2015 jakožto akt moci výkonné obsahující navíc zcela konkrétní výčet položek označil za nepřiměřený zásah moci výkonné do moci soudní i Ústavní soud,³³⁴ když ve svém pozdějším nálezu vyjádřil:

³³³ Nález ÚS ze dne 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/22.

³³⁴ Nález ÚS ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15.

„Přesto se Ústavní soud k této kritice systému bodového ohodnocení odškodňování bolesti a ZSU způsobené pracovním úrazem či nemocí z povolání dle Nařízení 276/2015 obsahově hlásí i v nyní projednávané věci, navazuje na ni a podotýká, že jen samotná legislativní technika, kdy vymezení bodového ohodnocení jednotlivých poškození zdraví a stanovení konkrétní hodnoty bodu je provedeno v podzákoném právním předpise, je ze strany zákonodárce hraničním přístupem ve vztahu k požadavku pro něj plynoucího z čl. 4 odst. 2 Listiny, který stanovuje, že meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem. (...) Takováto materie by svědčila lépe zákonné úpravě, resp. volné úvaze soudů, způsobem, který již byl zvolen při rekodifikaci občanského zákoníku.³³⁵

S ohledem na čl. 4 Listiny a zmíněný názor ÚS by tedy tak zásadní materií, jakou je odčítání újmy na zdraví, nejlépe svědčila forma zákona. Za vhodné řešení tedy považují přijetí zákona o odčítání újmy na zdraví a další nemajetkové újmy a doplnění ustanovení § 2958 OZ a § 271c ZP, jakož i dalších zákonů upravujících nároky plynoucí ze služebních úrazů, o dovětek, že „způsob odčinění nároků stanoví zákon“. Souběžně s tím by došlo ke zrušení Nařízení 276/2015 a vyhlášek upravujících služební úrazy, čímž by rovněž odpadla současná kritika spočívající v zásahu moci výkonné do moci soudní. Pokud se jedná o Metodiku, formální zrušení není zapotřebí, neboť není právním předpisem, pouze by v čase pozbyla svého významu, neboť s účinností nové úpravy by soudy již byly nuceny řídit se novým zákonem. Tím by rovněž byla vyřešena otázka překročení pravomocí ze strany soudců Nejvyššího soudu a veškerá formální kritika Metodiky, která v současné době rezonuje odbornou veřejností a ze strany veřejného ochránce práv.

Stanovení pravidel odčítání újmy na zdraví formou zákona může vyvolat otázku střetu moci zákonodárné a soudní. Účelem zákonné úpravy však nebude vytvořit nový sazebník položek s paušálními náhradami od kterých se soudy nebudou moci odchýlit, nýbrž poskytnout podklad pro rozhodování soudů, které nadále budou moci v otázce výše náhrad aplikovat volné soudcovské uvážení. Zákon by se měl věnovat zejména následujícím otázkám:

- Definici bolestného (resp. přechodné újmy na zdraví) a ZSU
- Principy odčítání újmy na zdraví (např. zásada úplné náhrady, slušnosti a rovnosti)
- Okolnosti na straně škůdce, které by měl vzít soud v úvahu při rozhodování o výši náhrady (např. úmysl, lest, zneužití závislosti aj. dle § 2957 OZ)

³³⁵ Nález ÚS ze dne 15. 11. 2021, sp. zn. II. ÚS 2925/20.

- Okolnosti na straně poškozeného, které by měl vzít soud v úvahu při rozhodování o výši náhrady (např. věk, mimořádné společenské či pracovní uplatnění)
- Způsob stanovení hodnoty bodu, včetně pravidel pro její valorizaci
- Pravidla bodového hodnocení (např. způsob sčítání položek, možnost modifikace náhrady pro komplikace při léčbě)
- Pravidla pro hodnocení újmy lékaři (zejména náležitosti lékařských a znaleckých posudků, požadavek na osobní vyšetření či nezbytný rozsah zdravotnické dokumentace, povinně uváděné údaje – např. stanovení primární diagnózy, popis komplikací či výjimečných okolností léčby jsou-li hodnoceny, doba omezení poškozeného na běžném způsobu života, popis trvalých následků a omezení, které je lékař z medicínského hlediska schopen konstatovat a ověřit aj.).

Domnívám se, že součástí zákona by však měl být i přehled jednotlivých poruch zdraví alespoň v základním rozsahu tak, aby opět nenastala doba absolutní absence jakéhokoliv podkladu pro odčínování jednotlivých poruch zdraví. Takový přístup by velmi pravděpodobně vedl k přiznávání náhrad dle nových principů, avšak ve výších dle Metodiky a zrušeného Nařízení 276/2015, neboť jen tak by byl ze strany soudů naplněn princip legitimního očekávání a souměřitelnosti soudních rozhodnutí. Vyjma soudů by se k tomuto postupu jistě uchýlily i strany v případech mimosoudního odčínování nároků, neboť by neexistoval jiný podklad, ze kterého by mohly vycházet. Konečně mám za to, že mají-li některé skupiny osob požívat zvýšené ochrany (zaměstnanci, příslušníci bezpečnostních sborů, vojáci aj.), měla by se tato zvýšená ochrana vyznačovat mj. tím, že systém odčínování újmy na zdraví bude transparentní a výše náhrady alespoň v základních rysech předvídatelná. Volná úvaha soudů by jistě byla nejvhodnějším řešením, nelze však po osobách (které se navíc vyskytly v nelehké životní situaci a jsou mnohdy i vážně poškozeny na zdraví) požadovat, aby se svých nároků domáhaly výhradně soudní cestou, případně „pátraly“ v judikatuře, jakou výši náhrady mají v rámci mimosoudních jednání uplatňovat.

S ohledem na výše uvedené mám za to, že zakotvení nového systému odčínování újmy na zdraví formou zákona je nejvhodnějším řešením, přičemž případný střet jednotlivých složek státní moci bude korigován skutečností, že zásady a principy pro hodnocení újmy budou stanoveny jako výchozí, které umožní soudům dále dostatečně flexibilně zohlednit veškeré skutkové okolnosti případů, jakož i stanovit spravedlivou výši náhrady.

5.2 Materiální

Změna formy právního předpisu však vyřeší pouze formální nedostatky, nikoliv materiální. Jako vhodné řešení tedy nelze doporučit pouhé převzetí obsahu Metodiky či Nařízení 276/2015 a jejich vydání formou zákona. Účastníci stálé konference, resp. zákonodárci, by měli usilovat především o odstranění obsahových nedostatků obou systémů, neboť právě ty jsou příčinou nerovných náhrad poškozených, nezbytnosti analogie, jakož i ingerence Ústavního soudu, který se opakovaně snaží o korekci nedostatků a naplnění veškerých zákonných požadavků i ústavních principů.

Terminologická změna pojmu *bolestné*

První navrhovaná změna se týká pojmu bolestného. Metodika (a velmi podobně i Nařízení 276/2015) k nároku uvádí, že *smyslem náhrady za bolest je vedle samotného bolestivého stavu odškodnit i určitou míru nepohodlí, stresu či obtíží spojených s utrpěnou zdravotní újmou, a to v rozsahu, v němž tyto zásahy do osobnostní sféry poškozeného z povahy věci souvisí s bolestí obvykle doprovázející stavy popsané v jednotlivých položkách (tzv. bolest v širším smyslu).*

V rámci bolestného však nejsou odčítány pouze bolestivé stavy, nýbrž i stavy nebolestivé – např. porucha mimických svalů či okohybného nervu. Tato nepřesnost je kritizována Mališem v souvislosti s odčítáním obtíží souvisejících s poruchou zdraví, když namítá, že vzniklá omezení nijak nesouvisí s bolestivostí, nýbrž újmou na zdraví jako takovou.

Tento nedostatek by bylo možné vyřešit terminologickou změnou z *bolesti* na *poruchu zdraví*. Místo pojmu *bolestné* by rovněž bylo vhodnější užívat *přechodné újmy na zdraví*. Pokud by se pojem jevil jako příliš široký, protože pod tento typ újmy by šly podřadit např. i nemoci, mohl by být nazván *poranění a jiné přechodné újmy na zdraví* (s pojmem *poranění* pracuje rovněž MKN-10), popř. *bolesti a jiné přechodné újmy na zdraví*. Tato změna by lépe reflektovala současnou definici širší bolesti, názor Nejvyššího soudu o neoddělitelnosti fyzicky bolestivých stavů, psychických bolestí a dalších obtíží a rovněž otevřela cestu dalším položkám poruch zdraví, které v současném výčtu Metodiky či Nařízení 276/2015 schází. Volbou slova *přechodné* by byl nárok dostatečně oddělen od ZSU a tyto dva nároky by tak lépe umožňovaly plné odčinění újmy na zdraví – přechodné v režimu „nového“ pojmu a trvalé v režimu ZSU. Rovněž by odpadla otázka případné kauzality, neboť případné obtíže a léčebná omezení by nebyly vázány na bolest, nýbrž na poruchu zdraví jako takovou.

Doplnění položek přechodné psychické újmy

Z hlediska odčínování psychické újmy je zcela zásadní doplnění nové kapitoly věnující se duševním poruchám. Ta by měla vycházet z kapitoly *F – Poruchy duševní a poruchy chování* MKN-10, na základě které by byly doplněny položky jakými jsou např. porucha osobnosti a chování způsobené poškozením mozku, afektivní poruchy, úzkostné poruchy, reakce na těžký stres, poruchy přizpůsobení, disociativní poruchy či neorganické poruchy spánku, včetně jejich jednotlivých typů. Výběr konkrétních poruch z MKN-10 by však měli provést odborníci – psychiatři, přičemž do zákona by měly být zařazeny pouze ty, které vznikají z vnějších příčin a mohou trvat přechodnou dobu. Pokud by stejná duševní porucha u poškozeného nakonec přetrvávala, mělo by následně dojít k jejímu odčinění rovněž formou ZSU.

Otázkou pro psychiatry bude rovněž vhodné nastavení bodového hodnocení těchto položek. Nejvyšším soudem navrhované doplnění Metodiky o jedinou položku odčínující psychickou újmu v rozsahu 60-300 bodů považují za nedostatečné. Tento návrh jednak nikterak nereflektuje rozmanitost duševních poruch, jejich intenzitu, délku trvání a projevy, jednak jej považují za nedůstojný s ohledem na skutečnost, že fyzickým poraněním je aktuálně věnováno v Metodice přes 800 položek. Takový přístup by z psychické újmy opět činil újmou sekundární a méně důležitou, nereflektující její skutečný význam, což by vedlo k pokračování jejího odčínování formou DNÚ. Chceme-li se vyhnout nadužívání nároku DNÚ (což je rovněž přáním Nejvyššího soudu) a psychickou újmu odčínovat jako bolestné, resp. přechodnou újmu na zdraví (do které se správně řadí), je nezbytné vytvořit komplexní systém, který umožní její efektivní odčinění.

Revize bodového hodnocení

Náhradové vyhlášky byly kritizovány zejména pro nízkou výši náhrad a jejich rozsáhlé (až 10násobné) navyšování ze strany soudů. I přes tuto kritiku se však vydáním Metodiky a Nařízení 276/2015 náhrady v některých případech vůbec nezvýšily, v některých případech se dokonce snížily. Revize bodového hodnocení Metodiky je koneckonců v plánu již dlouho, z důvodu jejích věcných chyb se objevila rovněž na programu jednání vlády v roce 2019, k její revizi ani opravě chyb však dodnes nedošlo.³³⁶ Společně s doplněním nových položek psychické újmy by tak mělo dojít rovněž ke komplexní revizi bodového hodnocení veškerých

³³⁶ Vláda ČR. *Jednání vlády dne 25. 11. 2019. Návrh bodu č.j. 1024/19* [online]. Aplikace oDOK [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://apps.odok.cz/djv-agenda?date=2019-11-25>.

položek tak, aby hodnocení jednotlivých položek vzájemně odpovídalo jejich závažnosti, intenzitě bolesti a potíží, délce léčby, jakož i trvání omezení poškozeného v běžném životě.

Nastavení flexibilního systému odčinění komplikací

Jak bylo uvedeno v kapitole 2.3.1, komplikace při léčbě mohou být pro poškozeného závažnější než primární porucha zdraví. Navýšení náhrady pro komplikace maximálně o 20 %, ke kterému se uchýlila Metodika, nelze považovat za dostatečně flexibilní nástroj pro odčinění skutečné intenzity komplikací, které mohou nastat. Považuji proto za vhodné setrvat nejméně u možnosti navýšení až o 50 %, jako je tomu aktuálně v případě Nařízení 276/2015 (a bylo tomu tak i v případě zrušené Vyhlášky BolZSU). V případě, že 50% navýšení nebude dostačující, může být případná náhrada újmy modifikována dle volného soudcovského uvážení.

Nastavení flexibilní hodnoty bodu

Fixní hodnota bodu stanovená v Nařízení 276/2015 byla sice k s účinností k 1. 1. 2023 zrušena, její nová úprava se však opět rozchází s hodnotou bodu stanovenou Metodikou, když vychází z průměrné hrubé mzdy za odlišné období. Vyhlášky, které upravují náhrady újmy za zdraví v souvislosti se služebními úrazy, však novelizovány nebyly, hodnota bodu tak v těchto případech setrvala na 250 Kč a v současné době je tak o více než 60 % nižší než valorizované hodnoty. Je nesporné, že hodnota bodu by měla odpovídat ekonomickému vývoji. S ohledem na rozdílnou úpravu základu výpočtu v Metodice a Nařízení 276/2015 tak považuji za nezbytné tuto úpravu dodatečně sjednotit tak, aby hodnota bodu byla skutečně shodná pro všechny případy odčinování újmy na zdraví. Za vhodnější považuji vymezení bodu dle Metodiky, neboť postupem dle Nařízení 276/2015 nebude v hodnotě bodu nikdy obsažena průměrná mzda ve 4. čtvrtletí žádného kalendářního roku, pro což dle mého názoru není legitimní důvod. Návrh stanovení hodnoty tedy zní:

Hodnota jednoho bodu odpovídá jednomu procentu hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž vznikl nárok.

Změna systému hodnocení ZSU

Pokud se jedná o ZSU, je revize systému nepochybně obtížnější, neboť odčinování tohoto typu újmy se v Metodice a Nařízení 276/2015 zásadně liší, protože zatímco Metodika upustila

od etiologického přístupu, Nařízení 276/2015 u něj setrvalo. Ani jedna z variant však není ideální. Odčínování ZSU dle Nařízení 276/2015 je sice méně komplikované a transparentnější než dle Metodiky, odporuje však samotné definici ZSU, kterou Nařízení 276/2015 stanoví. Mají-li být jako ZSU odčínovány laicky řečeno trvalé následky, tedy dlouhodobé dopady újmy na zdraví do života poškozeného, musí se náhrada tohoto nároku řídit skutečnou podobou a intenzitou těchto následků, nikoliv jejich příčinou. Je totiž zcela běžné, že různé poruchy zdraví se hojí u jednotlivých poškozených odlišně a zanechávají trvalé následky v různých podobách i intenzitách. Systém odčínování ZSU je tak třeba nepochybně založit na následku, jak činí Metodika, nikoliv na jeho příčině, jak činí Nařízení 276/2015.

Systém Metodiky je sice založen „správně“ na následku a jeví se jako komplexní, kapitola 2.4 však prokazuje, že má velké limity. Prvním zásadním problémem jsou váhy jednotlivých domén, které nejsou nastaveny dle jejich reálného významu, nýbrž pouze technicky dle jejich počtu v dané kapitole. Toto nastavení nereflektuje skutečný dopad daného omezení do života poškozeného (např. seberealizace poškozeného v politickém životě má větší váhu než základní dovednosti jako např. mluvení), má však přímý vliv na výši náhrady, resp. procento celkového omezení.

Nedostatky hodnocení ZSU dle Metodiky a význam jednotlivých domén velmi dobře demonstrují právě duševní poruchy. Vzhledem k tomu, že organické duševní poruchy se zpravidla projevují symptomaticky v oblastech učení a aplikace znalostí, komunikace, mezilidských vztahů, pohyblivosti či pracovního uplatnění, dojde při zvýšení významu těchto domén i k navýšení náhrad za psychické újmy. Činí-li v současné době rozdíly mezi jednotlivými doménami až 337.000 Kč (a tyto každoročně rostou), může mít změna váhy jednotlivých domén významný vliv na výši odčinění nejen psychických újem, ale i dalších újem na zdraví.

V případě neurotických poruch je zásadní otázkou, o jaký typ poruchy se jedná a v jaké doméně se projevuje. Jak však bylo prokázáno, Metodika není schopna reflektovat mnoho projevů těchto poruch jako jsou např. depresivní stavy, pocit neštěstí, samotářství, nechutenství, pomočování, porucha sebehodnocení a sebevnímání, zhoršení vzdělávacích či pracovních výsledků aj. Nejedná se však jen o psychické újmy, Metodika neumožňuje hodnocení mnoha dalších objektivně zjistitelných újem na zdraví – např. ztráty orgánu, jehož funkce je nahrazena párovým orgánem, jizev a jinak zasažené pokožky, dlouhodobě přetrvávajících bolestí, nutnosti

užívání medikace, dietního omezení, nákazy nemocí aj. Pro efektivní odčinění těchto újem by tak měly být doplněny další domény, které umožní odčinění těchto typů újem. Je však otázkou, zda za situace, kdy je Metodika kritizována pro již tak velké množství domén, je vhodné jejich počet ještě navyšovat.

Dle mého názoru by měl zákonodárce od etiologického systému jakož i od systému Metodiky zcela upustit a vytvořit systém nový. Ten by byl tvořen obdobně jako v případě bolestného výčtem položek, nejednalo by se však o položky etiologické, tj. výčet poruch zdraví které jsou příčinami trvalých následků jako v případě Nařízení 276/2015, nýbrž výčtem různých typů trvalých následků a omezení.

Tyto následky a omezení by mohly být rozděleny do jednotlivých skupin, které by soudům sloužily jako podklad pro hodnocení následků a omezení jednotlivých poruch zdraví. Tento přehled by byl pouze demonstrativní a měl by být dostatečně flexibilní tak, aby umožňoval odčinění co nejširšího počtu následků v jejich rozmanitosti a intenzitách. Pokud se jedná o již zmíněný případ pokousání psem a zohydění ve formě jizvy, mohl by být tento následek hodnocen položkami:

- *zohydění a jiné poškození estetického vzhledu*, které by se případně dále mohlo dělit na položky
 - *poškození hlavy a obličeje*
 - *poškození horních*
 - *poškození dolních končetin*
 - *poškození hrudníku*
 - *poškození jiných částí těla.*

Každé z těchto položek by byl přiřazen rozdílný rozsah bodů, který by jednak umožňoval hodnotit rozsah a intenzitu poškození pokožky v rámci jedné položky (tj. více jizev, jejich délka, keloidní jizvy, popálená pokožka či rozsah zasažené plochy), jednak zohledňoval, že poškození obličeje bude pro poškozeného jistě více nepříjemné než např. poškození dolních končetin. V rámci takto obecně definované položky by pak bylo možné odčinit nejen jizvy, ale např. i pokožku poškozenou popáleninami, nekrotizovanou tkání či ztrátu vlasů, které v důsledku úrazu hlavy přestaly na určitém místě růst a jsou tedy estetickým, nikoliv zdravotním, následkem.

V případě odčinění trvalé duševní újmy na zdraví je třeba zajistit dostatečnou flexibilitu položek z důvodu velkého množství jejich projevů. Zatímco organické poruchy ve velkém případě zastanou případné neurologické následky (porucha motoriky, tiky, poruchy paměti atd.), neurotickým poruchám bude nezbytné věnovat samostatnou kapitolu. Jistě by bylo možné aplikovat přístup Nařízení 276/2015, tedy jakousi obecnou položkou *trvalé duševní poruchy*, která se dále bude dělit do několika stupňů, jež umožní lékařům dostatečně flexibilně újmu hodnotit a pod které se „schovají“ jednotlivé projevy těchto poruch. Alternativní možností je podrobnější úprava, např.:

- *trvalé narušení duševní integrity*, která by dále obsahovala podpoložky:
 - *narušení společenských vztahů, izolace od okolí*
 - *narušení intimních vztahů*
 - *narušení identity a sebevnímání*
 - *úzkostné stavy*
 - *depresivní stavy*
 - *jiné narušení duševní integrity.*

Jedná se však pouze o demonstrativní návrh systematiky, konkrétní podoba následků by měla být stanovena odborníky (psychiatry), kteří by různé typy projevů neurotických poruch rozdělily do několika skupin, které se pravidelně vyskytují.

Je pravdou, že výše uvedený systém se vrací částečně zpět k paušálnosti náhrad, kterou zákonodárce vytkl v důvodové zprávě k rekonstrukci OZ systému předchozímu. Bude-li však systém nastaven dostatečně flexibilně, zejména bude-li jednotlivým položkám přiřazen rozsah bodů, který bude schopný věrně reflektovat různé intenzity jednotlivých následků, a jednotlivé položky budou představovat pouhou výchozí náhradu, kterou bude soud moci dále modifikovat ve světle zásad a principů, bude dle mého názoru dostatečně zachován požadavek volného soudcovského uvážení. Nelze totiž pominout, že Nařízení 276/2015 je po celou dobu své účinnosti rovněž systémem paušálním a za paušální lze označit konečně i Metodiku, neboť doplňují-li znalci jednotlivé skutečnosti do tabulky, která na základě předem daných kritérií vypočítává výslednou náhradu, je prostor pro uvážení minimální.

Chce-li se zákonodárce zcela vyhnout paušálnosti náhrad, pak by musel náhradu újmy na zdraví ponechat zcela bez pravidel pouze na volném uvážení soudů. Tento přístup by však vedl k problematickému mimosoudnímu odčinování nároků, přehlacení soudů žalobami, nedostatečnému naplnění požadavku legitimního očekávání a souměřitelnosti soudních

rozhodnutí, jakož i analogickému (a nežádoucímu) návratu ke zrušeným vyhláškám, Metodice a Nařízení 276/2015, kterými by si soudy dopomáhaly k odůvodnění výše přiznávaných náhrad.

Je-li právo na zdraví a jeho ochrana základním lidským právem, jak připomíná Ústavní soud, mělo by být toto právo chráněno transparentním systémem, který bude předvídatelný a rovný pro všechny zúčastněné. Z toho důvodu považuji za vhodné akceptovat částečnou paušálnost systému a nastavit takový systém, který bude dostatečně konkrétní, aby umožňoval mimosoudní řešení sporů a naplňoval požadavek legitimního očekávání a souměřitelnosti soudních rozhodnutí, zároveň však bude dostatečně flexibilní, aby nedocházelo k nepřiměřeným zásahům moci zákonodárné či výkonné do moci soudní a této byl ponechán dostatečný prostor pro volné soudcovské uvážení. Domnívám se, že výše uvedené návrhy de lege ferenda jsou vhodným základem pro naplnění těchto požadavků.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo zhodnotit současný systém odčínování újmy na zdraví z perspektivy duševních poruch. Již v úvodu byla vyslovena hypotéza, že systém bude v tomto ohledu pravděpodobně nedostatečný, když občanskoprávní úprava z více než 800 položek přechodné újmy na zdraví nevěnuje duševním poruchám ani jednu položku a v pracovněprávní oblasti se duševním poruchám z více než 650 položek věnuje právě jedna. Tato hypotéza se ukázala být správnou, když z provedené analýzy vyplynulo výrazně více nedostatků obou systémů odčínování, a to nejen z pohledu duševních poruch, ale i jiných typů újem na zdraví, a to jak v otázkách materiálních, tak formálních.

V občanskoprávních vztazích je v současné době újma na zdraví odčínována zejména s pomocí Metodiky Nejvyššího soudu. Ta byla předmětem podrobné analýzy ve druhé kapitole. Předně bylo zjištěno, že Metodika má významné formální nedostatky zejména z důvodu překročení pravomocí soudců Nejvyššího soudu při její tvorbě. Jak potvrdil Ústavní soud, její přínos byl vzhledem k úplné absenci systému při rekodifikaci občanského zákoníku významný, po 8 letech její účinnosti je však na čase tyto formální nedostatky odstranit.

Druhá kapitola se zabývala i věcným obsahem Metodiky, který odhalil mnoho významných materiálních nedostatků. Metodika v případech přechodné újmy na zdraví (bolestné) neobsahuje ani jednu položku věnující se duševním poruchám. Tento stav zjevně neumožňuje jejich odčinění, což si uvědomil i Nejvyšší soud, který za tímto účelem navrhl doplnění jedné univerzální položky. Toto řešení se však ukázalo být s ohledem na množství, podobu a intenzitu různých duševních poruch nevhodné a nedůstojné, proto bylo navrženo doplnění celé kapitoly obsahující jednotlivé položky duševních poruch do části B Metodiky, která by byla založena na již existující lékařské systematizaci duševních poruch uvedené v MKN-10. Pouhé doplnění Metodiky o nové položky však není dostačujícím řešením, neboť byly zjištěny rovněž nedostatky v oblasti odčínování léčebných komplikací a omezení souvisejících s léčbou. Příliš rigidní systém odčinění těchto nároků je limitující nejen pro mimosoudní řešení sporů, ale vyžaduje od soudů významné odchýlení od Metodiky, čímž je částečně popřen její účel.

Předmětem druhé kapitoly byla rovněž analýza odčínování ztížení společenského uplatnění dle Metodiky. V otázce trvalých duševních poruch bylo zjištěno, že Metodika poměrně

dostatečně reflektuje organické duševní poruchy, prakticky však neumožňuje odčinění neurotických poruch. To potvrdila i rozsáhlá judikatura nižších soudů, které ve snaze spravedlivého odčinění újmy tohoto typu Metodiku mnohdy vůbec neaplikovaly a nároky odčiňovaly buď formou ztížení společenského uplatnění nebo další nemajetkové újmy, případně kombinací obou nároků. V otázce odčiňování ztížení společenského uplatnění však byly zjištěny další významné nedostatky – např. nemožnost aplikace Metodiky pro nezletilé, nemožnost odčinění některých prokazatelných fyzických poškození zdraví či příliš vysoký počet domén a nevhodné nastavení jejich hodnot, které neodpovídají skutečnému významu domény v životě poškozených. Konečně se jako problematickým ukázalo i nově vzniklé znalecké odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví, které se stalo předmětem kritiky nejen ze stran samotných lékařů, ale i veřejného ochránce práv či Ústavního soudu.

Ve třetí kapitole byly prostřednictvím komparace analyzovány rozdíly v odčiňování újmy na zdraví dle Metodiky a Nařízení 276/2015, které se aplikuje zejména při odčiňování pracovních úrazů. V otázce odčiňování přechodných újem na zdraví bylo zjištěno, že byť je Metodika i Nařízení 276/2015 založeno na stejném etiologickém přístupu, odčinění některých typů poškození zdraví se dle obou předpisů liší, a to nejen z důvodu odlišně stanoveného počtu bodů jednotlivých diagnóz, ale i pro rozdílnou hodnotu bodu, která se až do roku 2022 lišila o cca 50 %. Rozdíly obou systémů se staly příčinou statisícových až milionových rozdílů v náhradách za stejnou újmu na zdraví pro různé skupiny poškozených, což představovalo porušení ústavního principu rovnosti a zapříčinilo rozsáhlou kritiku ze strany Ústavního soudu. Počínaje 1. 1. 2023 sice vláda Nařízením 276/2015 co do hodnoty bodu upravila a významně sblížila hodnotu bodu dle Nařízení 276/2015 i Metodiky, ta však nadále zůstává v malém rozsahu rozdílná. Rozdíly v náhradách tak budou nadále přetrvávat (v rozsahu tisíců až statisíců korun), a to nejen kvůli rozdílné hodnotě bodu, ale i rozdílnému bodovému hodnocení jednotlivých diagnóz. Tato změna rovněž nebyla reflektována ve vyhláškách upravujících služební úrazy příslušníků bezpečnostních sborů a vojáků z povolání, jejichž náhrady jsou tak v současné době ovlivněny cca 60% nižší hodnotou bodu. Porušení ústavního principu rovnosti tak nadále trvá.

V otázce odčiňování trvalé újmy na zdraví se významným faktorem ukázaly být zcela odlišné systémy vytvořené Metodikou a Nařízením 276/2015. Zatímco Metodika upustila od etiologického přístupu, Nařízením 276/2015 na něm setrvalo a navázalo na paušální systém zrušených náhradových vyhlášek. V případě duševních poruch je sice Nařízením 276/2015

k poškozeným vstřícnější než Metodika, když díky položkovému systému umožňuje odčinění nejen organických, ale i neurotických poruch, ani tak však není možné jej považovat za vhodný. Etiologický přístup Nařízení 276/2015 je totiž založen na příčině újmy, nikoliv na formě a intenzitě skutečných následků. Pro účely odčinění újmy v konkrétních případech je tak příliš generalizující, čímž se vzdaluje od naplnění principu úplného odčinění újmy na zdraví judikovaného Ústavním soudem.

Zjištěné nedostatky Metodiky i Nařízení 276/2015 se odrazily v rozsáhlé judikatuře nižších soudů, ale i Nejvyššího soudu a Ústavního soudu, kteří se svými rozhodnutími snažily korigovat jejich jednotlivé nedokonalosti, jakož i porušení ústavních principů, které zapříčiňují. V současné době je tak systém odčínování újmy na zdraví kombinací doporučujícího materiálu Nejvyššího soudu, který není v právním řádu ukotven, podzákonného předpisu, který však dopadá jen na část případů a jeho aplikace má ve většině případů za následek porušení ústavního principu rovnosti, a rozsáhlé judikatury soudů, která vyplňuje mezery obou systémů či koriguje jejich nedostatky. Jejich veliké množství však dokazuje, že dílčí změny jednotlivých ustanovení Metodiky či Nařízení 276/2015 nebudou dostačující, nýbrž bude nezbytná komplexní systémová změna.

Čtvrtá kapitola se věnovala dispozici s nároky, která je pro zúčastněné strany neméně významná. V otázce přechodu újmy bylo poukázáno na nevhodnou právní úpravu za ObčZ, která nepřiměřeně zvýhodňovala škůdce. Nově nastavený systém občanského zákoníku umožňující přechod nároku za podmínky uplatnění nároku před soudem či uznání ze strany dlužníka se však ukazuje jako omezující, kdy pro tyto dodatečné podmínky nebyly shledány legitimní důvody a byl navržen nepodmíněný přechod nároku, jak je tomu nejen ve vybraných zahraničních právních rádech, ale i zákoníku práce. Obdobný problém byl shledán v otázce převoditelnosti nároku, kde bylo shledáno, že nárok na náhradu újmy na zdraví by měl být volně převoditelný, s čímž souhlasí i převážná část doktríny. Konečně se kapitola věnovala institutu promlčení, ze kterého vyplynul nejen zvýšený důraz na ochranu zdraví, který se vyznačuje sníženou možností dispozice s promlčením nároku na náhradu újmy na zdraví na rozdíl od jiných nároků, ale poukázal i na problematickou otázku počátku běhu promlčecích lhůt a uplatnění námitek promlčení, ke kterým musí být ze strany soudů přistupováno v konkrétních případech se zvýšenou obezřetností.

Konečně byly v páté kapitole představeny návrhy de lege ferenda, ke kterým rovněž přispěla kapitola první, jejímž obsahem bylo stručné shrnutí historického vývoje odčínování újmy na zdraví v českém právním řádu a jeho nedostatků. Mají-li být totiž návrhy de lege ferenda skutečně efektivní, je třeba se poučit i z nedostatků předchozích právních úprav. Ty v rovině formální poukázaly na nevhodnost zakotvení materie formou podzákoného předpisu, neboť taková úprava představuje střet moci výkonné a soudní. Tomu přisvědčil nepřímou ve svém rozhodnutí i Ústavní soud, který poukázal, že tak zásadní materii, jakou je ochrana zdraví, by nejlépe svědčila forma zákona. Rovněž podotkl, že Nejvyšší soud by po 8 letech existence mohl v rámci svých pravomocí vydat revidovanou Metodiku formou závazného stanoviska. Takový krok by však nevyřešil situaci ohledně Nařízení 276/2015 a služebních náhradových vyhlášek, které dle plánu MPSV navíc rovněž měly být již dříve sjednoceny se systémem Metodiky. Proto považuji za zcela zásadní, aby byl vytvořen jednotný systém, nejlépe ve formě zákona, který zakotví celou materii pro všechny skupiny osob, čímž budou odstraněny nedůvodné nerovnosti, které aktuálně existující paralelní předpisy způsobují.

Vývoj právní úpravy v první kapitole poukázal i na materiální nedostatky úpravy dle ObčZ a náhradových vyhlášek, zejména jejich přílišnou paušálnost. Rekodifikace občanského zákoníku přinesla rovněž otázku odčinění újmy na zdraví formou jediného nároku, ta se však ukázala být velmi problematická a nadále bylo setrváno u tří samostatných nároků. V otázce obsahové by tak část věnující se přechodné újmě na zdraví měla být doplněna o podkapitulu obsahující výčet duševních poruch a upravena tak, aby umožňovala efektivnější odčinění komplikací a omezení plynoucí z léčby. Systém odčinění ztížení společenského uplatnění by měl být založen na přehledu možných skupin trvalých následků, kterým by bylo přiděleno bodové hodnocení a byly dostatečně flexibilní, aby reflektovaly skutečnou podobu a intenzitu následků u jednotlivých poškozených. Finanční hodnocení nároku by pak mělo reflektovat ekonomický vývoj v České republice a zakotvovat automatickou valorizaci náhrad. Podrobné návrhy de lege ferenda byly předmětem páté kapitoly.

Nelze než uzavřít, že odlišné paralelní systémy odčínování újmy na zdraví způsobují nedůvodné nerovnosti mezi poškozenými a jejich další existence je nežádoucí. Aktuální situace proto vyžaduje nejen sjednocení těchto systémů, ale i jejich významnou formální a materiální rekodifikaci. Je však zřejmé, že se jedná o nelehký úkol. Zcela rozdílné způsoby odčínování jednotlivých nároků naznačují, že zákonodárce i další zúčastněné osoby jsou již desítky let vedeny snahou nalézt vhodné řešení, každá úprava však v čase narazila na své nedostatky

a limity. I přes zjištěné nedostatky Metodiky je však nepochybné, že Metodika je významným dokumentem, který je nejen záslužným pokusem o nalezení nového řešení způsobu odčiňování újem na zdraví, ale přispěl rovněž k řešení mnoha mimosoudních i soudních sporů za situace, kdy zákonodárce tak zásadní materii ponechal zcela bez pravidel. Její obsah tak významně přispěje k vytvoření nového systému, o jehož vytvoření by se nyní účastníci stálé konference a další složky státní moci měli snažit. Je totiž třeba mít na paměti, že zdraví je jedním z nejcennějších právních statků a na jeho efektivní ochranu i přes obtížnost takového úkolu nelze rezignovat.

Seznam zkratek

„ABGB“	zákon č. 946/1811 Sb., všeobecný zákoník občanský (Německo)
„BGB“	Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník
„CAN“	syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
„DNÚ“	další nemajetková újma
„Listina“	ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
„Metodika“	Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění dle § 2958 občanského zákoníku)
„MKF“	Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (WHO)
„MKN-10“	Mezinárodně užívaná klasifikace nemocí (WHO)
„MPSV“	Ministerstvo práce a sociálních věcí
„Nařízení 276/2015“	nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání
„NS“	Nejvyšší soud
„NS ČSR“	Nejvyšší soud Československé republiky
„ObčZ“	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
„OSŘ“	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
„OZ“	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
„ÚS“	Ústavní soud
„Vyhláška BolZSU“	vyhláška ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění
„WHO“	Světová zdravotnická organizace
„ZP“	zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- BĚLINA, Miroslav. Zákoník práce (EKZ). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-317-2
- ELISCHER, D. et al. Náhrada majetkové a nemajetkové újmy podle občanského zákoníku, zákoníku práce, v oblasti průmyslového vlastnictví a podle autorského zákona. Praktická příručka. Praha: Leges, 2020, 398 s. ISBN 978-80-7502-382-7
- FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. Občanský zákoník. IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-570-1
- HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-535-0
- HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-287-8
- KOCH J. WILLIAM et al. Psychological Injuries. Forensic Assesment, Treatment, and Law. American Psychology-Law Society Series. 2005. ISBN: 9780195188288
- KOLBA, J., ŠULÁKOVÁ, M. Nemajetková újma způsobená protiprávním výkonem veřejné moci. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-027-7
- LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-7400-852-8
- MALIŠ, Daniel. Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví. Praha, 2021. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva
- MELZER, F., TÉGL, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894-3081. Praha: Leges, 2018, s. 1005, ISBN 978-80-7502-199-1
- PAVELEK, Ondřej. Náhrada nemajetkové újmy na zdraví a při usmrcení. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. Právní instituty. ISBN 978-80-7400-785-9
- SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo: systém a instituce. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN: 978-80-7380-566-1
- STRNKA, Vojtěch. Náhrada nemajetkové újmy na zdraví. Brno, 2020. Rigorózní práce. Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, Katedra občanského práva
- SVÁTEK, Jan. Lex Aquilia a římský delikt *damnum iniuria datum*. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin

- ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol., Občanský zákoník I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-004-1
- ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol., Občanský zákoník I, II. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-108-6
- ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. Občanský zákoník. Svazek VI. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. ISBN 978-80-7598-955-0
- ŽDÁREK, Roman, Jolana TĚŠINOVÁ, Marta ŠKÁROVÁ, Robert WALTR a František PÚRY. Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví. Vydání první. V Praze: C.H. Beck, 2015. xiv, 164. ISBN 978-80-7400-280-9

Seznam použitých článků

- BISKUP, Pavel. Diagnostika syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte – doporučený postup určený lékařům primární péče. *Pediatric pro praxi*. 2001
- DOLEŽAL, Tomáš, LAVICKÝ, Petr. Pojetí náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví podle nového občanského zákoníku a s tím související procesní aspekty. *Právní rozhledy*. Nakladatelství C.H. Beck, 2014, roč. 2014, č. 10. 358-363. ISSN 1210-6410
- DOLEŽAL, Tomáš. Několik poznámek k problematice převoditelnosti práva na náhradu nemajetkové újmy vzniklé v důsledku zásahu do přirozených práv člověka a jeho přechodu na dědice. *Časopis zdravotnického práva*. Vol 6, No 1 (2016), ISSN 1804-8137
- DOUBEK, Pavel. Odškodnění újmy na zdraví v českém právu – příliš rigidní, nebo právní jistota přinášející? *Právní rozhledy*, 2012, č. 23-24
- HADAMČÍK, Lukáš. Postoupení pohledávky na peněžité odčinění nemajetkové újmy. *Právní rozhledy*, 2016, č. 19
- HÁNĚLOVÁ, Kristýna. (R)evoluce v odškodňování duševních útrap? *Trestněprávní revue*, 2015, č. 11-12
- KADLUBIEC, Vojtěch. Odškodňování nemajetkové újmy na zdraví v pracovním právu. *Právní rozhledy*, 2015, č. 9
- PAVELEK, Ondřej. Přejít nároku na bolestné a náhrady za ztížení společenského uplatnění: aktuální otázky. *Ad Notam*, 2017, č. 4, s. 6-9.

- PAVLOVSKÝ, P. ŠRUTOVÁ, L. Psychické následky úrazů a hodnocení ztížení společenského uplatnění. Časopis Psychiatrické společnosti ČLS JEP a Psychiatrické společnosti SLS. 2009
- SMRŽ, Ivo. Duševní újmy na zdraví a jejich odčítání v civilním právu. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2019, č. 2
- TICHÝ, Luboš. Ke čtyřem základním otázkám nemajetkové újmy. Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva (2020), č. 8
- VRCHA, Pavel. Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 občanského zákoníku. Tempus Mediocrum. 2014, č. 12, s 34-35. ISSN 1214-7524

Seznam použitých právních předpisů

- Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník
- nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, včetně důvodové zprávy
- nařízení vlády č. 451/2022 Sb., kterým se mění nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, ve znění nařízení vlády č. 224/2016 Sb., a nařízení vlády č. 290/1995 Sb., kterým se stanoví seznam nemocí z povolání, ve znění pozdějších předpisů
- vyhláška ministerstev zdravotnictví a spravedlnosti, Státního úřadu sociálního zabezpečení a Ústřední rady odborů č. 32/1965 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění
- vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění
- vyhláška č. 277/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění příslušníků bezpečnostních sborů
- vyhláška č. 345/2015 Sb., o postupu při určování výše náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění vojáků
- ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- zákon č. 946/1811 Sb., všeobecný zákoník občanský (Německo)
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

- zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce
- zákon č. 47/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání
- zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích
- zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
- zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, včetně důvodové zprávy
- zákon č. 205/2015 Sb., kterým se mění zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce a zrušuje zák. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců a zrušují nebo mění některé další zákony

Seznam použité judikatury

a) nálezy Ústavního soudu

- nález ze dne 1. 3. 2000, sp. zn. II. ÚS 517/99
- nález ze dne 4. 5. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 16/04, včetně odlišného stanoviska soudců Stanislava Balíka a Miroslava Výborného a odlišného stanoviska soudkyně Elišky Wágnerové
- nález ze dne 6. 9. 2005, sp. zn. I. ÚS 643/04
- nález ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05-2
- nález ze dne 5. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 3168/09
- nález ze dne 31. 5. 2011, sp. zn. I. ÚS 2216/09
- nález ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. IV. ÚS 444/11
- nález ze dne 28. 1. 2016, sp. zn. II. ÚS 2946/13
- nález ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/15
- nález ze dne 29. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 1346/2016
- nález ze dne 14. 11. 2017, sp. zn. I. ÚS 3391/15

- náleze ze dne 3. 4. 2018, sp. zn. II. ÚS 76/17
- náleze ze dne 8. 6. 2020, sp. zn. II. ÚS 3845/19
- náleze ze dne 15. 11. 2021, sp. zn. II. ÚS 2925/20
- náleze ze dne 9. 2. 2021, sp. zn. II. ÚS 1564/20
- náleze ze dne 8. 3. 2023, sp. zn. I. ÚS 1010/222

b) rozhodnutí Nejvyššího soudu

- usnesení ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. 25 Cdo 676/2007
- usnesení ze dne 1. 8. 2008, sp. zn. 25 Cdo 3514/2007
- rozsudek ze dne 12. 11. 2008, sp. zn. 31 Cdo 3161/2008, uveřejněný pod č. 73/2009 Sb. rozh. obč.
- rozsudek ze dne 10. 11. 2009, sp. zn. 30 Cdo 255/2008
- usnesení ze dne 18. 1. 2010, sp. zn. 28 Cdo 3149/2009
- usnesení ze dne 26. 1. 2010, sp. zn. 25 Cdo 2/2008
- rozsudek ze dne 5. 6. 2012, sp. zn. 28 Cdo 611/2011
- rozsudek ze dne 23. 8. 2012, sp. zn. 25 Cdo 3305/2011
- rozsudek ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. 30 Cdo 2387/2013
- rozsudek ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 6 Tdo 347/2014
- rozsudek ze dne 31. 3. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1295/2015
- rozsudek ze dne 6. 4. 2016, sp. zn. 25 Cdo 222/2015
- rozsudek ze dne 19. 10. 2016, sp. zn. 30 Cdo 4776/2014
- rozsudek ze dne 7. 2. 2017, sp. zn. 33 Cdo 5165/2015
- usnesení ze dne 27. 4. 2017, sp. zn. 25 Cdo 3556/2016, uveřejněné pod č. 133/2018 Sb. rozh. obč.
- usnesení ze dne 19. 7. 2017, sp. zn. 8 Tdo 751/2017, uveřejněné pod č. 29/2018 Sb. rozh. tr.
- usnesení ze dne 20. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017, uveřejněné pod č. 39/2018 Sb. rozh. tr.
- rozsudek ze dne 26. 9. 2017, sp. zn. 21 Cdo 4556/2016
- usnesení ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017, uveřejněné pod č. 7/2019 Sb. rozh. obč.
- rozsudek ze dne 26. 2. 2018, sp. zn. 25 Cdo 1900/2017

- usnesení ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 25 Cdo 293/2018, uveřejněné pod č. 50/2019 Sb. rozh. obč.
- usnesení ze dne 27. 3. 2018, sp. zn. 6 Tdo 320/2018, uveřejněné pod č. 13/2019 Sb. rozh. tr.
- rozsudek ze dne 5. 4. 2019, sp. zn. 25 Cdo 230/2018
- rozsudek ze dne 2. 5. 2019, sp. zn. 25 Cdo 2635/2018, uveřejněný pod č. 12/2020 Sb. rozh. obč.
- rozsudek ze dne 20. 5. 2019, sp. zn. 25 Tdo 2635/2018
- rozsudek ze dne 28. 5. 2019, sp. zn. 21 Cdo 3687/2018
- usnesení ze dne 31. 10. 2019, sp. zn. 6 Tdo 1309/2019, uveřejněné pod č. 39/2020 Sb. rozh. tr.
- rozsudek ze dne 12. 2. 2020, sp. zn. 7 Tdo 1485/2019, uveřejněný pod č. 50/2020 Sb. rozh. tr.
- rozsudek ze dne 13. 2. 2020, sp. zn. 25 Cdo 79/2020
- usnesení ze dne 8. 9. 2020, sp. zn. 25 Cdo 465/2019
- rozsudek ze dne 14. 10. 2020, sp. zn. 25 Cdo 4306/2018
- rozsudek ze dne 17. 12. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1752/2019, uveřejněný pod č. 73/2021 Sb. rozh. obč.
- usnesení ze dne 30. 3. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1654/2019
- rozsudek ze dne 26. 5. 2021, sp. zn. 25 Cdo 2871/2019
- usnesení ze dne 27. 5. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1233/2021
- rozsudek ze dne 15. 12. 2021, sp. zn. 25 Cdo 1361/2021, uveřejněný pod č. 90/2022 Sb. rozh. obč.
- usnesení ze dne 31. 5. 2022, sp. zn. 25 Cdo 2558/2021

c) rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky

rozhodnutí byla čerpána z databáze beck-online.cz

- rozhodnutí ze dne 21. 1. 1920, sp. zn. Rv I 602/19
- rozhodnutí ze dne 13. 3. 1923, sp. zn. Rv I 899/22
- rozhodnutí ze dne 12. 9. 1923, sp. zn. Rv I 165/23
- rozhodnutí ze dne 7. 11. 1923, sp. zn. Rv I 1156/23
- rozhodnutí ze dne 12. 6. 1925, sp. zn. Rv I 724/25

d) rozhodnutí obecných soudů

rozhodnutí byla čerpána z databáze beck-online.cz a databáze judikatury k náhradě nemajetkové újmy na zdraví dostupné na webových stránkách datanu.cz:

- rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 23. 1. 1998, sp. zn. 23 C 52/96
- rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 1 Co 63/2003
- rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 2. 5. 2016, sp. zn. 4 Tmo 2/2016
- rozsudek Okresního soudu v Trutnově ze dne 20. 4. 2017, sp. zn. 19 C 18/2017
- rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 27. 9. 2017, sp. zn. 70 Co 132/2017
- rozsudek Okresního soudu v Ostravě ze dne 17. 7. 2018, sp. zn. 5 T 209/2015
- rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 27. 6. 2019, sp. zn. 49 T 3/2019
- rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 14. 1. 2020, sp. zn. 63 Tm 6/2021 ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 3. 2020, sp. zn. 1 Tmo 3/2020
- rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 19. 10. 2020, sp. zn. 6 T 24/2020
- rozsudek Okresního soudu v Nymburce ze dne 13. 1. 2021, sp. zn. 4 T 178/2019 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2021, sp. zn. 13 To 73/2021
- rozsudek Okresního soudu v Mladé Boleslavi ze dne 7. 4. 2021, sp. zn. 7 T 40/2020 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 16. 6. 2021, sp. zn. 12 To 118/2021
- rozsudek Okresního soudu v Kladně ze dne 30. 11. 2021, sp. zn. 2 T 175/2019 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 22. 3. 2022, sp. zn. 13 To 42/2022
- rozsudek Okresního soudu v Mladé Boleslavi ze dne 21. 1. 2022, sp. zn. 17 T 26/2021

e) rozhodnutí zahraničních soudů

- rozsudek Soudního dvora Rakouské republiky (OGH) ze dne 27. 10. 1937, sp. zn. 2 Ob 851/37 Sb
- rozsudek Soudního dvora Rakouské republiky (OGH) ze dne 30. 9. 1996, sp. zn. 6 Ob 2068/96 Sb.
- rozsudek Švýcarského Spolkového soudu ze dne 12. 12. 1955 ve věci sp. zn. BGE 81II 385
- rozsudek Švýcarského Spolkového soudu ze dne 21. 3. 1969 ve věci sp. zn. BGE 95 II 481

- rozsudek Švýcarského Spolkového soudu ze dne 4. 12. 2008 ve věci sp. zn. 5 A 289/2008

Seznam internetových zdrojů

- ANDERSON, Stacy. *Michelle Obama promotes awareness on mental healthcare* [online]. Federal News Network. 4. 3. 2015. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://federalnewsnetwork.com/government-news/2015/03/michelle-obama-promotes-awareness-of-mental-health-care/>
- BEK, J. *Odškodňování pracovních úrazů po nabytí účinnosti občanského zákoníku* [online]. ASPI (právní informační systém). 12. 2. 2014. [cit. 2023-04-04]
- Česká justice. *Ministerstvo chce upravit metodiku Nejvyššího soudu k nemajetkové újmě* [online]. 21. 11. 2019 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.ceska-justice.cz/2019/11/ministerstvo-chce-upravit-metodiku-nejvyssiho-soudu-k-nemajetkove-ujme/>
- Česká společnost ČLS JEP. *Stanovisko výboru PS k aktuálním změnám v posuzování bolestného a ztížení společenského uplatnění* [online] psychiatrie.cz [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.psychiatrie.cz/deni-aktuality/3134-stanovisko-vyboru-ps-k-aktuálním-zmenam-v-posuzovani-bolestneho-a-ztizeneho-spolecenskeho-uplatneni>
- KLOS, Dušan. *Aktuální praktické poznámky k aplikační praxi tzv. Metodiky NS k náhradě nemajetkové újmy na zdraví z pohledu znalce a znalecké činnosti* [online]. Bulletin Advokacie. 9. 4. 2018. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <http://www.bulletin-advokacie.cz/aktualni-prakticke-poznamky-k-aplikacni-praxi-tzv.-metodiky-ns-ke-stanoveni-nahrady-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-z-pohledu-znalce-a-znalecke-cinnosti?browser=mobi>.
- KLOS, Dušan / KRÁL, Vladimír. *Jak dál při aplikaci tzv. Metodiky Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy z pohledu znalce? Rychle na ni zapomenout!* [online]. Advokátní deník. 19. 6. 2020 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://advokatnidenik.cz/2020/06/19/jak-dal-pri-aplikaci-tzv-metodiky-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-z-pohledu-znalce-rychle-na-ni-zapomenout/>.
- ROOSEVELT, Eleanor, *"My Day, August 21, 1954,"* [online]. The Eleanor Roosevelt Papers Digital Edition (2017). [cit. 2023-04-04]. Dostupné z https://www2.gwu.edu/~erpapers/myday/displaydoc.cfm?_y=1954&_f=md002939

- JIRSA, Jaromír. *Odčinění újmy na zdraví „ponovu“* [online]. Právní prostor. 2. 3. 2016 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/odcineni-ujmy-na-zdravi-ponovu>
- Justice.cz. *Důvodová zpráva k OZ*, s. 457 [online]. 3. 2. 2012 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Seznam znalců, tlumočnicků a soudních překladatelů* [online]. Stav ke dni 4. 4. 2023. Dostupné z <https://seznat.justice.cz>
- Národní ústav duševního zdraví. *Kolika lidí se duševní onemocnění týká* [online]. Narovinu.net [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://narovinu.net/dusevni-zdravi-a-nemoc/>
- NZIP. *Duševní onemocnění v Česku* [online]. nzip.cz [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://nzip.cz/infografika-dusevni-onemocneni-v-cesku>
- Právnická fakulta Univerzity Karlovy. *První zasedání stálé konference k odčínování újem na životě a zdraví, již zítra 19.11.* [online]. 18. 11. 2021 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.prf.cuni.cz/aktuality/prvni-zasedani-stale-konference-k-odcineni-ujem-na-zivote-a-zdravi-jiz-zitra-19-11>
- MPSV a MZ. *Společné stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva zdravotnictví k odškodňování pracovních úrazů* [online]. 28. 1. 2014. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z https://www.bppo.cz/user_uploads/Dokument.jpg
- ÚZIS. *O MKN-10* [online]. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://mkn10.uzis.cz/o-mkn>
- Veřejný ochránce práv. *Diskuse o znaleckým posuzování nemajetkové újmy na zdraví bude pokračovat u kulatého stolu na Ministerstvu spravedlnosti* [online]. 2. 7. 2021 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/aktualne/diskuze_o_znaleckem_posuzovani_nemajetkove_ujmy_na_zdravi_bude_pokracovat_u_kulateho_stolu_na_ministerstvu_spravedlnosti/
- Veřejný ochránce práv. *O posuzování náhrady nemajetkové újmy na zdraví diskutovali na Ministerstvu spravedlnosti lékaři, úředníci, soudci i právníci z kanceláře ombudsmana* [online]. 23. 9. 2021 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/aktualne/o_posuzovani_nahrady_nemajetkove_ujmy_na_zdravi_diskutovali_na_ministerstvu_spravedlnosti_lekari_urednici_soudci_i_pravnici_z_kancelare_ombudsmana/

- Vláda ČR. *Jednání vlády dne 25. 11. 2019. Návrh bodu č.j. 1024/19* [online]. Aplikace oDOK [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://apps.odok.cz/djv-agenda?date=2019-11-25>
- VOJTEK, Petr. *Aktuální problémy náhrady nemajetkové újmy na zdraví podle občanského zákoníku* [online]. 2018. Právnická fakulta Masarykova Univerzita [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.law.muni.cz/sborniky/pracpravo2018/files/002.html>
- ZÁHUMENSKÝ, David. *Nová dvojkolejnost stanovení náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění* [online]. 26. 10. 2015 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z <https://www.davidzahumensky.cz/2015/10/26/nova-dvojkolejnost-stanoveni-nahrady-za-bolest-a-ztizeni-spolecenskeho-uplatneni/>

Seznam ostatních zdrojů

- DUMAZEDIER, Joffre. *Kulturní revoluce ve volném čase*. Paříž. 1988
- EUROPA-IP. *European Guideline for Target Group oriented psychosocial aftercare – Implementation*. DOI: 10.1017/S1049023X11006303
- Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění dle § 2958 OZ)
- Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví Světové zdravotnické organizace (WHO)
- Mezinárodně užívaná klasifikace nemocí Světové zdravotnické organizace (WHO)
- sdělení Českého statistického úřadu ze dne 18. listopadu 2009 o zavedení MKF č. 431/2019 Sb.
- sdělení Českého statistického úřadu ze dne 12. dubna 2013 o ukončení povinného užívání MKF č. 97/2013 Sb.
- Ústava Světové zdravotnické organizace (WHO)
- *World mental health report: transforming mental health for all*. Geneva: World Health Organization; 2022. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO
- znalecký posudek č. 617/16 vypracovaný soudním znalcem MUDr. Jaroslavem Pantoflíčkem, Ph.D., dne 4. 12. 2016
- zpráva veřejného ochránce práv o šetření ve věci Metodiky k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 OZ ze dne 22. 2. 2021 ve věci sp. zn. 6709/2019/VOP/DK

Abstrakt

Odčínování duševních útrap primárních obětí

Základem práce je hypotéza, že aktuální systémy odčínování újmy na zdraví v občanskoprávní a pracovněprávní oblasti neumožňují efektivní odčinění psychické újmy a duševních poruch, když tomuto typu újmy ve stovkách položek poruch zdraví nevěnují ani jednu, respektive právě jednu. Cílem práce je proto analyzovat současný systém odčínování újem na zdraví z perspektivy duševních poruch, odhalit jeho nedostatky a předložit návrhy de lege ferenda tak, aby vznikl systém komplexní, který umožní co nejefektivnější odčinění všech újem na zdraví.

Za účelem ověření hypotézy práce nejdříve v první kapitole hodnotí historický vývoj odčínování psychické újmy a již neplatnou právní úpravu, jejíž nedostatky jsou cenným podkladem pro vytvoření skutečně efektivních návrhů de lege ferenda. Druhá kapitola obsahuje analýzu odčínování jednotlivých nároků újmy na zdraví (bolestné, ztížení společenského uplatnění a další nemajetkové újmy) z perspektivy duševních útrap a poruch dle občanskoprávních předpisů a pomocí příkladů z praxe a rozsáhlé judikatury odhaluje jednotlivé limity a nedostatky Metodiky Nejvyššího soudu. Ve třetí kapitole následně hodnotí rovněž systém odčínování újmy na zdraví v pracovněprávní oblasti. Analýza a komparace obou systémů potvrzuje hypotézu, tedy že ani jeden ze systémů odčínování újmy na zdraví neumožňuje efektivní odčinění duševních poruch. Nad rámec toho dokazuje, že Metodika Nejvyššího soudu i Nařízení vlády k odčínování pracovních úrazů trpí dalšími významnými nedostatky, které nejen neumožňují odčinění dalších typů újmy na zdraví, ale zapříčiňují porušení ústavního principu rovnosti. Ve čtvrté kapitole se práce věnuje jednotlivým aspektům dispozice s nároky, konkrétně přechodu, převodu a promlčení, které jsou pro odčinění nároků v konkrétních případech neméně důležité.

Na závěr práce jsou rozpracovány formální i materiální návrhy de lege ferenda, jejichž cílem je vznik jednotného a komplexního systému, který umožní co nejefektivnější odčinění újmy na zdraví, tedy jak fyzické, tak duševní.

Klíčová slova: *psychická újma, újma na zdraví, pracovní úraz*

Abstract

Compensation for mental suffering of primary victims

The basis of the thesis is the hypothesis that the current systems of compensation for bodily harm in civil and labor law do not allow for effective compensation for psychological injuries and mental disorders, since they do not devote even one, respectively just one item, of this type of harm in the hundreds of items of bodily harm. Therefore, the aim of the thesis is to analyze the current system of compensation for bodily harm from the perspective of mental disorders, to reveal its deficiencies and to present *de lege ferenda* proposals so that a comprehensive system is created that will allow the most effective compensation for all types of bodily harm.

In order to verify the hypothesis, in Chapter 1 the thesis evaluates the historical development of the compensation for psychological injuries and the invalid legislation, the deficiencies of which are a valuable basis for the suggestion of truly effective *de lege ferenda* proposals. Chapter 2 analyses the compensation of each bodily harm claims (pain, impediment to a better future and other non-pecuniary harm) from the perspective of mental disorders under civil law and, with the help of examples from practice and extensive case law, reveals the limits and deficiencies of the Supreme Court Methodology. Chapter 3 evaluates the system of compensation for bodily harm in the field of labor law. The analysis and comparison of the two systems then confirms the hypothesis, i.e. that neither system of compensation for bodily harm provides effective compensation for mental disorders. Beyond that, it demonstrates that both the Supreme Court's Methodology and the Government's Regulation on the Compensation of workplace injuries suffer from other significant deficiencies which not only do not allow for the compensation for other types of bodily harm but cause a violation of the constitutional principle of equality. In Chapter 4, the thesis examines particular aspects of the disposition of claims, namely assignment, transfer and limitation, which are equally important for the compensation of claims in specific cases.

The thesis concludes with formal and material *de lege ferenda* proposals, the aim of which is to create a unified and complex system that allows for the most effective compensation for bodily harm, both physical and mental.

Key words: psychological injuries, bodily harm, workplace injury